

Klasse, partivalg og økonomisk krise

*En studie av klassestemmegivning i 14
vest-europeiske land i nedgangstider*

Axel Fjeldavli

Masteroppgave i statsvitenskap, Institutt for
statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2018

Antall ord: 21 935

Klasse, partivalg og økonomisk krise

En studie av klassestemmegivning i 14 vest-europeiske land i nedgangstider

© Axel Fjeldavli

2018

Klasse, partivalg og økonomisk krise

Axel Fjeldavli

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne studien undersøker om sammenhengen mellom sosial klasse og partivalg ble påvirket av den økonomiske krisen som brøt ut i kjølvannet av finanskrisen 2007-2008. Studien bryter ny mark gjennom å se på et forhold som i liten grad er belyst i litteraturen: om klassestemmegivningen blir påvirket av en alvorlig økonomisk krise.

Studien baserer seg på data for 14 vest-europeiske land fra European Social Surveys kumulative fil for runde 1 til 7. Perioden før krisen blir sammenlignet med perioden etter krisens utbrudd. Studien baserer seg på Erikson, Goldthorpe og Portocareros klasseskjema.

Studien tar for seg sammenhengen mellom klasse og partivalg generelt i disse landene, og ser i tillegg spesifikt på fire partifamilier: sosialdemokratiske partier, høyreliberale partier, konservative partier og nye høyre-partier. Dessuten undersøkes betydningen av krisens alvorlighetsgrad for endring i klassestemmegivning.

Resultatene viser at på tvers av disse landene var klassestemmegivningen stabil gjennom den økonomiske krisen. Både generelt, og på tvers av partiene som undersøkes spesielt, er det ubetydelige endringer i klassestemmegivningen fra perioden før krisen, til årene etter krisens utbrudd. Dette gjelder også på tvers av ulike statistiske mål og spesifiseringer.

Selv om mange av landene ble svært hardt rammet, både hva gjelder arbeidsledighet, økonomisk vekst og offentlige budsjetter, og selv om det flere steder var store velgerforflytninger mellom partiene, så ble ikke klassestemmegivningen substansielt påvirket.

Forord

Dette arbeidet hadde aldri blitt et ferdig produkt om det ikke var for en stor bukett tålmodige, smarte og omsorgsfulle mennesker. Jeg er deres hjelp en stor takk skyldig.

Veileder Oddbjørn Knutsen har vært til stor hjelp fra ideens spede fødsel og helt inn i den siste time. Det har vært avgjørende for arbeidet at jeg har fått gode svar på gode og dårlige spørsmål, og fått omfattende og tilbakemelding på alle utkast underveis. Jeg hadde neppe klart å skille fra hverandre små og store problemer uten diskusjonene vi har hatt. Jeg håper sluttproduktet bærer preg av det.

Peter Langsæther har kommet med lesetips og svært verdifulle innspill om klassestemmegivning i flere omganger underveis. Takk også til Atle Haugsgjerd for hjelp med å bedre forstå den økonomiske krisen som politisk fenomen. Tor Bjørklund – alle samtalene om velgeratferd har definitivt sildret inn i oppgaven. Jeg har lært masse av diskusjoner med Anders Skyrud Danielsen, Jørgen Axelsen, Martin Moland og mange flere. Mamma skal ha en real takk for hjelp med gjennomlesning. Også Romain Lachat fortjener en takk for å gi tilgang på et dataverktøy spesielt tilpasset mine problemstillinger. Takk til Tankesmien Agenda, Agenda Magasin, Agenda Rådgivning, Res Publica forlag og alle som jobber der for strålende arbeidsforhold, gode diskusjoner og godt selskap underveis. Det har vært et privilegium å få muligheten til å se eget arbeid i sammenheng med en praktisk politisk virkelighet.

Og Ingrid, dette hadde ikke gått uten din hjelp og tålmodighet. Tusen takk.

Alle feil og mangler er mine alene.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Disposisjon	2
2	Teori, kontekst og hypoteser	4
2.1	Klasse – begrep og litteratur	4
2.2	Klassestemmegivning – begrep og litteratur	8
2.3	Økonomisk krise og vest-europeiske valg 2009-2014	11
2.3.1	Norden	12
2.3.2	Sentrale Vest-Europa	15
2.3.3	Øyene	17
2.3.4	Sør-Europa	19
2.4	Hypoteser om klassestemmegivning og økonomisk krise	21
2.4.1	Hypoteser om old politics-partier	24
2.4.2	Hypoteser om nye høyre-partier	27
2.4.3	Betydningen av krisens alvorlighetsgrad	31
3	Forskningsdesign	34
3.1	Data	34
3.2	Geografisk avgrensning	35
3.3	Operasjonaliseringer	36
3.4	Metode	40
4	Resultater	49
4.1	Samlet klassestemmegivning	50
4.2	Sosialdemokratiske partier	55
4.3	Høyreliberale og konservative partier	56
5.4	Nye høyre-partier	60
5.5	Betydningen av krisens alvorlighetsgrad	63

5	Konklusjon	68
5.1	Oppsummering av funn.....	68
5.2	Diskusjon: Manglende partirespons?.....	70
5.3	Implikasjoner og spørsmål for videre forskning	72
	Litteraturliste.....	74
	Vedlegg	87
	Vedlegg 1: Kategorisering av partier	87
	Vedlegg 2: Respondenter fordelt etter klasse og parti	91
	Vedlegg 3: Logoddsrater	95
	Vedlegg 4: Lambdaverdier med konfidensintervaller.....	100
	Vedlegg 5: Kappaverdier med konfidensintervaller.....	102
	Vedlegg 6: DFbeta-plott.....	104

Figurer og tabeller

Figur 2.1: 11-klasseskjema	6
Figur 2.2: Kausalmodell for partivalg	11
Figur 2.3: Valgresultater, Norden.....	13
Figur 2.4: Kriseindeks, Norden	14
Figur 2.5: Valgresultater, Sentrale Vest-Europa.....	16
Figur 2.6 Kriseindeks, Sentrale Vest-Europa.....	17
Figur 2.7: Valgresultater, Øyene	18
Figur 2.8: Kriseindeks, Øyene	18
Figur 2.9: Valgresultater, Sør-Europa.....	20
Figur 2.10: Kriseindeks, Sør-Europa.....	21
Figur 2.11: Teoretisk forventning om kausalforhold	24
Figur 2.12: Modell for sammenheng mellom sosial struktur og policypreferanser	29
Figur 2.13: Kriseindeks, snitt av de fire regionene	32
Figur 4.1: Sammenhengen mellom samlet klassestemmegivning (SRN) og kriseindeks.	64
Figur 4.2: Sammenhengen mellom klassestemmegivning for sosialdemokratiske partier (lambda) og kriseindeks	64
Figur 4.3: Sammenhengen mellom klassestemmegivning for høyreliberale partier (lambda) og kriseindeks	65
Figur 4.4: Sammenhengen mellom klassestemmegivning for konservative partier (lambda) og kriseindeks	65
Figur 4.5: Sammenhengen mellom klassestemmegivning for nye høyre-partier (lambda) og kriseindeks.....	66
Tabell 2.1: 4-klasseskjemaet brukt i denne undersøkelsen.....	7
Tabell 2.2: Endring i partifamilienes snittoppslutning fra før krisen inntraff til perioden 2009-2014.....	31
Tabell 3.1: De 14 landene fordelt på regioner	36
Tabell 3.2: Oversikt over valg som er satt som pretest og posttest, samt tidspunkt for resesjon	42
Tabell 4.1: Sammenhengen mellom klasse og partivalg (SRN)	51
Tabell 4.2: Sammenhengen mellom klasse og partiidentifikasjon (SRN).....	52

Tabell 4.3: Lambdaverdier for sosialdemokratiske partier	54
Tabell 4.4: Kappaverdier for sosialdemokratiske partier	54
Tabell 4.5: Lambdaverdier for høyreliberale partier	57
Tabell 4.6: Kappaverdier for høyreliberale partier.....	57
Tabell 4.7: Lambdaverdier for konservative partier	58
Tabell 4.8: Kappaverdier for konservative partier.....	58
Tabell 4.9: Lambdaverdier for nye høyre-partier	61
Tabell 4.10: Kappaverdier for nye høyre-partier	61
Tabell 5.1: Sammenhengen mellom klasse og partivalg	69

After many years appearing to be in decline, the politics of class is now receiving renewed attention. In the wake of the financial crisis of 2007-2008, the emergence of radical right parties in many European societies and, most recently, in the shock results of Brexit in Britain and Trump in the USA, all of which have seen class divisions expressed in the polling booth, class is once again central to understanding politics. (Evans, 2017, s. 177)

1 Innledning

Hva har en økonomisk krise å si for sammenhengen mellom sosial klasse og partivalg? Dette er et spørsmål som er dårlig belyst av litteraturen, og denne oppgavens ambisjon å besvare.

Ved siden av murens fall i 1989 og terrorangrepet på World Trade Center i 2001, må finanskrisen og dens følger kunne kalles en av de epokedefinerende hendelsene de siste tiår. Både den økonomiske veksten, arbeidsledigheten og statsfinansene ble alvorlig rammet. Mange velgere byttet parti. Regjeringer ble kastet. Men hvilken betydning hadde krisen for klassestemmegivningen?

At sosial klassebakgrunn er viktig for velgeratferd er veletablert i litteraturen. Klassikere som Tingsten (1937), Campbell, Converse, Miller og Stokes (1960), og Lipset og Rokkan (1967) etablerte med tydelighet at velgeres plassering i den sosiale strukturen har avgjørende betydning for partivalg, og at sosial klasse står sentralt for å forstå velgeratferd. Det er liten tvil litteraturen (Nieuwbeerta, 1995; Knutsen, 2006; Jansen, 2011; Evans & de Graaf, 2013b) om at klassestemmegivningen har gått tydelig ned det halve århundret som har gått siden andre verdenskrig. Til tross for dette er klasse fremdeles svært viktig for velgeres partivalg. Viktigere enn både kjønn, bosted, inntekt, alder (Knutsen, 2018).

Den økonomiske situasjonen har i litteraturen vært viktig for å forklare forandringer i klassestemmegivningens styrke over tid. Når klassestemmegivningen gått ned, har forklaringen gjerne vært at økonomien har blitt bedre, og at velgernes klassespesifikke økonomiske prioriteringer dermed blir mindre viktige. Men hva skjer under en økonomisk krise, når pilene snur for velstandsutviklingen. Blir klasse da viktigere for partivalg?

Oppgavens problemstilling er følgende:

Førte den økonomiske krisen i Vest-Europa på 2000-tallet til en endring i betydningen av sosial klasse for partivalg?

Problemstillingen besvares gjennom å se på om sammenhengen mellom klasse og partivalg *generelt* endret styrke. I tillegg undersøkes fire partifamilier *spesifikt*:

sosialdemokratiske partier, høyreliberale partier, konservative partier og nye høyrepartier. Rokket krisen ved sammenhengen mellom klasse og stemmegivning for ulike partityper på ulike måter?

Problemstillingen besvares gjennom en kvantitativ analyse av runde 1 til 7 i European Social Survey for 14 land i Vest-Europa. De 114085 respondentene fordeles per klasse i klasseskjemaet til Eriksson, Goldthorpe og Portocarero (1979) gjennom Ganzeboom og Treimans (2008) operasjonalisering av dette skjemaet for yrkesvariablene i ESS.

1.1 Disposisjon

Oppgaven er delt i 5 kapitler. Etter dette første, innledende kapitlet, tar kapittel 2 for seg teori og kontekst, og etablerer hypoteser. Det er også her jeg utleder hypoteser Jeg gjør rede for Erikson, Goldthorpe og Portocareros (1979) klasseskjema, og Hout, Brooks og Manzas (1995) forståelse av klassestemmegivning, som sammen utgjør de viktigste brillene for å forstå sammenhengen mellom yrkesvariabler og partivalgvariabler. I tillegg til litteraturgjennomgang, gjør dette kapitlet også rede for valgresultater, økonomiske indikatorer og noen sentrale hendelser. Hensikten med dette er å gi en grundigere forståelse av de konkrete hendelsene jeg senere analyserer statistisk. For å utlede konkrete hypoteser om klassestemmegivning under en økonomisk krise, står Ingleharts (1987) teori om marginalnyttens av økonomi for verdier og stemmegivning sentralt. Det framsettes hypoteser både om den generelle sammenhengen mellom klasse og partivalg, og den spesifikke sammenhengen for henholdsvis sosialdemokratiske partier, høyreliberale partier, konservative partier og nye høyrepartier.

Kapittel 3 introduserer datamaterialet: Surveydata fra European Social Survey. Jeg gjør rede for hvorfor jeg begrenser meg til 14 vest-europeiske land og hvordan jeg knytter surveymaterialet til 55 valg i landene. Jeg gjør rede for operasjonalisering av variabler, fra survey spørsmål i European Social Survey og økonomiske indikatorer fra OECD og Eurostat. Dette kapitlet setter også opp et metodisk rammeverk for undersøkelsen, med bruk av logoddsrater (Thomsen, 1987), lambda-indekser (Lachat, 2006), Nagelkerkes pseudo- R^2 (Knutsen, 2014) og tostegsanalyse (Lewis & Linzer, 2005) som de sentrale virkemidlene.

Kapittel 4 gjennomgår resultatene fra den statistiske analysen. Her sammenlignes mål for klassestemmegivning før og etter krisens utbrudd. Tostegsanalyse benyttes for å undersøke om variasjon i økonomisk situasjon faktisk kan knyttes til den eventuelle variasjonen i klassestemmegivning.

Siste kapittel – kapittel 5 – oppsummerer funn og forsøker å knytte sammen empiri og teori. Jeg diskuterer her hvordan funnene kan forstås, og hvilke videre implikasjoner de kan ha.

2 Teori, kontekst og hypoteser

I dette kapitlet vil jeg utlegge et grunnlag for å forstå hvordan en økonomisk krise kan tenkes å påvirke klassestemmegivning. Dette gjør i flere deler. Først tar jeg ved for meg klasse og klassestemmegivning som teoretiske begreper, og hvordan de har blitt brukt i litteraturen. Så tar jeg for meg den empiriske konteksten: Den økonomiske krisen i 14 vest-europeiske land i perioden 2009-2014, og valgene i samme periode. Til sist utleder jeg hypoteser om hvordan klassestemmegivningen kan tenkes å påvirkes av en økonomisk krisesituasjon.

2.1 Klasse – begrep og litteratur

Jeg velger å ta i bruk Erikson, Goldthorpe og Portocareros (1979) klasseskjema. Dette gir en faglig velbegrunnet forståelse av klasse som fenomen, og er også den typiske forståelsen av klasse i den statsvitenskapelige litteraturen om klassestemmegivning (Knutsen, 2007; Evans, 2017).

Litteraturen om klasse strekker seg tilbake til de sosiologiske klassikerne Marx og Weber, som hadde hver sin forståelse av klassebegrepet. For Marx var klasse et spørsmål om hvilket forhold man hadde til produksjonsmidlene i samfunnet (Knutsen, 2007). Dette gav grunnlag for å dele industrisamfunnet inn i tre klasser: Kapitalister, som eide produksjonsmidler og ansatte arbeidere, arbeidere, som solgte arbeidet sitt til kapitalister, og småborgerskapet, som eide produksjonsmidler uten å ansette arbeidere. For Marx var det antagonistiske skillet mellom arbeid og kapital det avgjørende skillet i samfunnet. For Weber var en klasse en gruppe med felles interesser i markedet (Knutsen, 2007), hvor klassetilhørighet avgjør muligheter i livet. Webers klassebegrep er mer finmasket enn det vi finner hos Marx, men en hovedinndeling er mellom klasser med eiendom og klasser som først og fremst har ferdigheter som er salgbare i et marked. Weber ser klasse som ett av flere sentrale skiller i et moderne industrisamfunn.

Erikson, Goldthorpe og Portocarero (heretter kalt EGP) sitt klasseskjema har flere inspirasjonskilder, men bygger i stor grad på Marx og Weber (Erikson & Goldthorpe, 1992, ss. 37-40) i å dele inn klassene i tre kategorier etter ansettelsesforhold:

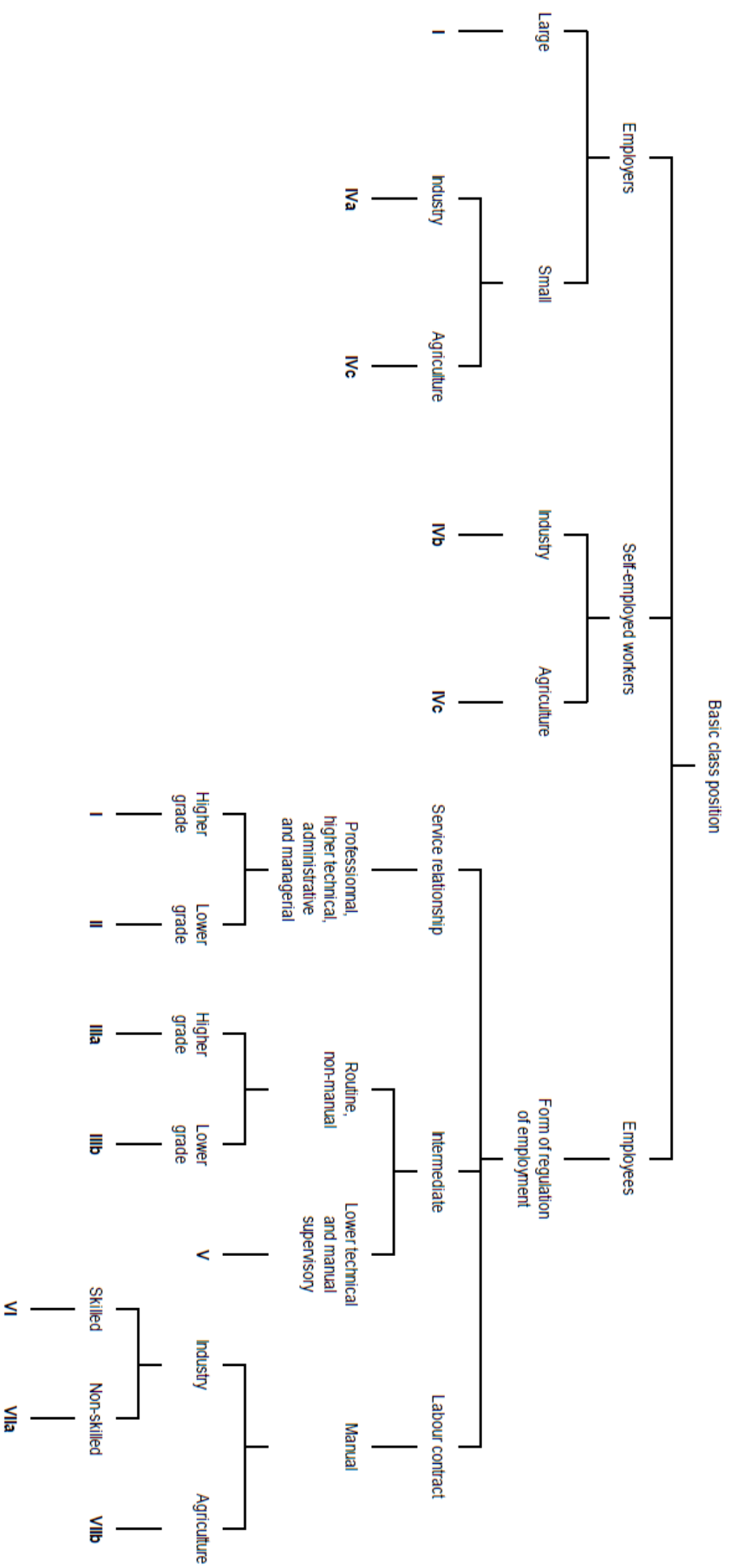
Arbeidsgivere, småborgerskap¹ og ansatte. Klassene defineres ved at å være grupper av individer som har felles posisjon i markedet – med de muligheter og begrensinger det gir. Klassene er ikke nødvendigvis organisert av, subjektivt anerkjent av og forstått av individene som inngår (Chan & Goldthorpe, 2007, s. 514).

I tillegg til denne grunnleggende tredelingen, deler skjemaet (Goldthorpe, 2000, s. 213) ansatte opp etter hvor lett det er for arbeidsgiver å etterse den ansattes arbeid (*monitoring difficulty*), og etter hvor spesifikke ferdighetene den ansatte har er for jobben (*asset specificity*). Forskjeller mellom yrker langs disse to dimensjonene henger sammen med hva slags relasjon ansatt og arbeidsgiver har seg imellom. Med lav *asset specificity* og høy *monitoring difficulty*, blir arbeidstaker gjerne tilgodesett med prospektive fordeler i jobben: utsikter til lønnsøkning, pensjonsrettigheter, karrieremuligheter. Dette er hva Goldthorpe kaller en tjenesterelasjon, og gir også opphav til mer harmoniserte interesser mellom arbeidstaker og arbeidsgiver. Det motsatte fallet, med høy *asset specificity* og lav *monitoring difficulty*, gir opphav til en kontraktsrelasjon mellom arbeidsgiver og arbeidstaker, hvor arbeidstakers utbytte av jobben først og fremst er lønn i nåtid.

Figur 2.1 gir en skjematisk fremstilling av EGP-skjemaet. Fra tredelingen i arbeidsgivere, småborgerskap og arbeidstakere, deles det videre inn i 11 klasser, hvor de nye inndelingene i hovedsak gjøres innen ansatt-kategorien (Knutsen, 2006, s. 14), basert på i hvilken grad de er ansatt i en tjenesterelasjon eller arbeidskontraktsrelasjon. Innenfor kategorien arbeidsgivere settes det opp et skille mellom store og små arbeidsgivere. Kategorien selvsysselsatte inneholder selvsysselsatte uten egne ansatte.

Klassestrukturen vil variere noe mellom ulike land. EGPs skjema var opprinnelig konstruert for en fransk, britisk og svensk kontekst (Erikson, Goldthorpe, & Portocarero, 1979). For å kunne brukes i komparative studier mellom land, anbefaler Erikson og Goldthorpe (1992, ss. 35-37) å bruke et enklere klasseskjema for å sikre oversettbarhet mellom land. Dette oppnås gjennom å slå sammen klasser fra skjemaet i Figur 2.1 til

¹ Begrepet om borgerskap er hos Marx et begrep som med hensikt blir snudd fra å være høystemt (*le citoyen, der Bürger*), til å være et profant begrep om framskrittsfiendtlig profittjag: *le bourgeoisie*. Også i norsk dagligtale brukes småborgerskap dels nedsettende. Jeg velger likevel å bruke dette begrepet i min analyse fordi det gjennomgående brukes i litteraturen om klassestemmegivning.

Figur 2.1: 11-klasseskjema hentet fra Eriksson og Goldthorpe (1992, s. 36)

klasser som er felles for landene som er inkludert i studien. Jeg velger å følge Jansen, Evans og de Graaf (2013) i å bruke et EGP-skjema som er forenklet til et 4-klasseskjema. Det er mulig slå sammen 11-klasseskjemaet også på andre måter. Ett eksempel er å finne i Knutsen og Langsæther (2018), som bruker en forenkling av EGP-skjemaet med seks klasser, hvor det er gjort en hierarkisk inndeling av tjenesteklassen til høyere og lavere tjenesteklasse og av arbeiderklassen til faglært og ufaglært arbeiderklasse. Når jeg heller velger å følge Jansen, Evans og de Graaf (2013) i å dele inn i fire klasser, er det fordi jeg forventer at en analyse med fire klasser fanger opp de for min studie eventuelle kvalitativt vesentlige forandringene i klassestemmegivning. Med et mer grovmasket skjema reduseres dessuten sannsynligheten for celletomhet. Klasseskjemaet jeg benytter er gjengitt i tabell 2.1, og er basert på figur 2.1.

Tabell 2.1: 4-klasseskjemaet brukt i denne undersøkelsen

Benevning i denne studien	Grupper som inngår fra Erikson og Goldthorpe (1992)
Tjenesteklassen	<p>I) Profesjonelle på høyere nivå, administratorer, embetsmenn; ledere i større industribedrifter, store eiendomsbesittere</p> <p>II) Profesjonelle på lavere nivå, administratorer, embetsmenn; teknikere på høyere nivå; ledere i små industribedrifter; ledere av ikke-manuelle ansatte</p>
Rutinefunksjonærer	<p>IIIa) Rutinefunksjonærer, høyere nivå (administrasjon og handel)</p> <p>IIIb) Rutinefunksjonærer, lavere nivå (salg og tjenester)</p>
Småborgerskap	<p>IVa) Små eiendomsbesittere og selvstendig næringsdrivende med få ansatte</p> <p>IVb) Små eiendomsbesittere uten ansatte</p> <p>IVc) Bønder og småbrukere; andre selvsyssele ansatte arbeidere i primærproduksjon</p>
Arbeiderklassen	<p>V) Teknikere på lavere nivå; ledere av manuelle ansatte</p> <p>VI) Faglærte manuelle arbeidere</p> <p>VIIa) Delvis faglærte og ufaglærte manuelle arbeidere (ikke i jordbruk)</p> <p>VIIb) Jordbruksarbeidere og andre ansatte i primærproduksjon</p>

Tjenesteklassen, arbeiderklassen og rutinefunksjonærene skiller seg fra hverandre i hvilken grad ansettelsesforholdet baserer seg på en tjenesterelasjon (tjenesteklassen) eller en arbeidskontraktsrelasjon (arbeiderklassen). Rutinefunksjonærene befinner seg i en mellomposisjon (Knutsen, 2018, s. 67), med et ansettelsesforhold preget av både elementer av kontrakt- og tjenesterelasjon. Rutinefunksjonærene har typisk arbeidsoppgaver knyttet til administrasjon, salg og service, i utkanten av byråkratiske organisasjoner. Eksempler på rutinefunksjonær-yrker vil være sekretærer, hjelpepleiere og butikkpersonale.

EGP-skjemaet er det klart mest brukte skjemaet for å studere klassestemmegivning (Knutsen, 2007). Skjemaets validitet har gjentatte ganger blitt bekreftet (Evans, 1992; 1996; Evans & Mills, 1998; 2000; Bergman & Joye, 2005), og utover å være teoretisk fundert, gjenspeiler det både livsvilkår og predikerer sosial handling. Likevel har en viktig debatt i klassestemmegivningslitteraturen stilt spørsmålstegn ved dette klasseskjemaet. Flere (se for eksempel Rydgren (2013a)) har pekt på Daniel Oesch's (2006a; 2006b) klasseskjema, og argumentert for at dette er bedre egnet for å studere særlig velgerne til de nye høyrepartiene. Knutsen og Langsæther (2016) finner imidlertid at forskjellen i forklaringskraften for de to skjemaene er svært begrensede i Vest-Europa. Vestin og Oskarson (2017) finner tilsvarende at resultatene for Oesch's skjema og en variant av EGP-skjemaet er «anmärkningsvärt lika» for svenske data. Det er i sum lite som taler for å velge Oesch's skjema over det mye brukte EGP-skjemaet i vår sammenheng.

2.2 Klassestemmegivning – begrep og litteratur

Hva menes så med klassestemmegivning? Svaret på dette spørsmålet har gjennom forskningshistorien gått i tandem med de metodiske verktøyene man har brukt for å måle klassestemmegivningen empirisk. Tidlige studier så gjerne valg som et demokratisk uttrykk for en dypere klassekamp, en «democratic class struggle» (Anderson & Davidson, 1943), med to klasser: middelklassen og arbeiderklassen. Alfords (1962) indeks ble etter hvert normen i litteraturen (Nieuwbeerta, 1995). Her benyttet man en dikotom klassevariabel, delt mellom arbeiderklasse og ikke-arbeiderklasse, og en dikotom partivariabel, delt mellom sosialistisk og ikke-sosialistisk. Det var et underforstått premiss at klassestemmegivning innebar at arbeiderklassen

stemte på sosialistiske partier. Bruk av logoddsrater (Thomsen, 1987) ble etter hvert viktig for å korrigere for at partiene varierer i størrelse over tid. Fremdeles var imidlertid både klassevariabelen og partivariabelen dikotom.

For min studie ligger Hout, Brooks og Manzas (1995) konsept om «total klassestemmegivning» til grunn. Her forstås klassestemmegivning som *klasseforskjeller, basert på et detaljert klasseskjema, mellom ulike klassers kobling til ulike partier*. Dette står i motsetning til det Hout, Brooks og Manza kaller «tradisjonell klassestemmegivning», som forstås som et spørsmål om koblingen mellom arbeiderklassen og venstresidens partier.

Det er ikke før nylig at det har blitt gjort komparative studier av total klassestemmegivning i Hout, Brooks og Manzas støpning. Knutsens *Class Voting in Western Europe* (2006) er sentral i denne sammenheng. Når jeg velger å bygge videre på nettopp denne tradisjonen, hva Knutsen (2007, ss. 460-461) kaller *fjerde generasjon* klassestemmegivningslitteratur, er det fordi gjør det mulig å oppdage mer finmaskede klassemønstre enn hva en dikotom klassevariabel og en dikotom partivariabel gir mulighet til.

Forskning på sammenhengen mellom klasse og partivalg kan deles inn i tre distinkte tradisjoner, med noe ulikt teoretiske grunnlag: *rational choice-tradisjonen, den sosiologiske tradisjonen* og *den sosialpsykologiske tradisjonen*. Jeg skal gjøre raskt rede for alle disse tre, men min undersøkelse vil i det videre hvile klart tyngst på den sosialpsykologiske tradisjonen – som det vil fremgå.

Rational choice-tradisjonen forbindes gjerne med arbeidet til Anthony Downs, og særlig hans bok *An Economic Theory of Democracy* (Downs, 1957). Den grunnleggende antakelsen her er at den rasjonelle velger vil forsøke å oppnå det beste for seg selv. Sammenhengen mellom klasse og partivalg vil således forklares gjennom at dette «mest nyttige utfallet» vil variere etter hvilken klasse man tilhører. Visse partier vil få større oppslutning i enkelte klasser, lavere oppslutning i andre. Selv om rational choice-tradisjonen har liten plass i dag i litteraturen som helhetlig teori, er rational choice-fragmenter ikke uvanlig å finne igjen som i resonnementene i studier som griper an velgeratferd fra en annen vinkel (Arzheimer, Evans, & Lewis-Beck, 2017, s. 4).

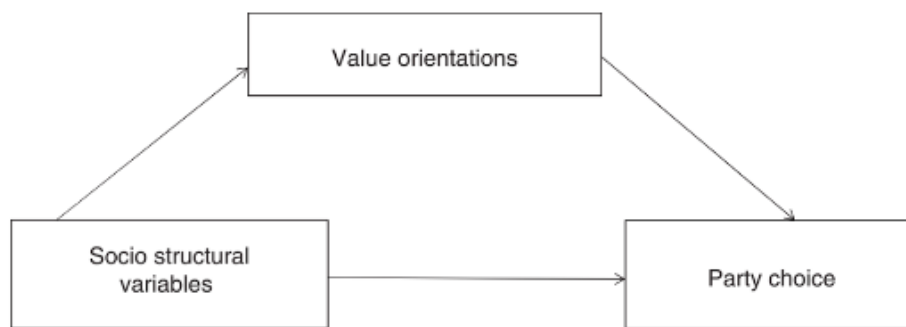
Den sosiologiske tradisjonen springer ut av det som den gang var et overraskende funn i *The People's Choice* (Lazarsfeld, Berelson, & Gaudet, 1944): at velgeres plassering i sosial struktur i overraskende stor grad kan forklare partivalg. Denne tradisjonen har også blitt kjent som *Columbia-skolen*. Akkurat som i rational choice-tradisjonen, forstås klasse å ha en direkte effekt på partivalg, men partivalget er ikke et rasjonelt uttrykk for materielle klasseinteresser. I stedet er klasse en av flere identiteter som opparbeides i sosiale nettverk. Dette forstås som årsaken til koblingen mellom klasse og partivalg. Tingstens (1937) «lov om sosial gravitasjon», må forstås som et tidlig eksempel på et slikt resonnement: Jo flere fra en gruppe (her: klasse) som bor i et område, jo mer vil gruppen stemme på partiet som ansees å representere gruppen. Mekanismene er tenkt å være normtrykk og sosialisering innad i gruppen. Nettverkseffekter som dette er vanskelig å gjøre gode kvantitative undersøkelser av (Svallfors, 2006, ss. 101-102), simpelthen fordi det finnes få gode datasett som følger hele nettverk av folk.

Den sosialpsykologiske tradisjonen antar at sosial struktur påvirker partivalg via ulike psykologiske variabler. Et viktig startpunkt for denne tradisjonen er boken *The American Voter* (Campbell, Converse, Miller, & Stokes, 1960). Her forstås en sosialstrukturell variabel som klasse å påvirke både politiske holdninger og partiidentifikasjon, som deretter påvirker partivalg. Studier i kjølvannet av *The American Voter* omtales gjerne som tilhørende *Michigan-skolen*. I en europeisk kontekst er Lipset og Rokkan (1967) et viktig startpunkt. Deres begrep om konfliktlinjer innebærer (blant annet) at sosial struktur påvirker interesser og verdier, som deretter påvirker partivalg.

For min studie er det særlig denne siste, sosialpsykologiske, tradisjonen som er viktig. Jeg legger til grunn Knutsen og Scarbroughs (1995) fortolkning av Lipset og Rokkans konfliktlinjebegrep. Denne er framstilt stilisert i Figur 2.2.

For Lipset og Rokkan (1967) gav medlemskap i ulike grupper i samfunnet opphav til ulike *Weltanschauungen*, eller hva vi også kan kalle verdier («conceptions of the desirable» (van Deth & Scarbrough, 1995, s. 28)) eller ideologi («a verbal image of a good society» (Downs, 1957, s. 96)). Knutsen og Scarbrough (1995) utbroderer dette til et konsept om *cleavage voting*: objektivt identifiserbare grupper i samfunnet gir opphav til et sett av verdier, som så påvirker velgeratferd. At det går en kausaleffekt fra sosial struktur til partivalg via verdiorienteringer utelukker ikke at verdier og sosial struktur

hver for seg kan ha selvstendige, direkte effekter på partivalg (hhv. *structural voting* og *value voting*), men flere studier gjort i en vesteuropeisk kontekst bekrefter at effekten av klasse på partivalg i betydelig grad kan forklares som en kausaleffekt som går via verdiorienteringer (Knutsen & Scarbrough, 1995; Langsæther, 2015; Knutsen, 2018; Langsæther, 2018; Evans & de Graaf, 2013a).

Figur 2.2: Kausalmodell for partivalg (Knutsen og Scarbrough (1995), gjengitt i Knutsen (2018))

Klasse forstås altså som særlig å påvirke partivalg *via* klassebetingede verdiorienteringer. Disse verdiene vil selvsagt kunne korrelere med «objektive» økonomiske klasseinteresser, men velgeratferden forstås altså ikke simplistisk som direkte rasjonelt kalkulerende. I vårt tilfelle vil en økonomisk krise antas å, som jeg skal komme nærmere inn på, føre til at velgernes klassebetingede, økonomiske verdiorienteringer blir viktigere for velgeratferd.

2.3 Økonomisk krise og vest-europeiske valg 2009-2014

Velgere og valg kan ikke uten videre løftes ut av tid og kontekst. Dette underkapittelet vil redegjøre for hvordan den økonomiske krisen spilte seg ut i perioden 2009-2014 i de 14 landene som ligger til grunn for min undersøkelse, og hvordan valgene gikk for seg i denne kriseperioden. Hensikten er å gi en grundigere forståelse av den krisen og de valgene som studeres.

Kriesi (2014), Kriesi og Pappas (2015), Hernández og Kriesi (2016) og Filetti og Janmaat (2017) gjør alle studier av velgeratferd under den økonomiske krisen. Alle disse trekker fram tre følger av at et land er inne i en økonomisk krise-periode som er særlig relevant for velgeratferd. Dette er a) nedgang i økonomisk vekst, b) økt arbeidsledighet og c) økt budsjettunderskudd. Jeg kombinerer disse tre variablene i en additiv indeks: Vekst

legges sammen med budsjettunderskudd, før arbeidsledighetsgraden trekkes fra².

Denne kriseindeksen vil være sentral for min videre gjennomgang. Som jeg skal komme tilbake til, vil kriseindeksen også bli brukt som forklaringsvariabel i statistiske analyser i kapittel 4. Operasjonaliseringen er gjort nærmere rede for i kapittel 3.

Utvalget av land, og inndelingen i regioner, gjøres rede for i kapittel 3, og er identisk med hva som brukes gjennomgående i undersøkelsen. Valgresultatene som er betegnet som «før krisen» viser for hvert land et snitt av de valgene som er inkludert i ESS som fant sted før finanskrisen. Partiene som er framhevet – sosialdemokratiske partier, høyreliberale partier, konservative partier og nye høyre-partier, er de som er sentrale i analysene i kapittel 4. For kriseindeksen representerer «før krisen» snittet av perioden 98-07, og gir en pekepinn på hvor alvorlig krisen var for det enkelte land i forhold til denne «normalperioden».

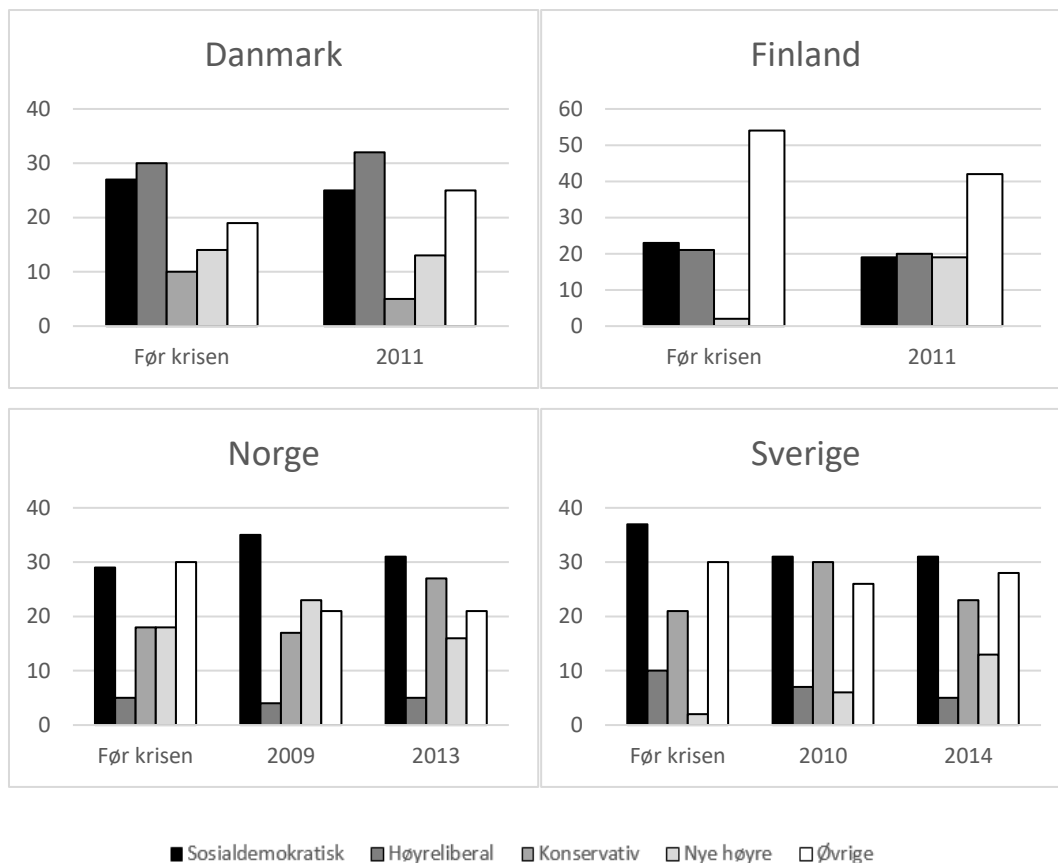
2.3.1 Norden

Valgresultatene i Norden under krisen skiller seg bare i noen grad fra valgresultatene i perioden før krisen. Også krisen rammet mildere.

I Danmark ser ingen av de tre store partiene – sosialdemokratiske *Socialdemokraterne*, høyreliberale *Venstre*, og nye høyre-partiet *Dansk Folkeparti* – særlige endringer i oppslutning i valget 2011 fra snittet før krisen. Juniorpartner i regjeringen, *Det Konservative Folkeparti*, får imidlertid sin oppslutning halvert fra 10 til 5 prosent. Øvrige partier går noe fram. Krisen rammet Danmark som en nedgang i kriseindeksen fra -0,7 før krisen til -13,7 i 2009. Fram mot 2011 tar dette seg gradvis opp til -8,3.

Heller ikke Finland ser betydelige svingninger for de store partiene på sentrum-høyre og sentrum-venstre – henholdsvis konservative *Samlingspartiet* og *Finlands socialdemokratiska parti*. Valget i 2011 blir imidlertid gjennombruddet for nye høyre-partiet *Sannfinländerna*. Partiet førte en sterkt EU-kritisk valgkamp (Nurmi & Nurmi, 2012), og vant i stor grad på bekostning av agrarpartiet *Centern i Finland*, som er et betydelig parti blant dem som i vår sammenheng er kategorisert som «øvrige partier».

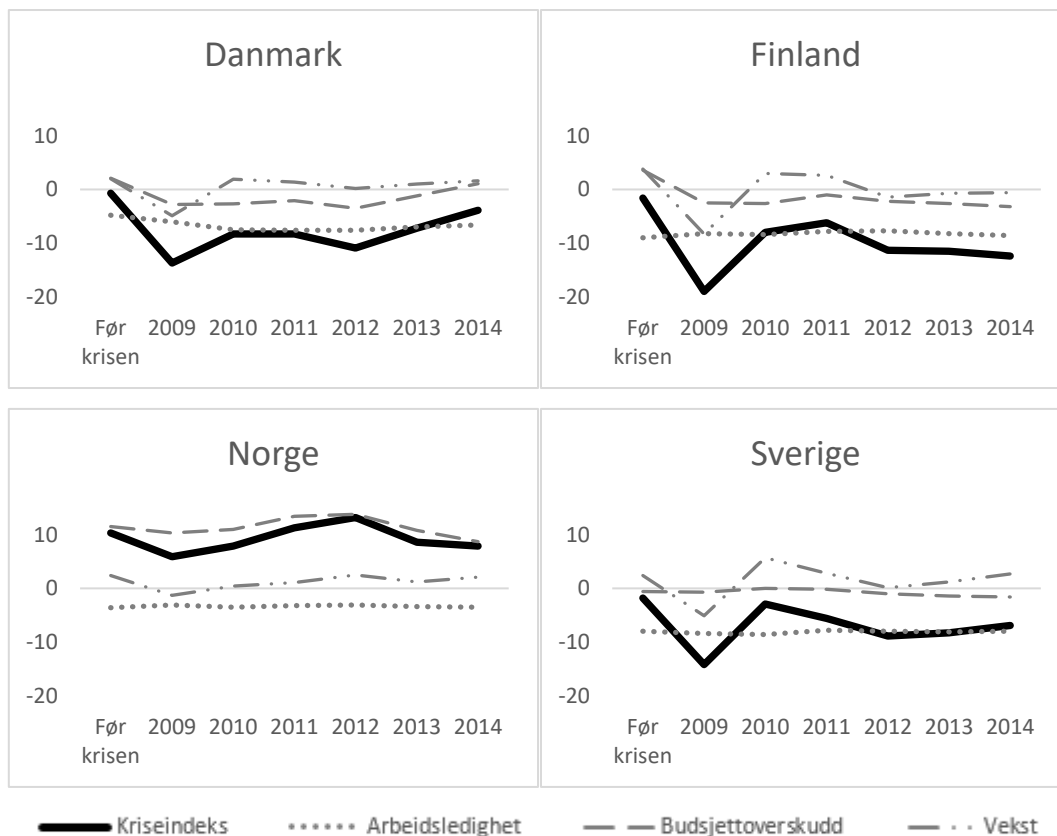
² I diagrammene i dette kapittelet er verdien for arbeidsledighet snudd, slik at mer arbeidsledighet gir lavere verdi, og dermed har substansielt sett samme retning som de øvrige indikatorene: lavere verdi indikerer mer alvorlig krise.

Figur 2.3: Valgresultater, Norden

Centern fikk mye negativ oppmerksomhet knyttet til en politietterforskning mot partiet (Nurmi & Nurmi, 2012). Finlands økonomiske krise var noe dypere enn hva Danmark opplevde, med en verdi på kriseindeksen på -19, men fram mot valget i 2011 hadde Finland også en noe brattere opphenting, og hadde både i 2010 og 2011 en økonomisk vekst i underkant av 5 prosent.

I Norge gjorde det regjeringspartiet *Arbeiderpartiet* et noe bedre valg i 2009 enn snittet før krisen, opp fra 29 til 35 prosent. Det samme kan sies om nye høyre-partiet *Fremskrittspartiet*, hvis oppslutning gikk opp 5 prosentpoeng. Begge disse partiene gikk imidlertid igjen tilbake noe i 2013. I samme valg gikk *Høyre* fram betydelig, opp 9 prosentpoeng fra forrige valg. Norge var ikke i særlig grad rammet av den økonomiske krisen, og vi ser at kriseindeksen ligger langt høyere enn alle de andre nordiske landene. Landet får en liten nedgang i 2009 fra snittet før krisen. Landet ser i liten grad ut til å være preget av krisen i perioden mellom valgene i 2009 og 2013. Som i Norge, gikk det

Figur 2.4: Kriseindeks, Norden

store regjeringspartiet i Sverige fram i det første valget etter krisens utspring: Konservative *Moderaterna* gikk fram nesten 10 prosentpoeng fra snittet før krisen. Fra forrige valg var framgangen for partiet 4 prosentpoeng. *Socialdemokraterna* gikk i 2010 tilbake 6 prosentpoeng siden før krisen – det meste av dette siden forrige valg. Velgerundersøkelser viser at partiet manglet troverdighet på arbeidsledighet og økonomi, to av områdene som var aller viktigst for velgerne i dette valget (Widfeldt, 2011). I 2014 gikk *Moderaterna* tilbake til 23 prosent oppslutning og tapte regjeringsmakt. Jevnt over oppga velgerne å være fornøyde med hvordan regjeringen hadde håndtert den økonomiske krisen, men økonomiske spørsmål var ikke like viktig for velgerne i 2014-valget som tidligere (Berg & Oscarsson, 2015). Også juniorpartner i regjeringen, høyreliberale *Folkpartiet*, tapte oppslutning både til 2010- og 2014-valget, sammenlignet med snittet før krisen. Som i Finland, var valgene i Sverige etter krisen preget av gjennombruddet for et nye høyre-parti: *Sverigedemokraterna* brøt sperregrensen for første gang i 2010-valget, med 6 prosent oppslutning. Oppslutningen økte videre til 13 prosent i 2014. Krisens alvorlighetsgrad er sammenlignbar i Sverige og

Danmark. Kriseindeksen Sverige har imidlertid en noe brattere opphenting fra 2009 innen valget i 2010 – i stor grad drevet av vekst i BNP.

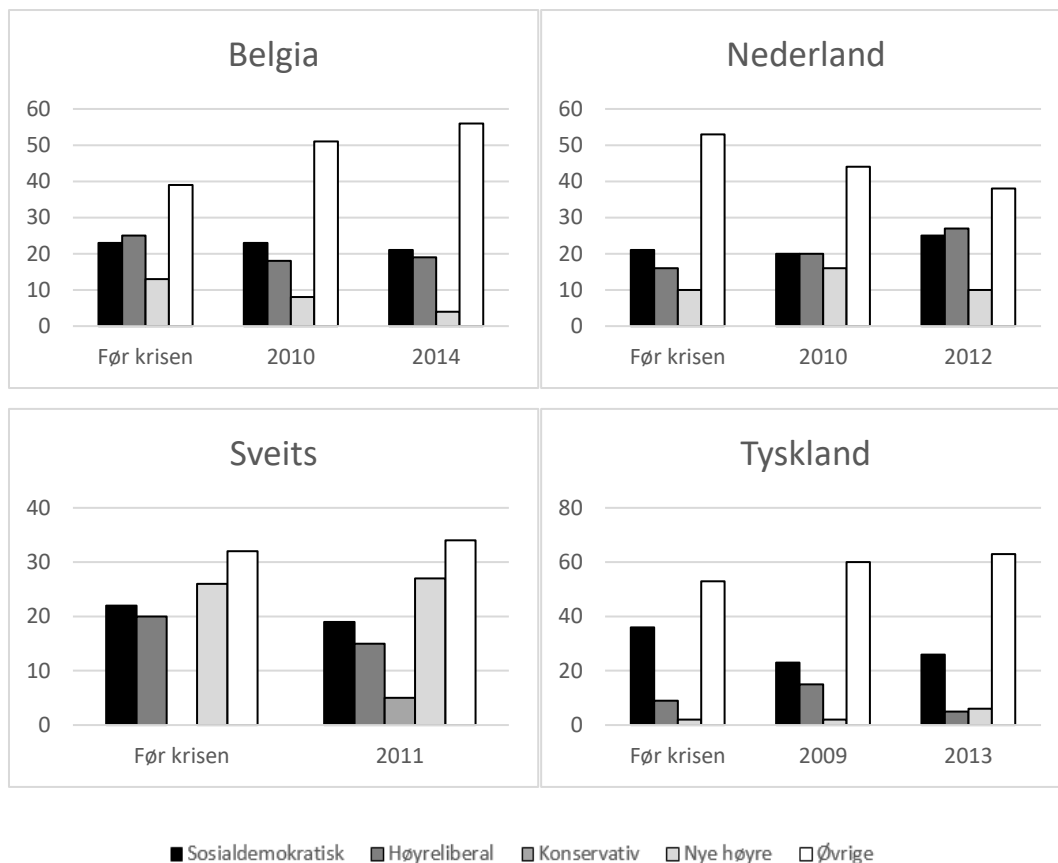
2.3.2 Sentrale Vest-Europa

Valgene i Belgia³ i 2010 og 2014 preges av en tydelig vekst i kategorien øvrige partier. Det er særlig det regionale flamske partiet *Nieuw Vlaams Alliantie* som står for denne veksten. Partiet hadde som juniorpartner i allianse med det betydelige kristendemokratiske *Christen Democratisch & Vlaams* fått 19 prosent av stemmene i 2007. I 2010 fikk N-VA 17 prosent av stemmene alene, og i 2014 22 prosent. Dette skjedde på bekostning av alle andre flamske partier, men særlig nye høyre-partiet *Vlaams Belang* mistet oppslutning. Begge de høyreliberale partiene – *Vlaams Liberalen en Democraten* og *Mouvement Réformateur* gikk ned fra snittet før krisen, og holdt seg på 2010-nivået også i 2014. Kriseindeksen nådde -15,5 i 2009. Halvparten av fallet fra snittet før krisen ble hentet inn i 2010, men kriseindikatorerne var stabilt på dette nivået fram til 2014.

I Nederland hadde kategorien øvrige partier motsatt trend av i Belgia. I Nederland var dette i særlig grad drevet av nedgang for partiet til statsminister Balkenende (2002-2010), kristendemokratiske *Christen Democratisch Appèl*. Partiet gikk ned fra 27 prosent i 2006, til 13 prosent i 2010 og 9 prosent i 2012. Motsatt trend gjaldt for høyreliberale *Volkspartij voor Vrijheid en Democratie*, som tok over statsministerposten i 2010. Nye høyre-partiet *Partij voor de Vrijheid* gikk fram i 2010, men mistet igjen oppslutning i 2012. Sosialdemokratiske *Partij van de Arbeid* gikk opp 5 prosentpoeng mellom 2010 og 2012. Den nederlandske økonomien hadde et noe brattere fall i 2009 enn den belgiske. Fra et bunnpunkt på -12,7, hentet økonomien seg inn til -8,1 i 2010. Som i Belgia, flatet opphenting ut, og falt sågar ned igjen til -10,9 i valgåret 2012. Arbeidsledigheten ble forverret fra før krisen, til 2010, til 2012.

Sveits så bare mindre endringer fra snittet før krisen i valget 2011. Eneste betydelige endring er det nyetablerte konservative partiet *Bürgerlich-Demokratische Partei Schweiz*, som nådde 5 prosent oppslutning i det som var deres første valg. De høyreliberale partiene gikk ned 5 prosentpoeng fra snittet før krisen, men dette er del av

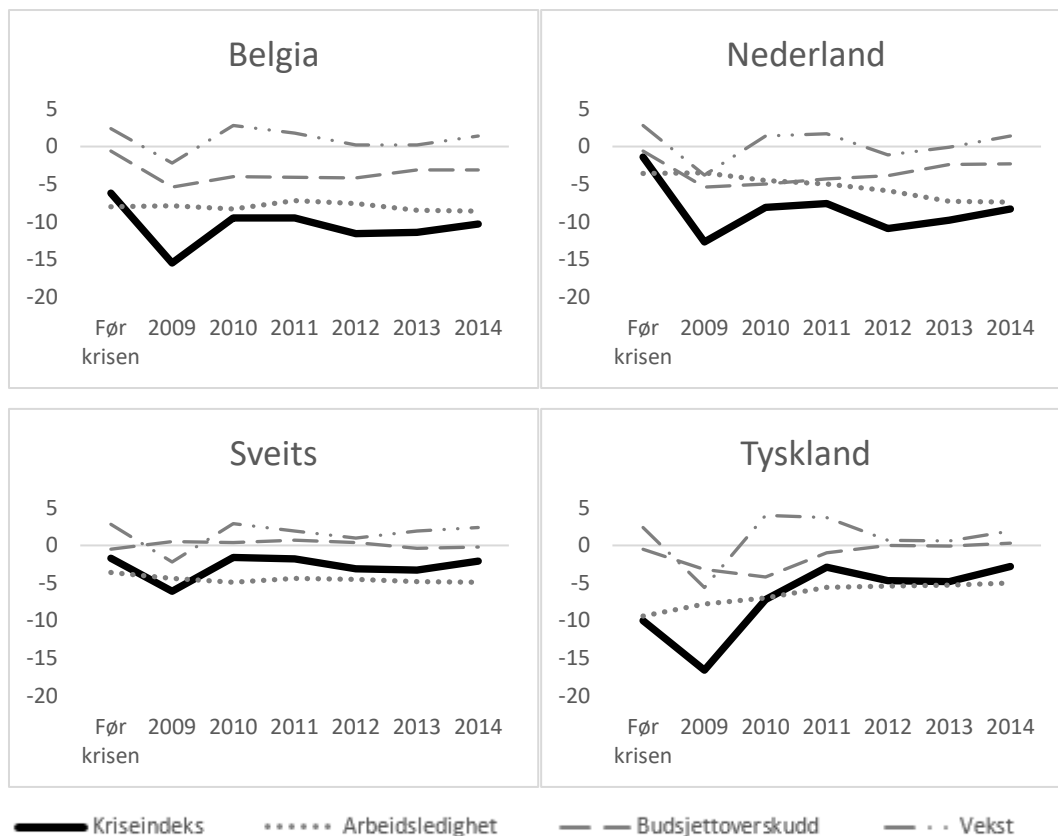
³ Merk at partikategoriene i Belgia inkluderer både flamske og vallonske partier.

Figur 2.5: Valgresultater, Sentrale Vest-Europa

en nedadgående trend som har vart i 30 år for disse partiene (Mueller & Dardanelli, 2013). Den sveitsiske økonomien var betydelig mildere rammet av den økonomiske krisen enn øvrige land i det sentrale Vest-Europa. Kriseindeksen var nede i -6,1 i 2009, men allerede i 2010 var man igjen oppe på snittet før krisen.

I Tyskland gikk *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* tilbake om lag 10 prosentpoeng fra snittet før krisen til valgene i 2009 og 2013. Det meste av dette kom som et fall fra 34 prosent oppslutning i 2005 til 23 prosent i 2009. Økningen i øvrige partier fra 2009 til 2013 kan i stor grad tilskrives vekst for kansler Angela Merkels kristendemokrater i *Christlich Demokratische Union Deutschlands/Christlich-Soziale Union in Bayern*. Høyreliberale *Freie Demokratische Partei* tjente stort på å være avklart som foretrukken regjeringspartner for CDU/CSU i 2009 (Helms, 2010), men klarte i 2013 ikke å gjenta 2009-brakvalget. Det var først i 2017 at Tyskland fikk et nye høyre-parti representert i Riksdagen for første gang: *Alternative für Deutschland*. Også i 2013 gjorde nye høyre et

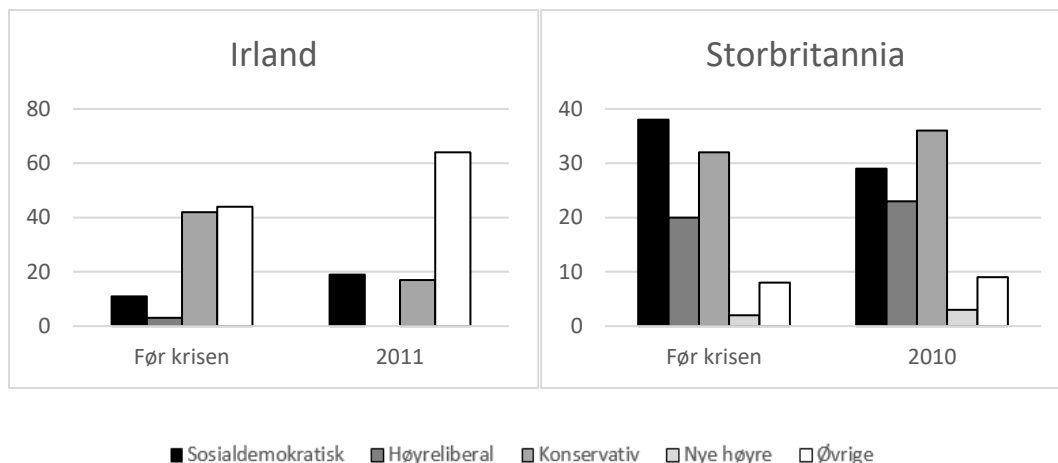
Figur 2.6 Kriseindeks, Sentrale Vest-Europa

godt valg. Nye høyre-partiene fikk 6 prosents oppslutning⁴ ved dette valget, mot 2 prosent både før krisen og i 2009. AfD drev en tydelig eurokritisk kampanje, etter en fireårsperiode hvor økonomisk støtte til land i Sør-Europa hadde vært et tema av stor betydning i offentligheten (Mader, 2014). Tysk økonomi skiller seg klart fra de øvrige landene i sentrale Vest-Europa. Arbeidsledigheten var hele 9,4 prosent i perioden før krisen, og ble faktisk bedre år for år i krise-perioden. Veksten fikk imidlertid en tydelig knekk i 2009, og kriseindeksen var dette året nede i -16,6. Innen valget i 2013 var økonomien *bedre* enn den var før krisen, og kriseindeksen var dette året -4,8.

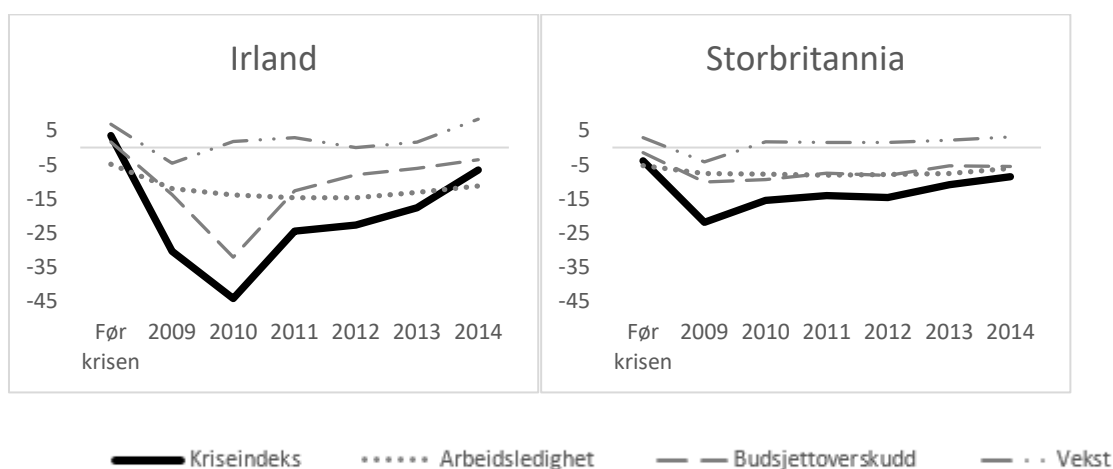
2.3.3 Øyene

Valget i 2011 var et dramatisk brudd med status quo i irsk politikk. Først og fremst representerte valget kollaps for konservative *Fianna Fáil*, som falt fra et snitt på 42

⁴ Sperregrensen i det tyske systemet er 5 prosent, men siden stemmene til nye høyre var fordelt mellom *Alternative für Deutschland* (4,7 prosent) og *Nationaldemokratische Partei Deutschlands* (1,3 prosent) og *Die Republikaner* (0,2 prosent), kom ingen av dem inn i riksdagen på listestemmer i 2013.

Figur 2.7: Valgresultater, Øyene

Figur 2.8: Kriseindeks, Øyene

prosent før krisen til 17 prosent i 2011. Både sosialdemokratiske *Labour* og kristendemokratiske *Fine Gael* vant stort, parallelt med *Fianna Fáil*s kollaps. Økonomiske spørsmål dominerte valgkampen i 2011 (Courtney & Gallagher, 2012), og som regjeringsparti tapte *Fianna Fáil* på å bli gitt ansvar for den økonomiske situasjonen (Marsh & Mikhaylov, 2012). Irland ble truffet hardt av den økonomiske krisen, og kriseindeksen falt til -44,2 i 2010. Riktignok ble dette noe bedret i 2011, men fremdeles var kriseindeksen helt nede i -24,5. Det var særlig budsjettbalansen som var avgjørende for at kriseindeksen ble så lav i Irland. Dette kan særlig knyttes til at det ble gjort utbetalinger for å dekke inn sammenbruddet i den irske banksektoren (Courtney & Gallagher, 2012).

Det britiske valget i 2010 var slett ikke et jordskjelvvalg, slik det irske var. Den tydeligste endringen er at *Labour*, som hadde sittet med regjeringsmakten i 13 år, gikk

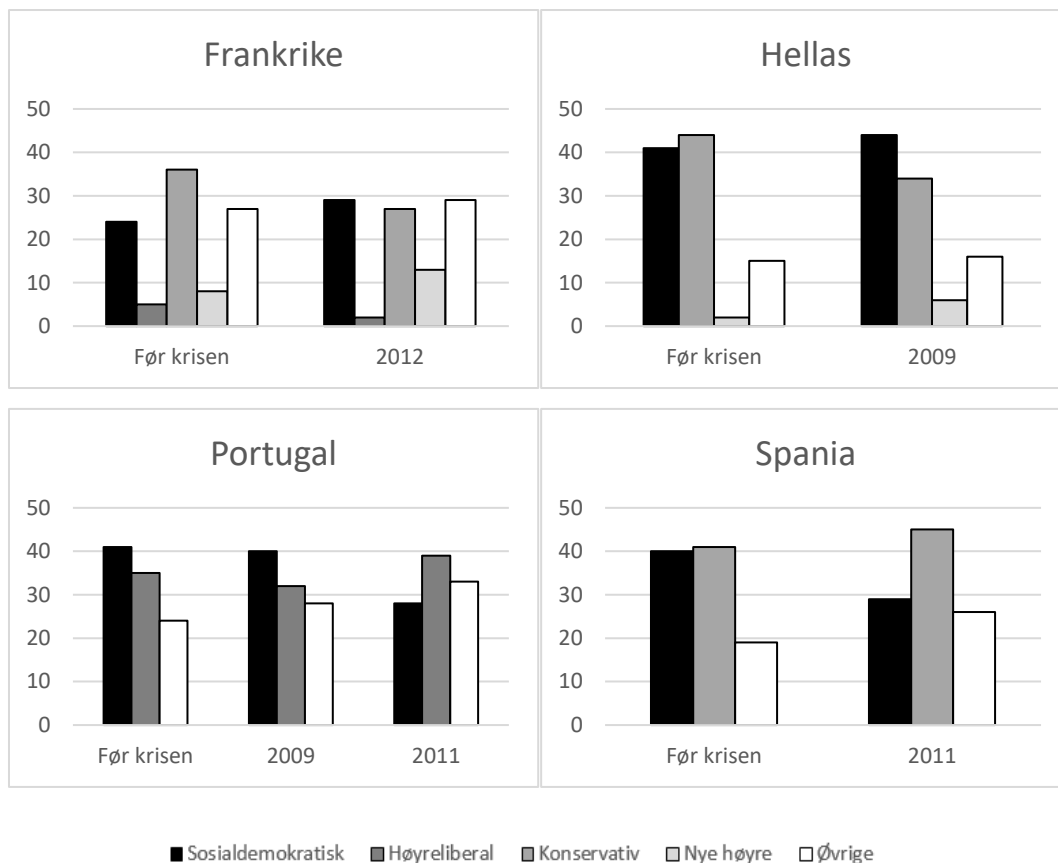
ned 9 prosentpoeng fra snittet før krisen, og 6 prosentpoeng fra oppslutningen ved forrige valg. Ut over dette var det bare mindre endringer i partienes oppslutning. Den økonomiske krisen var også vesentlig mildere i Storbritannia enn i Irland. Kriseindeksen nådde enn bunn på -21,9 i 2009, og hentet seg noe inn til 2010: -15,5. Det var ikke de samme budsjettunderskuddene i Storbritannia som i Irland.

2.3.4 Sør-Europa

I Frankrike tapte det konservative regjeringspartiet *Union pour un mouvement populaire* 9 prosentpoeng oppslutning fra snittet før krisen. Både sosialdemokratiske *Parti Socialiste* og nye høyre-partiet *Front National* hadde parallelt med dette en viss framgang – begge opp 5 prosentpoeng. Den økonomiske krisen traff Frankrike mye mildere enn øvrige sør-europeiske land. Bunnen i 2009, med en kriseindeks på -18,8 hentet seg noe opp innen valgåret 2012. Dette året var kriseindeksen -14. Det var budsjettbalansen og veksten som gikk opp, mens arbeidsledigheten samtidig ble noe verre: 9,4 prosent i 2012, mot 8,7 i 2009.

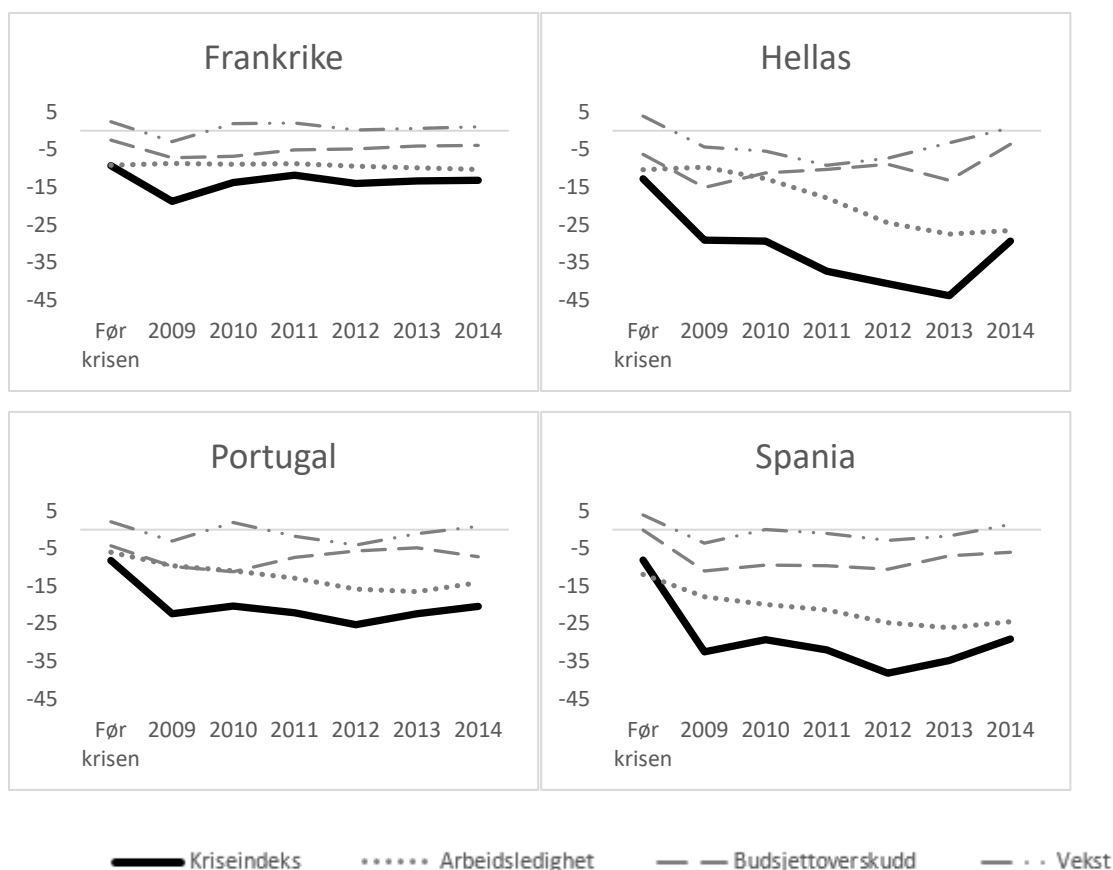
I Hellas, som i Frankrike, ble det konservative regjeringspartiet straffet i første valg etter krisen traff landet: *Nea Dimokratia* gikk ned fra et snitt på 44 prosent før krisen, til 34 prosent i 2009. Valgkampen i 2009 ble dominert av økonomiske og institusjonelle spørsmål, men også spørsmål om så forskjellige saker som skogbranner, korrupsjon og voldelige ungdomsdemonstrasjoner (Kovras, 2010). Den økonomiske nedgangen var betraktelig brattere enn i Frankrike. Fra et snitt på kriseindeksen før krisen på -12,8, var skåren i 2009 -29,1. Dette gjør at Hellas var blant landene som ble mest alvorlig rammet av krisen dette året.

Portugal har to valg etter krisens utbrudd inkludert i vårt utvalg – 2009 og 2011. Valget i 2009 gav ingen større endringer fra snittet før krisen. Ser man nærmere på bevegelsene siden forrige valg, finner vi imidlertid at det sosialdemokratiske regjeringspartiet *Partido Socialista* gikk ned 8 prosentpoeng fra 45 prosent i 2005-valget. Partiet falt videre i 2011-valget, til 28 prosent. Denne gang vant det store opposisjonspartiet – høyreliberale *Partido Social Democratico* – på det, og gikk fra 29 til 39 prosents oppslutning. I motsetning til i 2009 (do Espírito Santo, 2010), ble valgkampen i 2011 dominert av økonomiske spørsmål, og hvordan krisen skulle håndteres (Fernandes, 2011). Kriseindeksen var -22,4 i 2009 og -22,1 i 2011.

Figur 2.9: Valgresultater, Sør-Europa

Det spanske 2011-valget var først og fremst et nederlag for det sosialdemokratiske regjeringspartiet *Partido Socialista Obrero Español*, som hadde hatt regjeringsmakt siden 2004. Partiet mistet 15 prosentpoeng oppslutning siden valget 2008, og gikk ned 11 prosentpoeng fra snittet før krisen. Konservative *Partido Popular* gikk riktignok fram 5 prosentpoeng mellom 2008 og 2011, men sammenligner man snittet før krisen med 2011-valget, er det ingen partier som særlig skiller seg ut med å vokse betydelig mer enn andre som følge av PSOEs nedgang. Historien vil antakelig forbinde den økonomiske krisen med det spanske topartisystemets sammenbrudd, men det var ikke før valgene i 2015 og 2016 at *Podemos* og *Ciudadanos* fikk sine gjennombrudd i spansk politikk (Vidal, 2018). Kriseindeksen falt til -32,5 i 2009, og bedret seg ikke særlig fram til 2011: -32. I denne perioden forverret også arbeidsledigheten seg fra 17,9 prosent til 21,4 prosent i 2011.

Figur 2.10: Kriseindeks, Sør-Europa

2.4 Hypoteser om klassestemmegivning og økonomisk krise

Lite er kjent om hvordan en økonomisk krise, som den som har blitt beskrevet i 2.3, vil påvirke klassestemmegivning. Ingen studier har blitt gjort av klassestemmegivning og økonomisk krise i en vest-europeisk, samtidig kontekst. Én studie er imidlertid nødvendig å ta med seg: Weatherfords (1978) studie av klassestemmegivning under resesjonen i USA på 50-tallet. Ved bruk av paneldata for perioden 1956-1960, finner han at klasse kan forklare hvorfor mange velgere vendte seg til det demokratiske partiet i møte med resesjonen: Klasseposisjon avgjorde hvor hardt man ble rammet av krisen, og de som følte krisen mest på kroppen vendte seg i størst grad til Demokratene.

Fordi Weatherfords studie finner sted i en annen tid, i en politisk og økonomisk kontekst som er vesensforskjellig fra 2000-tallets Vest-Europa, velger jeg å dedusere mine hypoteser fra den bredere teorien om klassestemmegivning. Litteraturen rik på forklaringer på hvorfor klasse siden tiårene etter krigen har blitt mindre viktig som forklaring på partivalg. Mange av disse er knyttet til modernisering og økonomisk

fremgang (Evans, 2017, s. 185). Nieuwbeerta og Ultee (1999) tester en rekke hypoteser, som økonomisk ulikhet, graden av sosial mobilitet, fagorganiseringsgrad mm., men konkluderer med at «[t]he decline [of class voting] in most countries can best be explained by the rise in their standard of living.» (Nieuwbeerta & Ultee, 1999, s. 123). Også Knutsen (2006, s. 175) finner økonomisk vekst er blant de variablene som korrelerer sterkest med nedgangen i klassestemmegivning.

Weatherford skriver:

[...] economic conditions are permissive of the emergence of other issues. If conditions are bad or getting worse, then elections can be won or lost on economic issue grounds. If economic conditions are good and getting better, then other questions – the "social issue" or the "Silent Revolution" can command voters' attention and become major political issues. (Weatherford, 1978, s. 934)

Den stille revolusjonen som omtales her, er Ingleharts (1977) teori om verdiendring. Den stille revolusjonen skjer når økonomisk framgang gir en verdiendring i befolkningen i retning av såkalte «post-materielle verdier». Vi finner hos Inglehart (1987) en teoretisk ramme som jeg i det videre skal omtale som Ingleharts *marginalnytte-antakelse*. For Inglehart kan nedgang i klassestemmegivning forklares med dette teoretiske konseptet. Fra økonomifaget er konseptet om marginalnytte kjent: nytten av å konsumere eller kjøpe den første enheten av et gode er større enn den andre enheten, som igjen er større enn nytten av den tredje enheten, og så videre.

Velstandsøkning har hatt denne effekten på innbyggerne i vestlige industrisamfunn, mener Inglehart: Når økonomiske behov er dekket, går ønsket om mer av det samme ned, og man prioriterer nye verdispørsmål over materielle høyre-venstre-spørsmål.

Når økonomisk fremgang har blitt fulgt av nedgang i klassestemmegivning, kan dette forstås som at marginalnyttene av materielle verdiorienteringer for politikken har gått ned. Det tar brodden av den økonomiske klassekonflikten. I et land som Danmark (Inglehart, 1987, s. 1295) er for eksempel de problemene som velferdspolitikken er i stand til å løse, løst. Dette har redusert kravet om ytterligere mer av det samme.

Vesentlig for en analyse av klassestemmegivning og økonomisk krise, er at marginalnytte-resonnementet til Inglehart kan gå to veier (Flanagan, 1987; Knutsen, 1990; Grendstad & Selle, 2013). Mens en periode med økonomisk vekst og velstand gir

ikke-materielle verdiorienteringer i befolkningen, vil økonomisk nedgang kunne føre til det motsatte (Knutsen, 1990, s. 85). En økonomisk krise må forstås som eksempelet på en slik situasjon *per excellence*:

Indeed we would expect that serious economic problems, such as runaway inflation or depression, would alter the current assessments of many respondents as to the relative priority that should be attached to economic concerns. (Flanagan, 1987, s. 1310)

Anvendt på min undersøkelse vil antakelsen om økende marginalnytte innebære at økonomiske verdier, synet på økonomisk politikk, får større betydning for velgernes partivalg under finanskrisen. Dermed blir forskjeller mellom velgerne i økonomiske verdiorienteringer viktigere, kontra andre faktorer som former partivalg. Den økonomiske situasjonen må tenkes å både ha en direkte effekt på verdiorienteringer, og en indirekte effekt, gjennom at økonomien får større betydning for de politiske aktørene. Velgere ser da større monn i å legge vekt på økonomi i valget av parti.

Forskningslitteraturen peker tydelig i retning av at vurderinger av den nasjonale økonomiske situasjonen (såkalt *sosiotropisk* stemmegivning) har mer å si enn vurderinger av egen lommebok (Lewis-Beck & Stegmaier, 2007). Hvordan dette forholder seg i en økonomisk krise er imidlertid i mindre grad etablert, og både egen økonomi og opplevelsen av landets økonomiske situasjon må tenkes å kunne ha betydning.

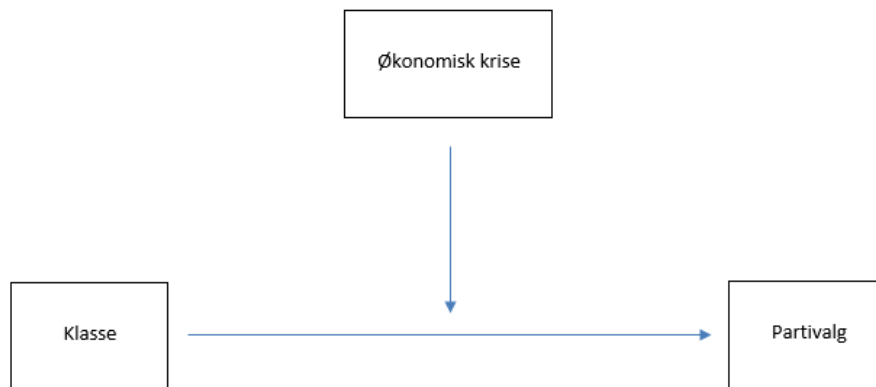
Jeg anser det som utenfor rammene av denne studien å undersøke de mer spesifikke kausalmekanismene som forbinder økonomisk krise med partivalg, utover å legge til grunn marginalnytte-teori som et overordnet teoretisk rammeverk som åpner for ulike kausalkoblinger mellom økonomisk krise og partivalg.

Jeg framsetter en første hypotese:

H1.1 Sammenhengen mellom klasse og partivalg øker som følge av en økonomisk krise

Skjematisk kan dette framstilles som i figur 2.11. I tråd med den sosialpsykologiske velgeratferdslitteraturen legges det til grunn at en vesentlig andel av effekten av klasse på partivalg går via verdier, og at en økonomisk krise vil påvirke dette forholdet

gjennom at økonomiske verdiorienteringer får større betydning for partivalg. under den økonomiske krisen.

Figur 2.11: Teoretisk forventning om kausalforhold

Denne undersøkelsen følger Knutsen (2007) i å undersøke sammenhengen mellom klasse og partivalg for et mangfold av ulike partifamilier. Jeg vil utover å se på det klassestemmegivningens generelle styrke (H1.1), ta for meg fire partifamilier som må kunne antas å se endringer i sin klasseprofil under en økonomisk krise: sosialdemokratiske partier, høyreliberale partier, konservative partier og nye høyrepartier. De konservative, de høyreliberale og de sosialdemokratiske partiene må forstås omtales som *old politics*-partier i tradisjonen fra Lipset og Rokkan (1967), og er særlig knyttet til tradisjonelle konflikter industrisamfunnet, og fordeling av materielle ressurser. Nye høyre-partiene må forstås som særlig knyttet til den nye kulturelle akse som har vokst fram i tiårene som har gått siden 2. verdenskrig, hvor særlig nye verdispørsmål står sentralt. Som vi skal se, kan også økonomiske spørsmål ha betydning for denne siste akse.

2.4.1 Hypoteser om old politics-partier

En rekke studier (Weakliem & Heath, 1994; Hayes, 1995; Linos & West, 2003; Kalmijn & Kraaykamp, 2007; Houtman, Achterberg, & Derks, 2008; Evans & Tilley, 2017) har funnet at klassene har verdier knyttet til økonomiske spørsmål som sammenfaller med den politiske høyre-venstre-aksen fra industrisamfunnets politiske konflikt. Knutsen (2018) finner, i tråd med tidligere studier, at arbeiderklassen, på tvers av landene i min

studie, har det mest venstreorienterte synet på økonomisk politikk. Det er rimelig å forstå slike forskjeller i materiell høyre-venstreorientering i stor grad som et uttrykk for klassenes respektive nytte av den økonomiske politikken.

For å sette dette i perspektiv, kan det henvises til for eksempel Goldthorpe og McKnight (2006), som finner at det er en robust og vedvarende kausal sammenheng mellom klasse og sjansen for arbeidsledighet. Også hva angår lønn, finner de at tjenesteklassen systematisk har høyere og mer stabil lønn enn arbeiderklassen. Dette gjelder også for utsikten til lønnsøkning; arbeiderklassen har dårligere utsikter enn tjenesteklassen. Rutinefunksjonærene plasserer seg i en mellomposisjon både i økonomiske vilkår og i holdninger til økonomisk politikk (Knutsen, 2018, s. 91). De er noe mindre egalitære enn arbeiderklassen, men ikke så lite egalitære som tjenesteklassen. Småborgerskapet er vanskelig å plassere i en rangering av økonomiske livsvilkår (Meager & Bates, 2001). I de bedriftene hvor småborgerskapet finner sin inntekt, kan det være gode eller dårlige tider, og småborgerskapets økonomiske vilkår varierer i takt med dette. Synet på økonomisk politikk er likevel enhetlig innad i klassen: Småborgerskapet er den *minst* økonomisk egalitære klassen (Chan & Goldthorpe, 2007; Heath, Jowell, & Curtice, 1985). Småborgerskapet får markedsorienterte verdier av å forholde seg til markedet som en direkte forutsetning for inntekt og økonomisk sikkerhet. Politikkenes rolle blir for småborgerskapet å tilrettelegge for et velfungerende marked.

Hva gjelder de sosialdemokratiske, de høyreliberale og de konservative partiene (altså old politics-partiene), plasserer disse seg også, slik allment kjent er, langs den økonomiske høyre-venstreaksen. *Sosialdemokratiske* partier er et produkt av den industrielle revolusjonen og konflikten på arbeidsmarkedet. Her fikk disse partiene sin tydelige forankring i den industrielle arbeiderklassen (Lipset & Rokkan, 1967, ss. 14-23). Knutsen (2006) finner at denne forankringen fremdeles gjør seg gjeldende for sosialdemokratiske partier i hele Vest-Europa. Støtten er sterkest i arbeiderklassen og tydelig lavere i tjenesteklassen. Knutsen og Langsæther (2016) finner samme mønster. De sosialdemokratiske partiene får sterkest støtte i arbeiderklassen, fulgt av støtten blant rutinefunksjonærene. Støtten er enda svakere i småborgerskapet enn i tjenesteklassen.

De *høyreliberale* og *konservative* partiene vokste fram i tandem på 1800-tallet, i opposisjon til hverandre. Men med framveksten av konflikten i arbeidsmarkedet, var det

disse partiene, og i særdeleshet de høyreliberale (Knutsen, 2006, s. 54) som etter hvert tok side med kapital og privat eiendomsrett, kontra arbeid. Samtidig vokste de konservative etter andre verdenskrig inn i en posisjon som «the standard-bearer of the concept of the free market economy, with an aversion to planning and the welfare state» (von Beyme, 1985, s. 50). Empiriske studier finner i stor grad igjen dette mønsteret på tvers av land i Vest-Europa. Knutsen (2006) finner at tjenesteklassen støtter både konservative og høyreliberale partier i større grad enn arbeiderklassen. I all hovedsak er klassenes oppslutning om disse partiene en speiling av oppslutningen om de sosialdemokratiske partiene. Knutsen og Langsæther (2016) finner at støtten til både konservative og høyreliberale partier er sterkest i småborgerskapet, deretter i tjenesteklassen, så blant rutinefunksjonærene og til sist i arbeiderklassen.

Oppsummert kan vi si følgende om disse tre partifamiliene og den økonomiske høyre-venstre-konflikten:

- Det er i særlig grad a) arbeiderklassen og b) rutinefunksjonærene som stemmer på sosialdemokratiske partier
- Det er i særlig grad a) arbeiderklassen og b) rutinefunksjonærene som har et venstreorientert syn på økonomisk politikk
- Det er i særlig grad a) småborgerskapet og b) tjenesteklassen som stemmer på høyreliberale og konservative partier
- Det er i særlig grad a) småborgerskapet og b) tjenesteklassen som har et høyreorientert syn på økonomisk politikk.

Når vi i H1.1 antok at klassestemmegivningen øker som følge av en økonomisk krise, er det grunn til å tro at dette er viktig: Med stigende marginalnytte av økonomisk politikk, faller klassene i noen grad «tilbake i folden». Ulikt syn på økonomisk politikk gjør at klassene trekker til de partiene som *per excellence* representerer høyre-venstre-konflikten; de sosialdemokratiske, høyreliberale og konservative partiene. Kjernen av disse tre partienes prosjekter er knyttet til den økonomiske politikken, som klassene har ulikt syn på. Fra dette kan vi framsette følgende hypoteser:

H2.1 Sammenhengen mellom klasse og partivalg øker for sosialdemokratiske partier som følge av en økonomisk krise

H2.2 Som følge av en økonomisk krise øker oppslutningen om sosialdemokratiske partier i arbeiderklassen og blant rutinefunksjonærer, relativt til oppslutningen om sosialdemokratiske partier i tjenesteklassen og i småborgerskapet

H3.1 Sammenhengen mellom klasse og partivalg øker for høyreliberale og konservative partier som følge av en økonomisk krise

H3.2 Som følge av en økonomisk krise øker oppslutningen om høyreliberale og konservative partier i tjenesteklassen og blant småborgerskapet, relativt til oppslutningen om høyreliberale og konservative partier i arbeiderklassen og blant rutinefunksjonærer

H2.2 og H3.2 er her å forstå som spesifiserte varianter av de noe åpnere H2.1 og H3.1, i at de gjør klart hvorfor man kan forvente at sammenhengen mellom klasse og partivalg øker som følge av en økonomisk krise.

2.4.2 Hypoteser om nye høyre-partier

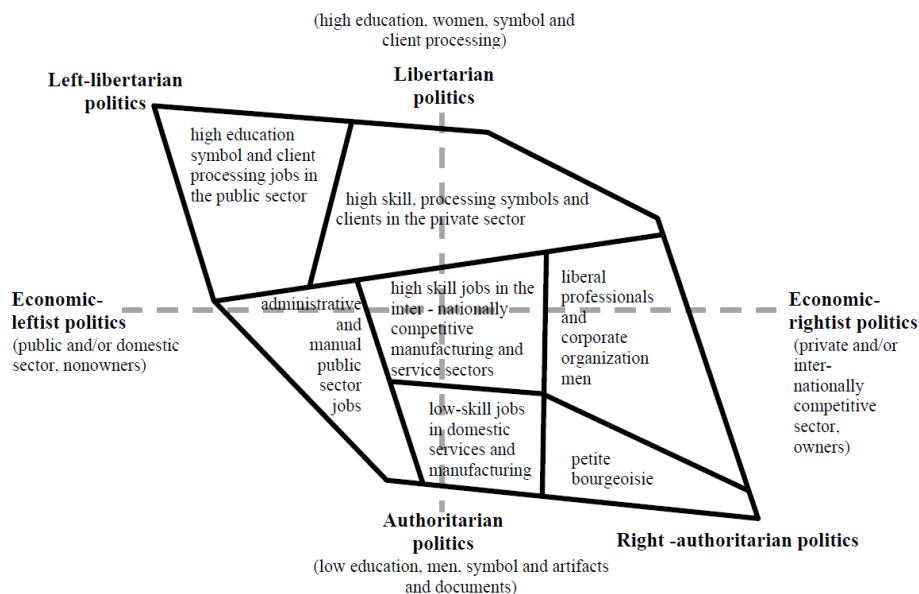
En økonomisk krise må kunne antas å påvirke ulike klassers oppslutning om også nye høyre-partier. For å utlede hypoteser om dette, vil særlig den kulturelle aksens, som krysser den økonomiske høyre-venstreaksen være viktig. Litteraturen om partivalg har siden Lipset og Rokkan (1967) understreket betydningen av slike kryssende konfliktlinjer (se også for eksempel Kitschelt (1994) og Bartolini (2000)).

Ifølge Rokkan (1999) har det etter hvert utkrySTALLISERT seg to særlig viktige konfliktlinjer i vest-europeisk politikk. Den første er den allerede omtalte økonomiske konfliktlinjen. Den andre er altså den kulturelle konfliktlinjen. Denne har historisk særlig vært dominert av religiøse konflikter: Mellom katolikker og protestanter, mellom katolikker og sekulære, og mellom ulike protestantiske kirkesamfunn. Med sekularisering, økende utdanningsnivå og verdiendring har denne kulturelle konfliktlinjen blitt transformert til en ny kulturell konfliktlinje bestående av nye politiske spørsmål. Inglehart (1977; 1997) viser at det særlig selvutfoldelsesverdier har blitt viktige i den kulturelle konfliktlinjen. Disse ble «bakt inn» i den eksisterende konfliktlinjen, hvor den religiøse konflikten var på vikende front. Senere har også ulike konflikter knyttet til globalisering og økende kulturelt mangfold vokst fram som viktige for den kulturelle konfliktlinjen (Kriesi, et al., 2006). Her er problemstillingene knyttet

til innvandring særlig framtreddende. Heller enn å utgjøre en ny konfliktlinje, har også disse spørsmålene blitt en del av en eksisterende kulturell konflikt i det politiske rommet.

Häusermann og Kriesi (2015) viser at også *økonomiske* spørsmål blitt bakt inn i den kulturelle konfliktlinjen. Dette er særlig relevant for vår undersøkelse. Denne innflettingen av økonomiske spørsmål i den kulturelle aksen kommer særlig til uttrykk som forskjeller i synet på hvem som fortjener velferdsgoder og hvem som ikke fortjener velferdsgoder. Häusermann og Kriesi (2015) kaller dette en konflikt om *distributive deservingness*. Dette begrepet må forstås som en forlengelse av litteraturen om velferdssjåvinisme (Andersen & Bjørklund, 1990; Kitschelt & McGann, 1995; van der Waal, Achterberg, Houtman, de Koster, & Manevska, 2010), som identifiserer en gruppe velgere som mener innvandrere ikke i samme grad fortjener velferdsgoder og jobber. Slike tanker om *distributive deservingness* er også rettet mot grupper som funksjonshemmede og arbeidsledige (Oorschot, 2000; 2006). Dette skillet mellom de som fortjener og ikke fortjener goder og jobber, kan tenkes å få større betydning som følge av en økonomisk krise. Dessuten er det slik at en rekke konflikter knyttet til ny politikk og globalisering i dag virker å være *koblet sammen* langs den kulturelle aksen (Kriesi, et al., 2006). Det kan tenkes at knappheten som følger av en økonomisk krise ikke bare øker betydningen av inngrupper og utgrupper i økonomiske spørsmål, men også øker betydningen av disse andre spørsmålene.

Knutsen (2018, ss. 92-94) viser empirisk at holdningen til tre sett av ny politikk-orienteringer klassemessig er strukturert likt. Dette stemmer overens med hva man skulle anta om disse orienteringene er bakt sammen i én kulturell akse. Knutsen viser at tjenesteklassen er mest opptatt av miljø, er mest frihetlige og er mest positive til innvandring. I motsatt ende av skalaen finner vi arbeiderklassen, som er minst opptatt av miljø, er minst frihetlige og er minst positive til innvandring. Rutinefunksjonærene og de selvsysselsatte befinner seg i en mellomposisjon. Disse funnene stemmer overens med Kitschelts (1994, s. 27) klassiske oversikt (figur 2.12) over sammenhengen mellom sosial struktur og verdiorienteringer langs den økonomiske og den kulturelle aksen. Også Napier og Jost (2008) og Langsæther (2015) finner igjen dette mønsteret på tvers av vestlige land.

Figur 2.12: Modell for sammenheng mellom sosial struktur og policypreferanser

Det er særlig tre argumenter som brukes for å forklare klasseforskjeller langs den kulturelle holdningsdimensjonen: At noen klasser har tapt mer på globaliseringen enn andre (Kriesi, et al., 2006; Oesch, 2008a), at enkle arbeidsoppgaver og tett overvåkning gir autoritære verdier (Kohn, 1977) og at utdanningsnivå forklarer hvor frihetlig eller autoritær man er (Weakliem, 2002; van der Waal, Achterberg, & Houtman, 2007; Houtman, Achterberg, & Derks, 2008). Særlig den siste forklaringen – om utdanning – er fremtredende i litteraturen. Merk at seleksjonseffekter antakelig spiller en betydelig rolle i dette (Lancee & Sarrasin, 2015), og at utdanningseffekter i ikke ubetydelig grad må forstås som klasseeffekter.

Nye høyre-partiene har til felles en kjerne av etnisk nasjonalisme og eliteutfordrende populisme (Rydgren, 2013b, s. 2). Autoritære verdispørsmål og særlig innvandringsaken er viktig (Mudde, 2007). Partiene har beveget seg fra å være tydelig høyrevridd i økonomiske spørsmål, til å i dag plassere seg nærmere sentrum (de Lange, 2007), og være skeptisk til mange sider ved globaliseringen (Rydgren, 2013b, s. 4). Det er med andre ord langs den kulturelle holdningsdimensjonen nye høyre-partiene skiller seg ut. Dette gjenspeiler seg i velgermassen. Vi vet at nye høyre finner sin oppslutning i småborgerskapet og arbeiderklassen, i tillegg til blant rutinefunksjonærene (Andersen & Bjørklund, 2000; Kitschelt & McGann, 1995; Betz & Immerfall, 1998; Lubbers, 2001; McGann & Kitschelt, 2002; Rydgren, 2013a; Knutsen & Langsæther, 2018). Dette er et

mønster som stemmer overens med klassemønsteret langs den kulturelle holdningsdimensjonen.

Det er rimelig at en økonomisk krise, med økt knapphet i arbeidsmarkedet og i statskassa, kan mobilisere skepsis mot utgrupper og mot globaliseringen. Det kan også med rimelighet antas at også andre kulturelle spørsmål, siden de befinner seg langs samme holdningsdimensjon, vil kunne få større plass i det offentlige ordskiftet, og at også disse kan få økt betydning for velgeratferd. Vi kan anta at nye høyre-partiene av samme årsaker vil mobilisere velgere, og at klasse dermed får større betydning for partivalg for disse partiene. Vi kan fremsette følgende hypoteser:

H4.1 Sammenhengen mellom klasse og partivalg øker for nye høyre-partier som følge av en økonomisk krise

H4.2 Som følge av en økonomisk krise øker oppslutningen om nye høyre-partier i arbeiderklassen, småborgerskapet og blant rutinefunksjonærer, relativt til oppslutningen om nye høyre-partier i tjenesteklassen

Som for H1.1-H3.2, er H4.1 en hypotese om sammenhengen mellom klasse og partivalg generelt, mens H4.2 spesifiserer mekanismen som er virksom.

Det er imidlertid ikke sikkert at en økonomisk krise vil ha den effekten på klassestemmegivning som H4.1 og H4.2 antar. Ivarsflaten (2005) finner nemlig at det ikke er som tidligere antatt (Kitschelt & McGann, 1995; Esping-Andersen, 1999), at deler av arbeiderklassen og småborgerskapet har funnet sammen om det økonomiske programmet til nye høyre gjennom en økonomisk *realignment*. Tvert imot, finner hun, har velgergruppene til nye høyre velgere steilt motstridende økonomiske verdier. Nye høyre-velgere fra småborgerskapet plasserer seg betydelig til høyre for partienes arbeiderklasse-velgere. Velgerne stemmer på nye høyre fordi de opplever kulturelle spørsmål (særlig innvandring) som viktigere enn økonomiske spørsmål (Ivarsflaten, 2005, s. 465). Nye høyre bærer dermed i seg «the germs of its own destruction» (Müller, 2002, s. 163) i møte med en situasjon hvor økonomi får stor plass. Da vil særlig arbeiderklassen og rutinefunksjonærene forlate nye høyre til fordel for partier som har en mer venstrevridd økonomisk politikk. Om ikke nye verdispørsmål – som innvandring – er høyt på dagsorden, blir det mer som skiller enn som forener nye høyre-velgerne. En

økonomisk krise kan tenkes å være en slik situasjon. Vi kan på bakgrunn av dette fremme følgende hypotese:

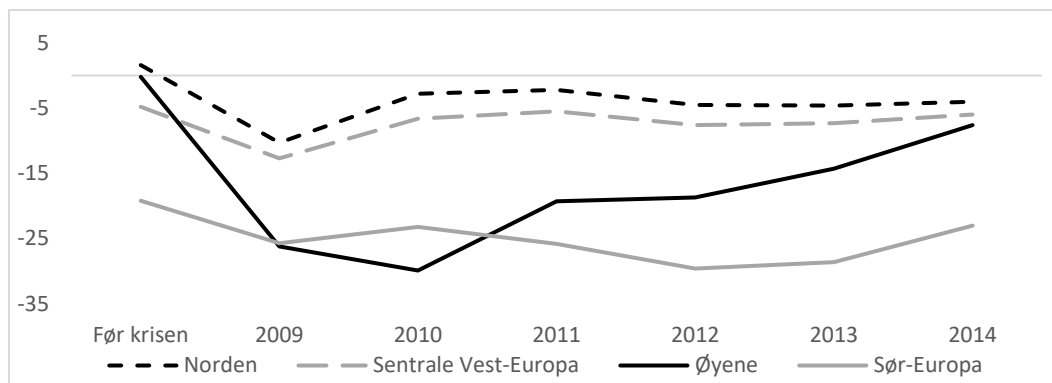
H4.3 Som følge av en økonomisk krise reduseres oppslutningen om nye høyre-partier i arbeiderklassen og blant rutinefunksjonærer, relativt til oppslutningen om nye høyre-partier i tjenesteklassen og i småborgerskapet

2.4.3 Betydningen av krisens alvorlighetsgrad

I delkapittel 2.3 så vi at det var betydelige variasjoner mellom valgene før og krisen inntraff. Tar vi en titt på tabell 4.2 ser vi imidlertid at det ikke er slik at en partifamilie tydelig tapte, og en annen vant, eller at velgerbevegelsene var tydelig forskjellige mellom de fire regionene. Det er en svak tendens til at sosialdemokratiske partier i større grad enn de andre partiene tapte jevnt i de fire regionene. Øyene skiller seg ut med et stort tap for konservative partier, og en klar økning for kategorien øvrige partier. Dette kan imidlertid i all hovedsak tilskrives velgerbevegelsene mellom *Fianna Fail* og *Fine Gael* i det irske 2011-valget. Bak disse region-aggregerte tallene vet vi også at for enkeltland – som Frankrike, Sverige og Finland – har nye høyre-partier hatt en ikke ubetydelig vekst.

Tabell 2.2: Endring i partifamilienes snittoppslutning fra før krisen inntraff til perioden 2009-2014

	Sosial-demokratiske	Høyreliberale	Konservative	Nye høyre	Øvrige
Norden	-2	0	0	4	-4
Sentrale Vest-Europa	-4	-1	1	0	3
Øyene	-5	0	-10	1	11
Sør-Europa	-3	-1	-3	3	4

Figur 2.13: Kriseindeks, snitt for de fire regionene

Mens det ikke er et tydelig mønster for endring i partifamilienes oppslutning, er det helt tydelig slik at den økonomiske krisens alvorlighetsgrad følger et geografisk mønster. Fire land skiller seg klart ut: Hellas, Irland, Spania og Portugal. Disse landene – som sammen med Italia gjerne blir omtalt som GIIPS-landene⁵ – ble særlig hardt rammet av krisen. I Irland var det en særlig alvorlig nedgang i budsjettunderskudd i 2009. I de tre sør-europeiske landene var det en nærmest monoton forverring av arbeidsledigheten helt fram til 2014. Ser vi på de fire regionene, slik de er framstilt i figur 2.13, ser vi at det er de to regionene som inkluderer GIIPS-land, nemlig Sør-Europa og Øyene, som har den mest alvorlige krisen. På øyene kommer den til uttrykk i en brå nedgang mot 2010, før den gradvis bedrer seg, fram mot 2014. Sør-Europa blir truffet av en jevn og alvorlig krise, som ikke blir betydelig bedret i perioden. Norden og sentrale Vest-Europa blir begge truffet av en mindre alvorlig krise enn de to øvrige regionene – Norden mildest rammet av alle. Av de tre kriseindikatorene, har vi sett at det særlig var veksten i BNP som falt i 2009, da kriseindeksen var i de fleste land var på sitt laveste.

Skal man beskrive den økonomiske krisen i Vest-Europa, er det helt nødvendig å gjøre variasjonen i krisens alvorlighetsgrad til en del av analysen. Det er rimelig at denne variasjonen skal kunne føre til at krisens betydning for klassestemmegivning vil være ulik på ulike steder og tidspunkt. Kriesi (2014, s. 306) skriver at jo dypere krisen er «[...] the more pronounced are the expected grievances in a given country». Det er rimelig å se for seg at velgere har en «pain tolerance» (Coffey, 2013), hvor den økonomiske situasjonen får større betydning, jo mer den avviker mer fra en «normalsituasjon». En

⁵ Etter landenes initialer: Greece, Ireland, Italy, Portugal, Spain.

slik variasjon mellom land i hvor alvorlig krisen var, var i aller høyeste grad til stede – som vi har sett. Vi kan sette opp følgende hypotese:

H5.1 Klassestemmegivningen vil øke mer i de valg og land hvor krisen rammer hardest

3 Forskningsdesign

Dette kapittelet presenterer forskningsdesignet som brukes for å teste hypotesene som er gjort rede for i kapittel 2. Først gjøres det rede for det empiriske materialet, så operasjonaliseres variablene og deretter gjøres det rede for det metodiske rammeverket.

3.1 Data

For å undersøke klassestemmegivning under den økonomiske krisen baserer jeg meg på to typer av data: individnivådata og landnivådata. Individnivådataene er hentet fra European Social Survey (ESS). Dette er en tverrnasjonal surveyundersøkelse som siden 2002 har vært gjennomført hvert annet år i til sammen 36 land. Dataene i European Social Survey er samlet inn gjennom intervjuer ansikt-til-ansikt, hvor respondentene er valgt ut gjennom stratifisert sannsynlighetsutvalg for å sikre representativitet (European Social Survey, 2017a). Størrelsen på utvalget er satt til å være minst 1500 i land med mer enn 2 millioner innbyggere og minst 800 i land med mindre enn 2 millioner innbyggere. ESS opererer med et mål om en responsrate på 70 % (European Social Survey, 2017b). Selv om responsraten jevnt over er høy, kan det være mindre skjevheter i utvalget i det enkelte land. Dette korrigerer jeg gjennom designvekten *dweight*, som er vedlagt i ESS-datasettet. Denne vekten korrigerer for det faktum at det i noen land kan være forskjeller mellom ulike deler av befolkningen i hvor stor sannsynligheten er for å bli med i ESS' utvalg (European Social Survey, 2014).

ESS inkluderer spørsmål om en rekke ulike temaer. De fleste spørsmålene gjentas fra runde til runde, mens enkelte bolker av spørsmål er spesifikke for den enkelte runde. Dataene som ligger til grunn for min undersøkelse er utelukkende fra spørsmål som er identiske i alle undersøkelsene. Disse er hentet fra ESS' kumulative fil for rundene 1-7. Dette svarer til datainnsamling hvert partallsår fra 2002 til 2014. For landene som er inkludert i min analyse svarer dette til 114085 respondenter i alt.

Landnivådataene i analysen er alle hentet fra Eurostat og OECDs databaser, som samler ulike økonomiske indikatorer for sine medlemsland⁶.

3.2 Geografisk avgrensning

Inkludering av land i min analyse er begrenset av to forhold. For det første er bare land fra Vest-Europa inkludert i studien. Det er konvensjonelt i litteraturen om klasse og partivalg å studere Vest-Europa og Øst-Europa hver for seg. Sammenhengen mellom sosial struktur og partivalg i Øst-Europa er omdiskutert (Knutsen, 2013, ss. 25-26), mens det siden Lipset og Rokkan (1967) har vært vanlig å snakke om partikonflikten i Vest-Europa som tett knyttet til sosial struktur. For å sikre sammenlignbarhet mellom land, er Øst-Europa dermed utelatt. Ved at studien bare inkluderer land fra Vest-Europa, styrkes den indre validiteten i studien. Når man studerer sammenlignbare enheter blir sannsynligheten for å miste kontrollen over bakenforliggende variabler mindre (Skog, 2004, s. 44). Det andre kriteriet jeg har lagt til grunn for å inkludere land, er at landene må ha ESS-data både for valg før og valg etter krisens utspring. Det vil ikke være mulig å besvare oppgavens problemstilling på en fruktbar måte om ikke velgeratferden både før og etter krisen studeres.

De 14 landene som er inkludert i studien⁷ er dermed følgende: Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Hellas⁸, Irland, Nederland, Portugal, Spania, Storbritannia, Sveits, Sverige, Tyskland.

Som et pedagogisk grep, for å lettere få fram komparative poenger, kategoriserer jeg landene i fire regioner. Regioninndelingen følger Knutsen (2018) i å dele landene inn i Norden, Øyene, Sentrale Vest-Europa og Sør-Europa. Oversikten er gjengitt i tabell 3.1. Denne inndelingen har først og fremst blitt gjort for å gjøre fremstillingen mer oversiktlig, men er også basert på en antakelse om at disse fire gruppene av land har interne fellestrekk som gjør dem særlig egnet å se i sammenheng.

⁶ Eurostat inkluderer også data for Sveits og Norge, trass i at de ikke er EU-medlemmer.

⁷ Følgende land fra ESS' datasett er utelatt fordi de ikke er vest-europeiske: Albania, Bulgaria, Estland, Israel, Kosovo, Kroatia, Kypros, Latvia, Litauen, Polen, Romania, Russland, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia, Tyrkia, Ukraina, Ungarn. Følgende land er utelatt fordi ESS ikke har data for valg både før og etter krisens utspring i disse landene: Island, Italia, Luxembourg, Østerrike.

⁸ Gjennomførte bare ESS runde 1, 2, 4 og 5.

Regionene har ulike velferdsstatstyper. Norden har hva Esping-Andersen (1990) kaller et sosialdemokratisk velferdsstatsregime, Øyene et liberalt og Sentrale Vest-Europa et kontinentalt velferdsstatsregime. Også Sør-Europa har en variant av et kontinentalt velferdsstatsregime, men visse vesentlige avvik (som utstrakt klientelisme, lav kvinnelig arbeidsdeltakelse, og sterkere vekt på familien enn i resten av kontinental-Europa) gjør at det er mest fruktbart å anse Sør-Europa som en særegen variant (Knutsen, 2018, ss. 36-37). I tillegg til velferdsstatstype har landene i hver region lignende partisystem. De nordiske landene har vært preget av fempartimodellen, med kommunistiske, sosialdemokratiske, liberale, agrar- og konservative partier, hvorpå ny politikk-partier har supplert denne i nyere tid (Arter, 2012). I det sentrale Vest-Europa har særlig kristendemokratiske partier vært sentrale, mens det liberale og det sosialdemokratiske/sosialistiske partiet har vært hovedmotstandere langs en økonomisk høyre-venstre-akse (Knutsen, 2018, s. 35). Særlig karakteristisk for Sør-Europa er at den dype religiøse konflikten har gitt to store partier på venstresiden (Manow, 2015), i tillegg til et stort parti til høyre.

Tabell 3.1: De 14 landene fordelt på regioner

Norden	Sentrale Vest-Europa	Øyene	Sør-Europa
Danmark	Belgia	Irland	Frankrike
Finland	Nederland	Storbritannia	Hellas
Norge	Tyskland		Portugal
Sverige	Sveits		Spania

3.3 Operasjonaliseringer

Klasse: I teorikapitlet gjorde jeg rede for Erikson, Goldthorpe og Portocarero (1979) sitt klasseskjema. Dette klasseskjemaet ligger til grunn for operasjonaliseringen av klassevariabelen i denne analysen. Kodingen av klassevariabelen foretas på bakgrunn av spørsmålene *F33*, *F34* og *F34a*. Disse er i ESS-datasettet kodet inn i ILOs International Standard Classification of Occupations (International Labour Office, 2012). På denne måten er alle yrker sortert i kategorier og underkategorier som er oversettbare mellom land. Denne ISCO-variabelen danner sammen med *F12 EmplRel* (spørsmål om respondenten er ansatt, er selvstendig næringsdrivende eller jobber i en familiebedrift), *F13 EmplNo* (spørsmål hvor mange ansatte respondenten eventuelt har) og *F16 JbSpv*

(spørsmål om respondenten har ansvar for å veilede andre ansattes arbeid) grunnlaget for å kode respondentene videre inn i 11-klassevarianten av EGP-skjemaet. Her følger min operasjonalisering operasjonaliseringen til Ganzeboom og Treiman (2008). De 11 klassene slås videre sammen til et 4-klasseskjema i tråd med hva som er gjort rede for i teorikapitlet. Variabelen er dermed en kategorisk variabel med verdiene «arbeiderklasse», «rutinefunksjonærer», «småborgerskap» og «tjenesteklasse».

Partivalg: Partivalg operasjonaliseres som en kategorisk partifamilie-variabel.

Kategoriseringen av partier er i hovedsak den samme som gjøres i Knutsen (2018, ss. 38-48). Kategoriseringen gjort etter partienes opphav, ideologi, og dels medlemskap i transnasjonale partiorganisasjoner. Kategoriseringene bygger videre på arbeid fra von Beyme (1985), Gallagher, Laver og Mair (2011) og Knutsen (2004, ss. 14-19). Når klassifiseringen er gjort så nylig, er det lite sannsynlig at Mair og Muddes (1998, s. 215) innvending om at kategoriseringer er en ferskvare som kan gå ut på dato, vil gjøre seg gjeldende. De elleve partifamiliene som ligger til grunn for denne undersøkelsen, er følgende: 1) Sosialdemokratiske, 2) venstresosialistiske/demokratisk-sosialistiske, 3) kommunistiske, 4) grønne, 5) venstreliberale, 6) liberale/høyreliberale, 7) kristne, 8) agrar-, 9) etniske/regionale/nasjonalistiske, 10) konservative, 11) høyre-radikale/nye høyre. Ved å operasjonalisere partiene i partifamilier, blir det mulig å sammenligne partier mellom land. Som det er gjort rede for i teorikapitlet, blir det sosialdemokratiske partier, høyreliberale partier, konservative partier og nye høyre-partier som undersøkt spesielt.

Kategoriseringen i denne undersøkelsen avviker fra Knutsen (2018) på det følgende: der Knutsen opererer med én liberal partifamilie, er denne hos meg delt i høyre- og venstreliberale partier. Dette er hva litteraturen gjerne har blitt kalt henholdsvis liberal-konservative og liberal-radikale partier (von Beyme, 1985, s. 45; Smith, 1989, ss. 122-123). Også Knutsen (2018, s. 46) peker på at to liberale partifamilier kan være et godt alternativ til hans ene. Det er vesentlige variasjoner innenfor den liberale partifamilien. I tre land i mine analyser finnes det partier av både den høyre- og den venstreliberale typen: Danmark, Nederland og Frankrike. For å fange effekter av den økonomiske krisen i disse landene, velger jeg å fokusere på det av disse partiene i det enkelte land som plasserer seg til høyre på den økonomiske høyre-venstredimensjonen. I Danmark sorterer Knutsen (2018, s. 41) *Venstre* som agrarparti og *Radikale Venstre* som liberalt

parti. Jeg sorterer *Venstre* som høyre- og *Radikale Venstre* som venstreliberalt parti. I Nederland sorterer Knutsen (2018, s. 42) *VVD* som liberalt parti og *D66* i restkategorien. Jeg sorterer *VVD* som høyre- og *D66* som venstreliberalt. I Frankrike sorterer Knutsen (2018, s. 44) *MoDem* og *Nouveau Centre* som liberale partier. I tillegg sorterer Knutsen (2006, ss. 36-37) *UDF* og *DL* som liberale partier, og *MRG (PRG)* i restkategorien. Jeg sorterer alle disse partiene som høyreliberale partier, foruten *PRG*, som jeg sorterer som venstreliberalt.

I ESS finnes det to partivalgsspørsmål. Det ene, *B14 Prtvtxx*, spør hvilket parti respondenten stemte på i forrige valg til nasjonalforsamlingen. Det andre, *B24 Prtclxx*, spør hvilket parti respondenten føler seg nærmest. Det er ikke uproblematisk å velge mellom disse to spørsmålene. Når jeg velger den første, er det fordi dette ligger tett opp mot hva jeg teoretisk ønsker å måle, nemlig sammenhengen mellom sosial klasse og hva man stemmer ved valg. Partiidentifikasjon (Campbell, Converse, Miller, & Stokes, 1960) er å forstå som å ligge mellom sosial struktur og partivalg, og vil være en proxy som ligger lengre unna hva man faktisk stemte ved forrige valg enn hva et spørsmål om hva man stemte gjør. Å benytte *B14 Prtvtxx* styrker begrepsvaliditeten i studien (Adcock & Collier, 2001, s. 529); man måler i større grad det man ønsker å måle, og ikke noe annet.

Imidlertid blir både validiteten og reliabiliteten (Hellevik, 2002, s. 183) til *recall*-spørsmålet *B14 Prtvtxx* utfordret av at det har gått en viss tid siden forrige valg. Svarene kan bli «forurenset» av respondentenes partipreferanse på svartidspunktet (Weir, 1975; Himmelweit, Biberian, & Stockdale, 1978; Waldahl & Aardal, 2000) eller kognitiv dissonans knyttet til forskjellen mellom holdninger i nåtid og tidligere velgeratferd (Niemi, Katz, & Newman, 1980; Beasley & Joslyn, 2001; Jaspers, Lubbers, & de Graaf, 2008). Dette kan gjøre at variasjonene som kommer til uttrykk i resultatene blir mindre enn, eller forskjellige fra, hva som var de reelle velgerbevegelsene. Dette blir en feilkilde i min undersøkelse.

Spørsmålet om hvilket parti respondenten føler seg nærmest (*B24 Prtclxx*) er, som antydnet, en mindre begrepsmessig presis operasjonalisering av klassestemmegivning. I tillegg er det sannsynlig spørsmålet underestimerer de reelle variasjonene i partivalg. Spørsmålet er nemlig basert på ideen om at partiidentifikasjon innebærer en stabil tilknytning til partiene, eller hva Butler og Stokes (1969) kaller «partisan self-image». Dette blir gjerne forstått som at blir etablert «as a matter of early socialisation» (Miller &

Shanks, 1996, s. 120). Det eksisterer en dyptgående debatt om hva slike partiidentifikasjon-spørsmål egentlig måler, særlig i en europeisk kontekst. Thomassen og Rosema (2009, s. 56) konkluderer for eksempel at «... party identification measured by the traditional questions is not much more than a reflection of people's current preference». Likevel velger studier sjelden å bruke dette spørsmålet som et proxy-mål på partipreferanse i nåtid. Oesch (2008b), Marx og Picot (2013) og Marx (2015) er blant få eksempler, men begrunnelsen i disse studiene er enten a) at det behøves et partivalgspørsmål som måler partivalg på samme tidspunkt som andre variabler som varierer over tid, eller b) at det ikke finnes andre partivalgvariabler i surveyen. Ingen av disse begrunnelsene gjør seg gjeldende i vårt tilfelle. European Social Survey har to ulike partivalgspørsmål og vi er ikke interessert i andre variabler på individnivå som varierer over tid. Alle rimelige forståelser av begrepet klasse må anta at dette er en egenskap ved individer som er svært stabil over tid.

Ingen av målene i ESS er uproblematiske indikatorer på partivalg, men jeg finner at ulempene med spørsmålet om hva man stemte ved forrige valg er mindre enn ulempene ved spørsmålet om hvilket parti man føler seg nærmest. Den begrepsmessige validiteten bør være tungtveiende når man operasjonaliserer enhver variabel. *B14 Prvtvtxx* brukes som grunnlag for partivalgvariabelen i denne studien. *B24 Prtclxx* brukes i ett tilfelle som en robusthetstest.

Økonomisk krise: Som indikert i kapittel 2, operasjonaliserer jeg økonomisk krise som en kombinasjon av arbeidsledighet, offentlig budsjettunderskudd og økonomisk vekst. En rekke studier (Kriesi, 2014; Hernández & Kriesi, 2016; Kriesi & Pappas, 2015; Filetti & Janmaat, 2017) trekker fram disse tre aspektene som særlig relevante for velgeratferd. Fordi det er rimelig å anta at det er generelle trender i økonomien velgere reagerer på, ikke endring i en av de tre indikatorene alene (Hernández & Kriesi, 2016, s. 209), kombineres disse til en additiv indeks (Kriesi, 2014). Mer spesifikt legges vekst sammen med budsjettunderskudd, før arbeidsledighetsgraden trekkes fra. Variablene som inngår i denne «krise-indeksen» er arbeidsledighetsgrad siste kvartal (ifølge Eurostat-variabelen *lfsq_urgan*), budsjettunderskudd siste år som andel av BNP (ifølge OECD-variabelen *General government deficit, Total, % of GDP*) og vekst i BNP siste år (ifølge OECD-variabelen *Quarterly GDP, Total, Percentage change same period, previous year*). Kriseindeksen er lavere jo sterkere krisen er. Jeg benytter de 10 årene forut for krisen

(1998-2007) som referansepunkt. Dette vurderes til å være en tilstrekkelig lang tidsperiode til at det på en meningsfull måte kan hevdes å representere velgernes forståelse av en «økonomisk normaltilstand», uavhengig av kortvarige konjunktursvingninger. Når jeg refererer til «endring i kriseindeks» eller Δ kriseindeks, er det forskjellen fra denne «økonomiske normaltilstanden» som menes.

3.4 Metode

Det gjøres to typer av analyser for å undersøke hypotesene. Det første settet av analyser tar for seg utvikling innen hvert land, over tid. Disse analysene skal besvare hvorvidt den bivariate sammenhengen mellom klasse (uavhengig variabel) og partivalg (avhengig variabel) forandret seg fra perioden før krisen, til kriseårene og eventuelt etter krisen. Det andre settet av analyser ser på effekten på tvers av land, med variabler for økonomisk krise på makronivå (kriseindeksen). Denne siste kategorien av analyser skal se om eventuelle endringer i klassestemmegivning kan knyttes til disse makrovariablene. Hvis disse variablene korrelerer med endring i klassestemmegivning, styrkes eventuelle slutninger fra land-for-land-analysene om sammenheng mellom krise og endring i stemmegivning. Korrelerer endring klassestemmegivning med endring i økonomiske makrovariabler, kan man anta at endringene kan knyttes til disse økonomiske forholdene, heller enn andre effekter.

Bivariate analyser: Analyseopplegget for de bivariate analysene innen hvert land er inspirert av eksperiment-litteraturen, og blir å betegne som et pretest-posttest-design (Christensen, Johnson, & Turner, 2011, ss. 234-235). De bivariate sammenhengene i posttesten sammenlignes med sammenhengene funnet i pretesten. I et slikt design blir undersøkelsesobjektene utsatt for en «behandling», som finner sted mellom pretest og posttest. Fordi alle landene ble truffet av den økonomiske krisen, finnes det ingen kontrollgruppe. Analysen må derfor betegnes som en form for kvasi-eksperiment. I vårt tilfelle er denne «behandlingen» at landene i undersøkelsen *blir truffet av den globale finanskrisen, som deretter fikk økonomiske konsekvenser i landene.*

Pretesten må finne sted før behandlingen og posttesten må finne sted etter behandlingen, må vi tidfeste den økonomiske krisen nøyaktig. Den økonomiske krisen var et globalt fenomen, som fulgte kollapsen i amerikanske verdipapirer og banker i

perioden 2007-2008. I kjølvannet av Lehman Brothers' kollaps september 2008, brøt det ut tre parallelle og gjensidig forsterkende kriser i Europa (Shambaugh, 2012): en *bank-krise*, hvor banker slet med likviditeten, en *gjeldskrise*, hvor stater slet med økende gjeld, og en *vekst-krise*, hvor land slet med økonomisk vekst. Det er de realøkonomiske effektene som må antas å være det som påvirker stemmegivning, men for at det skal kunne sies å være et resultat av den globale finanskrisen, må det finne sted etter dette i tid. Den konvensjonelle forståelsen av resesjon er to kvartaler på rad med nedgang i BNP (Cameron, 2012, s. 91). Selv om krisens karakter, som vi har sett, var ulik i ulike land, var alle land inne i det som da må kalles en finanskriseutløst resesjon våren 2009. Dette blir et kuttunkt for undersøkelsen. For alle land bortsett fra Norge, er det første kvartal 2009⁹ som er kvartal to med økonomisk nedgang på rad etter Lehman Brothers-kollapsen. For Norge er det andre kvartal 2009. Valg før dette kuttunktet blir valgene som ligger til grunn for pretesten, og valg etter dette tidspunktet blir valgene som ligger til grunn for posttestene. Siden alle valg fant sted med god margin unna dette kuttunktet, er det ingen tvil om hvilke valg som skal sorteres som pretest- og posttestvalg. De to valgene som finner sted nærmest i tid, Spanias valg i mars 2008 og Tysklands valg i september 2009, er månedsvis unna å være tvilstilfeller.

Tabell 3.2 viser en oversikt over når de ulike valgene som ligger til grunn for undersøkelsen fant sted, i tillegg til en oversikt over hvilket kvartal den økonomiske krisen traff landene som en realøkonomisk resesjon. Som det fremgår, dekker ESS-undersøkelsen flere valg før krisen. Disse valgene slås sammen til én pretest per land i min undersøkelse. Det er to grunner til dette. For det første kan ikke valgene som fant sted *før* den globale finanskrisen tenkes å ha blitt kausalt påvirket av denne. For det andre gir sammenslåing av valg større utvalg, og følgelig mindre standardfeil. Dermed blir muligheten større for å trekke slutninger om forskjellen mellom valg før og etter krisens utbrudd. Dette skjer dessuten med en begrenset kostnad, siden valgene før 2009 altså er like på den teoretisk relevante variabelen: ingen av dem er påvirket av den globale finanskrisen.

⁹ Tall er hentet fra OECDs *Quarterly GDP, Total, Percentage change same period, previous year*.

Tabell 3.2: Oversikt over valg som er satt som pretest og posttest, samt tidspunkt for resesjon

Land	Pretest-valg	Kuttpunkt	Posttest-valg
Belgia	13.06.99 (ESS1) 18.05.03 (ESS2, ESS3) 10.06.07 (ESS4)	Q1 09	13.06.10 (ESS5, ESS6) 25.04.14 (ESS7)
Danmark	20.11.01 (ESS1, ESS2) 08.02.05 (ESS3) 13.11.07 (ESS4, ESS5)	Q1 09	15.11.11 (ESS6, ESS7)
Finland	21.03.99 (ESS1) 16.03.03 (ESS2, ESS3) 18.03.07 (ESS4, ESS5)	Q1 09	17.04.11 (ESS6, ESS7)
Frankrike	09.06.02 (ESS1, ESS2, ESS3) 10.06.07 (ESS4, ESS5)	Q1 09	10.06.12 (ESS6, ESS7)
Hellas ¹⁰	09.04.00 (ESS1) 07.03.04 (ESS2) 16.09.07 (ESS4)	Q1 09	04.10.09 (ESS5)
Irland	17.05.02 (ESS1, ESS2, ESS3) 24.05.07 (ESS4)	Q1 09	25.02.11 (ESS5, ESS6, ESS7)
Nederland	15.05.02 (ESS1) 22.01.03 (ESS2, ESS3) 22.11.06 (ESS4)	Q1 09	09.06.10 (ESS5) 12.11.12 (ESS6, ESS7)
Norge	10.09.01 (ESS1, ESS2) 12.09.05 (ESS3, ESS4)	Q2 09	14.09.09 (ESS5, ESS6) 09.11.13 (ESS7)
Portugal	17.03.02 (ESS1, ESS2) 20.02.05 (ESS3, ESS4)	Q1 09	27.09.09 (ESS5) 05.06.11 (ESS6, ESS7)
Spania	12.03.00 (ESS1) 14.03.04 (ESS2, ESS3) 09.03.08 (ESS4, ESS5)	Q1 09	20.11.11 (ESS6, ESS7)
Storbritannia	07.06.01 (ESS1, ESS2) 05.05.05 (ESS3, ESS4)	Q1 09	06.05.10 (ESS5, ESS6, ESS7 ¹¹)
Sveits	24.10.99 (ESS1) 19.10.03 (ESS2, ESS3) 25.11.07 (ESS4, ESS5)	Q1 09	23.10.11 (ESS6, ESS7)
Sverige	15.09.02 (ESS1, ESS2) 17.09.06 (ESS3, ESS4, ESS5 ¹²)	Q1 09	19.09.10 (ESS5 ¹³ , ESS6) 14.09.14 (ESS7)
Tyskland	22.09.02 (ESS1, ESS2) 18.09.05 (ESS3, ESS4)	Q1 09	27.09.09 (ESS5, ESS6) 22.09.13 (ESS7)

¹⁰ Hellas hadde også parlamentsvalg 06.05.12 og 17.06.12, men dette dekkes ikke av ESS, siden Hellas ikke gjennomførte runde 3, 6 og 7 av undersøkelsen.

¹¹ I ESS7 ble britiske respondenter som ble intervjuet etter mai 2015 spurt om valget 2015 heller enn valget 2010. Jeg har derfor sortert disse ut av mitt utvalg.

¹² I ESS5 ble svenske respondenter som ble intervjuet etter 19. september 2010 spurt om valget 2010. Respondenter som ble intervjuet før 19. september 2010 ble spurt om valget 2006. Jeg har sortert respondentene i henhold til dette.

¹³ Se fotnote 12.

Som det fremgår av tabell 3.2, dekker ESS mer enn ett valg per land etter krisen i seks av landene. Det gir ikke mening å slå valgene i disse landene sammen til én posttest per land. De er nemlig ikke like på den teoretisk relevante variabelen. Det var til dels store forskjeller i hvor dyp krise et land er i på to tidspunkter i årene etter krisens utbrudd (jfr. delkapittel 2.3). For å ta høyde for dette behandles valgene i disse seks landene som separate posttester.

Inndelingen i pretester og posttester gjør at vi for hvert land kan undersøke hypotesene H1.1-H4.2. Dette gjøres ved hjelp av multinomisk logistisk regresjon, logoddsrater og lambdaverdier.

Sammenhengen mellom klasse og partivalg for hvert land (H1.1) analyseres ved hjelp av multinomisk logistisk regresjon, med klasse og partivalg som kategoriske uavhengige og avhengige variabler. Som korrelasjonsmål benyttes kvadratrotten av Nagelkerkes R^2 . Nagelkerkes R^2 er et pseudo-mål på forklart varians for kategoriske variabler, som korrigerer Cox og Snells R^2 til å variere mellom 0 og 1 (Nagelkerke, 1991). Dette har den fordel at målet blir lineært, og at en økning på for eksempel 0,1 har samme betydning uansett hvor på skalaen denne økningen skjer (Knutsen, 2018, s. 26). Knutsen (2014) viser hvordan kvadratrotten av Nagelkerkes R^2 kan benyttes som et standardisert korrelasjonsmål. Forholdet mellom Nagelkerkes R^2 og kvadratrotten av dette i multinomisk logistisk regresjon blir dermed ekvivalent til hvordan kvadratrotten til R^2 , (altså Pearsons R) er det konvensjonelle korrelasjonsmålet i lineær regresjon. Kvadratrotten til Nagelkerkes R^2 har også den fordel at uavhengige variabler på både nominalt målenivå og høyere målenivå i teorien kan inkluderes i analysen (Knutsen, 2018, s. 24). Cramérs V , et annet mye brukt korrelasjonsmål for kategoriske variabler, tillater ikke dette. Korrelasjoner med Cramérs V er heller ikke direkte sammenlignbare med eta-korrelasjoner for kategorisk uavhengig variabel og avhengig variabel på høyere målenivå. Cramérs V vil gi lavere tall enn eta for korrelasjoner som ellers er like.

For å undersøke sammenhengen mellom klasse og partivalg for et parti sett under ett (hypotesene H2.1, H3.1 og H4.1) benyttes lambda-indekser (Lachat, 2006). Dette er et mål som bygger på Hout, Brooks og Manzas (1995) konsept om «total klassestemmegivning», og gir et enhetlig mål på styrken på klassestemmegivning for et parti, basert på oppslutningen i et klasseskjema som EGPs eller Oeschs skjema.

Hout, Brooks og Manza (1995) lanserte kappa-indeksen som et mål på klassestemmegivning. Denne er mye brukt i litteraturen (Jansen, 2011; Knutsen, 2006; Stubager, 2006), og lambda er en modifisert variant av denne. Enkelt sagt er kappa-indeksen definert som «the standard deviation of class differences in vote choice in a given election» (Hout, Brooks, & Manza, 1995, s. 813). Kappaindeksen er basert på logoddsrater, og har dermed de samme fordelene som den mye brukte Thomsens (1987) indeks, i at partienes varierende størrelse ikke blir relevant for målet på klassestemmegivning. Logoddsrater har den ulempen at det bare sammenligner fordelingen mellom to klasser innen ett parti. Dette gir en rekke estimater per parti, og gir ikke et enhetlig svar på hvordan klassestemmegivningen var for partiet sett under ett. Kappa-indeksen har ikke denne ulempen – her vil hvert parti få én skåre som forteller noe om betydningen av klasse for å stemme på dette partiet.

Lambda-indeksen er en modifisert variant av kappa, hvor den respektive logoddsrate er vektet etter størrelsen på den tilhørende klassen. Algebraisk kan lambda (λ) for et parti (j) uttrykkes slik:

$$\lambda = \sqrt{\sum_{s=1}^S \omega_s (LOR_s^j - LOR^j)^2}$$

Dette blir å forstå som en «sub lambda» eller «partisan lambda», ekvivalent med Hout, Brooks og Manzas (1995, s. 813) «sub kappa»/«partisan kappa». LOR_s^j er her logoddsraten for en klasse s versus en referansekategori¹⁴. LOR^j er snittet av alle logoddsratene for partiet. ω_s er størrelsen på klasse s . Som det fremgår, vil en liten klasse få mindre betydning for lambdaverdiene, enn for kappa, hvor alle klasser er vektet likt. I praksis blir Hout, Brooks og Manzas *sub kappa* et særtilfelle av denne *sub lambda*, hvor ω_s er satt til $1/S$. Grunnen til at jeg velger å bruke lambda over det mer brukte kappa-målet, er at en analyse som er longitudinell over et kort tidsspenn vil være særlig utsatt for problemer knyttet til små utvalg. Med små utvalg kan kappa variere «spuriøst» (Hout, Brooks, & Manza, 1995, s. 813), ved at de små klassene får avgjørende betydning for verdien indeksen som helhet. I vårt tilfelle vil det særlig være slik at variasjoner i småborgerskapet får særlig stor betydning for utfallet. Dette er

¹⁴ Arbeiderklassen brukes konsekvent som referansekategori i min undersøkelse.

problematisk, all den tid at estimerer fra den minste klassen vil ha mest statistisk usikkerhet knyttet til seg.

Det er flere måter å håndtere disse problemene. Ett forslag er å utelate små kategorier (Hout, Brooks, & Manza, 1995) – for eksempel de som utgjør mindre enn 2 % av utvalget (Gijsberts & Nieuwbeerta, 2000). Et annet forslag, som unngår å kaste ut enheter fra utvalget, er å slå sammen kategorier som ligner hverandre (Knutsen, 2003). Jeg drar fordeler av dette når jeg slår sammen de 11 EGP-klassene til 4 klasser av substansielle årsaker (variasjonene jeg forventer å finne er først og fremst mellom disse 4 klassene). Likevel vil resultatene være beheftet med en ikke ubetydelig usikkerhet, gitt utvalgsstørrelsene per parti.

Lambda har i en slik kontekst den klare fordel foran kappa, at små kategorier blir vektet ned, mens større kategorier blir vektet opp. Det vil derfor være slik at variasjoner i lambda i større grad representerer substansielle endringer i klassestemmegivning. Mens kappa har blitt et etablert mål i klassestemmegivningslitteraturen i kjølvannet av Hout, Brooks og Manza (1995), har lambda bare blitt brukt i et knippe studier (se f.eks. Lachat (2007), Goldberg og Sciarini (2014) og Lanz (2014)). For å øke sammenlignbarheten av min studie med andre studier, blir både lambda og kappa oppgitt. Siden klassene ikke «teller likt» ved bruk av lambda, kan lambda i analyser over lengre tidsspenn variere som følge av endringer i klassestrukturen, heller enn velgerforflytninger. I vårt tilfelle, hvor tidsspennet er kort, gjør dette seg imidlertid ikke gjeldende i den grad at det påvirker resultatet¹⁵.

For hypotesene H2.2, H3.2, H4.2 og H4.3, er det ikke en tilstrekkelig forutsetning at *styrken* på klassestemmegivningen varierer. Klassestemmegivningen må variere i en viss retning for at disse hypotesene skal kunne bekreftes. Derfor undersøker jeg logoddsratene for andelen fra hver klasse som stemte på det enkelte parti. Dette må forstås som ekvivalent med å beregne en rekke Thomsen-indekser per parti (Thomsen, 1987). Den tradisjonelle litteraturen med Thomsen-indeksen bruker en dikotom klassevariabel og en dikotom partivariabel. Min analyse skiller seg fra denne litteraturen ved å ta i bruk kategoriske parti- og klassevariabler med flere enn to verdier på hver av

¹⁵ Dette understøttes av at lambda-verdiene ikke påvirkes substansielt ved å bytte ut en klasse med en annen, som referansekategori i de enkelte analysene.

variablene. Denne metoden for å beregne klassestemmegivning har den fordel at den gir et mer nyansert bilde av sammenhengen mellom klasse og partivalg enn hva en tradisjonell anvendelse av Thomsen-indeksen ville gitt. Samtidig gir det et mål som ikke er sensitivt for størrelsene på partiene og klassene, slik for eksempel den tradisjonelle Alford-indeksen (Alford, 1962) vil være. Dette er særlig viktig i en longitudinell studie som denne, og er egnet til å undersøke den relative fordelingen av partiers oppslutning i ulike klasser.

Hypotesetestingen foregår ved å undersøke om det er avvik mellom pretesten og posttestene. En særlig utfordring er knyttet til å besvare hypotesene H2.1-H4.3, fordi disse hypotesene er brutt ned per parti. Da kan kategoriene som ligger til grunn for undersøkelsen bli svært små, og det blir vanskelig å skille mellom tilfeldig og reell variasjon (Trochim, 2006). Jeg håndterer denne utfordringen ved å beregne konfidensintervaller for logodds og lambda. Det har etter King, Tomz og Wittenberg (2000) sin artikkel blitt vanligere å la konfidensintervaller få større plass i statsvitenskapelige analyser. Ved å beregne konfidensintervaller kan jeg med en på forhånd bestemt usikkerhet finne ut om det er tilfeldig eller reelt at lambda-verdiene og logoddsratene avviker mellom pretesten og posttesten (Field, 2013). Jeg setter signifikansnivået konvensjonelt til 95 %. Det kan antas med 95 % sikkerhet at nullhypotesene om ingen endring i sammenhengen mellom klasse og partivalg kan forkastes om konfidensintervallene for pretesten og posttestene ikke overlapper.

For den aktuelle logoddsraten ($\ln(\theta)$) er konfidensintervallet på 95 %-nivå gitt ved:

$$\ln(\theta) \pm 1,96 \sqrt{\frac{1}{n_{00} + 0,5} + \frac{1}{n_{01} + 0,5} + \frac{1}{n_{10} + 0,5} + \frac{1}{n_{11} + 0,5}}$$

Her er n_{00} antallet respondenter i den ene klassen som ligger til grunn for å beregne logoddsraten, som oppgir å ha stemt på det aktuelle partiet. n_{01} er antallet respondenter i den samme klassen, som oppgir å ha stemt på alle andre partier. n_{10} og n_{11} er de ekvivalente verdiene for den andre klassen som ligger til grunn for å beregne logoddsrater. Konfidensintervallet er basert på Fleiss' (1981, s. 67) standardfeil.

For lambda-verdiene beregnes konfidensintervallet ved simulering (Lachat, 2006). Simuleringen (King, Tomz, & Wittenberg, 2000, s. 349) genererer et stort antall utvalg (i

vårt tilfelle 1000) med samme egenskaper som utvalget i det empiriske materialet. Fra disse hypotetiske utvalgene kan vi finne det intervallet som 95 % av lambda-verdiene befinner seg innenfor. Dette gi konfidensintervall på 95 %-nivå for lambda-verdiene. Jeg benytter Stata-programmet *cindex*¹⁶ for å beregne konfidensintervallene for lambda. Dette programmet er utviklet nettopp for å regne lambda-verdier med konfidensintervaller, for sammenhengen mellom sosial struktur og partivalg.

Analysen med makrovariabler: Hypotesene H5.1 postulerer større endring i klassestemmegivning i land hvor krisen rammet hardere. Når jeg i kapittel 2 gjennomgikk variabler for dette per land, fikk vi et visst overblikk over hvilke land som var hardest rammet. For å gi et mer systematisk bilde av sammenhengen, gjennomfører jeg imidlertid OLS-regresjoner, med disse økonomisk/politiske variablene på landnivå som uavhengig variabel og estimatene for klassestemmegivning som avhengige variabler. Denne måten å håndtere landnivåvariabler er inspirert av litteraturen om tostegsmetode for analyse av hierarkiske data (Achen, 2005; Jusko & Shively, 2005; Lewis & Linzer, 2005).

I den komparative statsvitenskapelige forskningslitteraturen har det ikke vært uvanlig å slå sammen land og analysere individer i én OLS-regresjon («pooled analysis») (Jusko & Shively, 2005, ss. 327-328). Dette er imidlertid lite egnet for min studie av forskjeller mellom land i effekten av økonomisk/politiske variabler, fordi man antar at alle individene er hentet fra samme sannsynlighetsfordeling, og fordi man ikke ser på forskjeller mellom land. Det som i litteraturen gjerne bare blir kalt *flernivåanalyse* (Hox, 2010), tar høyde for dette. Her varierer regresjonskoeffisientene mellom ulike land, og man kan forklare utfall på individnivå med variabler på landnivå. Denne metoden er imidlertid svært sensitiv for størrelsen på N på nivå II (antallet land, i dette tilfellet). Det finnes ikke en omforent enighet i litteraturen rundt hva som er «for få» nivå II-enheter, men det er liten tvil om at 14 land vil bryte med de fleste tommelfingerregler (jfr. Bryan og Jenkins (2016)). Simuleringsstudier, som Maas og Hox (2004), antyder at så mye som 50 nivå II-enheter vil være nødvendig for å unngå at standardfeilene blir underestimerte. Flernivåanalyse er i mange tilfeller (se for eksempel Fairbrother (2013))

¹⁶ Denne kan lastes ned fra <http://www.romain-lachat.ch/software.html>. Jeg benytter en modifisert variant – *cindexw* – i denne undersøkelsen, som tillater bruk av vekter (ESS' *dweight* i vårt tilfelle). Takk til Romain Lachat for tilgang på denne.

og Fairbrother og Martin (2013)) et svært potent verktøy for å analysere longitudinelle, hierarkiske surveydata. Men i vårt tilfelle, med et svært lavt antall nivå II-enheter, vil en analyse ved hjelp av dette verktøyet bare gi grunnlag for ganske tentative slutninger. Heller enn å skjule denne usikkerheten bak algebraisk sofistikasjon, velger jeg altså å benytte en matematisk klart enklere tostegsmetode. Som Abelson (1995, s. 2) anfører: dataanalyse skal ikke være mer formalisert enn nødvendig. Målet er å trekke slutninger om virkeligheten med grunnlag i det empiriske materialet som ligger til grunn for analysen. Men det kan godt understrekes igjen: Som for flernivåanalysen, vil en tostegsanalyse her gi en ikke ubetydelig usikkerhet. Likevel vil en slik analyse gi en mer systematisk oversikt over sammenhengen mellom de økonomisk/politiske landnivåvariablene og klassestemmegivningen på individnivå, enn hva en mer uformell sammenligning av land ville gjort. Dessuten vil grafisk framstilling ved scatterplott gi mulighet til å knytte koeffisientene til effekter i enkeltland.

Den økonomiske situasjonen under krisen antas å ha ført til at klassestemmegivningen økte fra perioden før krisen, til krisevalgene. Avhengige variabler i denne på-tvers-av-land-undersøkelsen settes derfor til å være forskjellen i klassestemmegivning mellom det som i land-for-land-undersøkelsene ble kalt pretest og posttester. Uavhengig variabel settes til å være forskjellen i krise-indeks i samme periode.

4 Resultater

Dette kapittelet gjennomgår resultatene fra de statistiske analysene av klassestemmegivning. Oppgavens problemstilling er: *Førte den økonomiske krisen i Vest-Europa på 2000-tallet til en endring i betydningen av sosial klasse for partivalg?*

Analysene i dette kapitlet vil gi svar på denne problemstillingen. Oppbyggingen av kapitlet følger samme logikk som presentasjonen av hypotesene i teorikapitlet. Dermed ser jeg først på den samlede klassestemmegivningen, så på klassestemmegivningen for de fire aktuelle partitypene, før jeg ser på om krisens alvorlighetsgrad hadde betydning for graden av klassestemmegivning.

Resultatene er gjengitt i tabellene 4.1-4.10, samt i figurene 4.1-4.5. Tabellene viser en komparativ oversikt over utviklingen i de 14 aktuelle landene. I tillegg inkluderer tabellene gjennomsnitt for landene sett under ett og for de fire regionene Norden, Sentrale Vest-Europa, Øyene og Sør-Europa. Regioninndelingen, rangeringene og gjennomsnittene er ment å bidra til tabellenes lesbarhet.

Jeg benytter to kriterier for hvorvidt en variasjon fra perioden før krisen til valgene etter krisen bør vurderes som vesentlige:

- A. Variasjon i lambda større enn 0,10, eller variasjon i kvadratroten av Nagelkerkes pseudo- R^2 større enn 0,05
- B. At konfidensintervallene for lambda ikke overlapper på 95 %-nivå

Av disse kriteriene er B et strengere kriterium enn A. Vesentlighetskriterium A tar utgangspunkt i Knutsen og Langsæther (2016), som setter 0,03 som grense variasjon i kapp, for en studie av klassestemmegivning med lignende utvalgsstørrelser som denne. For å ytterligere begrense muligheten for type I-feil, setter jeg grensen til for variasjon i lambda til 0,1. Denne grensen må ansees som en konservativ grense, fordi jeg, i motsetning til Knutsen og Langsæther (2016) altså bruker lambda som mål på klassestemmegivning, heller enn kapp. Lambda vokter ned små klasser (Lachat, 2006), og da blir sjansen for tilfeldige utslag av skjeve utvalg mindre. Selv om jeg bruker lambda som klasses mål, blir også kappaverdiene oppgitt. Dette for å øke studiens sammenlignbarhet med andre studier av klassestemmegivning. Mine slutninger blir basert på variasjoner i lambda, mens kapp-variasjoner kommenteres sekundært. For

samlet klassestemmegivning er utvalgene nødvendigvis flere ganger større enn for det enkelte parti. Som vesentlighetskriterium her settes derfor grensen for variasjon i kvadratrotten av Nagelkerkes pseudo- R^2 (heretter: SRN) til 0,05.

Fordi utvalgene for lambda og logodds for enkelte partier og klasser kan være svært små, brukes konfidensintervaller som et ytterlig – og strengere – vesentlighetskriterium (B). Her settes signifikansnivået konvensjonelt til 95 %. Mens dette andre vesentlighetskriteriet er mindre utsatt for type I-feil enn det første kriteriet, er det nødvendigvis mer utsatt for type II-feil.

Resultater som oppfyller enten vesentlighetskriterium A eller B blir gjennomgått med siktemål om å oppdage teoretisk relevante mønstre. Dette gjøres i) ved å se på om det finnes mønstre på tvers av land, og ii) ved å se på om de bakenforliggende logoddsratene varierer på en teoretisk meningsfull måte. Med teoretisk meningsfull (ii), menes at variasjonen er i tråd med teorikapittelets hypoteser. Utover denne undersøkelsen av mønstre i logodds – som blir referert i løpende tekst – er logodds å finne i vedlegg.

4.1 Samlet klassestemmegivning

I teorikapitlet antok jeg at en økonomisk krise ville føre til at sammenhengen mellom klasse og partivalg øker. Velgere vil under en økonomisk krise legge større vekt på økonomiske prioriteringer, og hvilket syn man har på økonomiske spørsmål er betinget av klasseposisjon. Vi undersøker sammenhengen mellom klasse og partivalg empirisk gjennom multinomisk logistisk regresjon¹⁷. Her gir kvadratrotten av Nagelkerkes pseudo- R^2 (SRN) et mål på sammenhengens styrke.

Resultatene er gjengitt i tabell 4.1. Her refererer kolonnen «Før krisen» til valgene som er spurt om i European Social Survey 1-7 (*recalled vote*-spørsmålet), som fant sted før krisen traff Vest-Europa. «Valg 1» og «Valg 2» refererer til henholdsvis det første og eventuelt andre valget som fant sted etter krisen traff Vest-Europa – gitt at de er stilt spørsmål om i European Social Survey 1-7. Valgene fant sted på ulike tidspunkt i ulike land. Tidspunktene for valg er gjengitt i tabell 3.2.

¹⁷ Utrekningene for dette er gjort med *NOMREG*-programmet i SPSS.

Tabell 4.1: Sammenhengen mellom klasse og partivalg (SRN)

	Før krisen	Valg 1	Valg 2	Rangert endring 1	Rangert endring 2		
Danmark	0,28	0,26		Nederland	0,10	Nederland	0,08
Finland	0,37	0,37	-	Portugal	0,08	Portugal	0,06
Norge	0,33	0,32	0,27	Frankrike	0,06	Belgia	0,04
Sverige	0,30	0,35	0,29	Hellas	0,05	Tyskland	0,03
				Sverige	0,05	Sverige	-0,01
Belgia	0,26	0,23	0,30	Spania	0,03	Norge	-0,06
Nederland	0,22	0,32	0,30	Tyskland	0,01		
Sveits	0,26	0,26	-	Finland	0,00		
Tyskland	0,19	0,20	0,22	Sveits	0,00		
				Irland	-0,01		
Irland	0,19	0,18	-	Norge	-0,01		
Storbritannia	0,20	0,18	-	Storbritannia	-0,01		
				Tyskland	-0,01		
Frankrike	0,23	0,29		Danmark	-0,02		
Hellas	0,18	0,23	-	Belgia	-0,03		
Portugal	0,22	0,30	0,28				
Spania	0,20	0,23	-				
Snitt				Snitt			
Norden	0,32	0,32		Sør	0,05		
Sentrale vest	0,23	0,25		Sentrale vest	0,02		
Øyene	0,20	0,18		Norden	0,00		
Sør	0,21	0,26		Øyene	-0,02		
Alle	0,25	0,26		Alle	0,01		

I tabell 4.1 ser vi resultatene fra den første analysen. Vi ser at klassestemmegivningen følger et mønster som tilsvarer andre studier av klassestemmegivning (se for eksempel Knutsen (2018)), hvor klasse er betydelig sterkere korrelert med partivalg i Norden enn i øvrige land. Det er små variasjoner mellom Sentrale vest, Sør-Europa og øyene. Dette mønsteret finner sted både før og etter krisens utbrudd. Det er ikke større endringer i klassestemmegivningen fra perioden før krisen, til krisevalgene. Både for land og regioner er SRN-verdiene mer eller mindre stabile. Variasjoner i noen enkeltland skal trekkes fram. Nederland skiller seg ut fra øvrige land i det sentrale Vest-Europa, med en økning på 0,10 til valget i 2010 og 0,08 til valget i 2012. I Norden skiller Norge seg ut fra øvrige land, ved å ha en nedgang på 0,06 i 2013. For Sør-Europa kan vi notere en liten økning i klassestemmegivning. Her øker Portugal 0,08 i 2009 og 0,06 i 2011. Frankrike øker 0,06 i 2012. Hellas øker 0,05 i 2009. Som en robusthetstest, gjennomfører jeg analysene på nytt med en annen operasjonalisering av avhengig variabel, nemlig ved bruk av partiidentifikasjonsspørsmålet i ESS, som ble omtalt i metodekapitlet. Dette spørsmålet er i kilde spørreskjemaet formulert som «Is there a particular political party you feel

Tabell 4.2: Sammenhengen mellom klasse og partiidentifikasjon (SRN)

	Før krisen	2010	2012	2014	Rangert endring 2010	Rangert endring 2012	Rangert endring 2014			
Danmark	0,31	0,37	0,26	0,34	Sveits	0,11	Nederland	0,12	Storbritannia	0,13
Finland	0,41	0,31	0,42	0,39	Frankrike	0,09	Portugal	0,11	Frankrike	0,10
Norge	0,37	0,32	0,30	0,31	Nederland	0,09	Frankrike	0,07	Nederland	0,09
Sverige	0,31	0,37	0,33	0,30	Hellas	0,07	Storbritannia	0,04	Sveits	0,07
					Danmark	0,06	Irland	0,03	Portugal	0,06
Belgia	0,28	0,29	0,28	0,29	Portugal	0,06	Sveits	0,02	Irland	0,04
Nederland	0,24	0,33	0,36	0,33	Sverige	0,06	Sverige	0,02	Danmark	0,03
Sveits	0,26	0,37	0,28	0,33	Irland	0,05	Finland	0,01	Belgia	0,01
Tyskland	0,25	0,24	0,22	0,24	Storbritannia	0,03	Spania	0,01	Spania	0,01
					Belgia	0,01	Belgia	0,00	Sverige	-0,01
Irland	0,22	0,27	0,25	0,26	Tyskland	-0,01	Tyskland	-0,03	Tyskland	-0,01
Storbritannia	0,23	0,26	0,27	0,36	Spania	-0,03	Danmark	-0,05	Finland	-0,02
					Norge	-0,05	Norge	-0,07	Norge	-0,06
Frankrike	0,25	0,34	0,32	0,35	Finland	-0,10				
Hellas	0,22	0,29	-	-						
Portugal	0,23	0,29	0,34	0,29						
Spania	0,25	0,22	0,26	0,26						
Snitt¹⁸					Snitt		Snitt		Snitt	
Norden	0,35	0,34	0,33	0,34	Sentrale vest	0,05	Sør	0,07	Øyene	0,08
Sentrale vest	0,26	0,31	0,29	0,30	Sør	0,04	Sentrale vest	0,03	Sør	0,07
Øyene	0,23	0,27	0,26	0,31	Øyene	0,04	Øyene	0,03	Sentrale vest	0,04
Sør	0,24	0,28	0,31	0,30	Norden	-0,01	Norden	-0,02	Norden	-0,01
<i>Alle</i>	<i>0,28</i>	<i>0,31</i>	<i>0,30</i>	<i>0,31</i>	<i>Alle</i>	<i>0,03</i>	<i>Alle</i>	<i>0,02</i>	<i>Alle</i>	<i>0,03</i>

¹⁸ Fordi Hellas ikke deltok i ESS6-7, har alle snitt på tvers av land i denne tabellen utelatt Hellas.

closer to than all the other parties?». Spørsmålet er inkludert i ESS med den hensikt (Curtice, et al., 2003) å måle en partipreferanse som er mer stabil og bakenforliggende enn den partipreferansen som til slutt kommer til uttrykk i valglokalet, som blir undersøkt med *recalled vote*-spørsmålet. Spørsmålet er dermed svært godt egnet som en robusthetstest i vår sammenheng. Hvis sammenhengen mellom klasse og parti varierer på tilsvarende vis for enkeltland med denne operasjonaliseringen, kan disse funnene gis økt vekt. Før krise-perioden ESS1-3 sammenlignes med ESS5, ESS6 og ESS7. ESS4 utelates fra denne analysen fordi det er uklart hvorvidt nå-tidspunktet surveysspørsmålet refererer til fant sted før eller etter krisen (surveyen ble gjennomført i 2008¹⁹).

Vi ser at partiidentifikasjonsspørsmålet i grove trekk gir samme mønster for klassestemmegivning som *recalled vote*-spørsmålet. I Norden er sammenhengen betydelig sterkere enn i de øvrige regioner, og det er ikke noen betydelig utvikling i landene sett under ett fra perioden før krisen til hverken 2010, 2012 eller 2014. Et knippe enkeltland har en økning på mer enn 0,05 fra før krisen til ESS-rundene etter krisens utbrudd. Dette gjelder Sveits, Frankrike, Nederland, Hellas, Danmark, Portugal, Sverige og Irland i 2010, Nederland, Portugal og Frankrike i 2012, samt Storbritannia, Frankrike, Nederland Sveits og Portugal i 2014. Hva gjelder nedgang, ser vi dette for Norge i 2010, 2012 og 2014, Finland i 2010 og Danmark i 2012.

Hovedkonklusjonen fra analysen av *recalled vote*-analysen står seg: sammenhengen mellom klasse og partivalg har hverken gått opp eller ned i Vest-Europa som følge av den økonomiske krisen. Ser vi på enkeltland, er det noen avvik mellom de to analysene. Dette kan ha flere ulike kilder. Spørsmålet om partiidentifikasjon er ikke identisk med *recalled vote*-spørsmålet, og det gir mening at dette gir noe utslag i resultatene. Før-perioden noe ulikt definert. For partiidentifikasjonsanalysen er før-perioden surveytidspunktene 2002, 2004 og 2006. For *recalled vote*-spørsmålet er før-perioden valgene som fant sted før høsten 2008, som ESS samtidig refererer til.

Det interessante når partiidentifikasjonsspørsmålet brukes i en robusthetstest, er de land hvor det er et sammenfall mellom de to analysene. Her ser vi at vi finner igjen

¹⁹ For Irland brukes ESS4 for 2010, fordi intervjuene for ESS4 i Irland er utført i vinteren 2009-2010, mens ESS5 er utført i 2011-2012.

Tabell 4.3: Lambdaverdier for sosialdemokratiske partier

	Før krisen	Valg 1	Valg 2	Rangert endring 1		Rangert endring 2	
Danmark	0,41	0,32		Portugal	0,14	Tyskland	0,17
Finland	0,53	0,47	-	Hellas	0,07	Portugal	0,13
Norge	0,24	0,22	0,22	Irland	0,02	Nederland	0,06
Sverige	0,53	0,54	0,41	Nederland	0,01	Belgia	0,02
				Spania	0,00	Norge	-0,02
Belgia	0,40	0,35	0,42	Sverige	-0,01	Sverige	-0,12
Nederland	0,27	0,28	0,33	Frankrike	-0,01		
Sveits	0,28	0,26	-	Norge	-0,02		
Tyskland	0,19	0,16	0,36	Sveits	-0,02		
				Tyskland	-0,03		
Irland	0,29	0,31	-	Belgia	-0,05		
Storbritannia	0,32	0,24	-	Finland	-0,06		
				Storbritannia	-0,08		
Frankrike	0,27	0,26		Danmark	-0,09		
Hellas	0,10	0,17	-				
Portugal	0,25	0,39	0,38				
Spania	0,33	0,33	-				
Snitt				Snitt			
Norden	0,43	0,39		Sør	0,05		
Sentrale vest	0,29	0,26		Sentrale vest	-0,03		
Øyene	0,31	0,28		Øyene	-0,03		
Sør	0,24	0,29		Norden	-0,04		
Alle	0,32	0,31		Alle	0,01		

Tabell 4.4: Kappaverdier for sosialdemokratiske partier

	Før krisen	Valg 1	Valg 2	Rangert endring 1		Rangert endring 2	
Danmark	0,59	0,46		Portugal	0,15	Tyskland	0,31
Finland	0,62	0,63	-	Hellas	0,08	Portugal	0,11
Norge	0,33	0,36	0,35	Nederland	0,05	Nederland	0,09
Sverige	0,66	0,60	0,48	Irland	0,04	Norge	0,01
				Norge	0,03	Belgia	0,02
Belgia	0,49	0,43	0,50	Finland	0,01	Sverige	-0,12
Nederland	0,37	0,42	0,46	Spania	-0,02		
Sveits	0,35	0,33	-	Sveits	-0,02		
Tyskland	0,28	0,23	0,59	Storbritannia	-0,05		
				Tyskland	-0,05		
Irland	0,36	0,40	-	Belgia	-0,06		
Storbritannia	0,30	0,25	-	Sverige	-0,06		
				Frankrike	-0,07		
Frankrike	0,42	0,35		Danmark	-0,13		
Hellas	0,10	0,18	-				
Portugal	0,24	0,39	0,35				
Spania	0,32	0,30	-				
Snitt				Snitt			
Norden	0,55	0,51		Sør	0,05		
Sentrale vest	0,37	0,35		Sentrale vest	-0,03		
Øyene	0,33	0,33		Øyene	-0,03		
Sør	0,27	0,31		Norden	-0,04		
Alle	0,39	0,38		Alle	-0,01		

økningen for Nederland, Portugal og Frankrike, samt nedgangen for Norge. Disse endringene er det dermed grunn til å feste seg ved.

Trass i endringer for enkeltland, må hypotese 1.1 gjennom denne analysen ansees som ikke bekreftet. Det er ikke betydelige endringer i klassestemmegivningen for de 14 landene sett under ett.

4.2 Sosialdemokratiske partier

Den empiriske litteraturen (Chan & Goldthorpe, 2007; Goldthorpe & McKnight, 2006; Knutsen, 2018) danner en klar forventning om at støtten til de sosialdemokratiske partiene i de fire klassene følger en bestemt struktur. Fordelingen er etablert å være: sterkest støtte i arbeiderklassen, så rutinefunksjonærene, dernest tjenesteklassen og til sist småborgerskapet. Ser vi på logoddsratene (vedlegg), ser vi at dette mønsteret gjelder for alle fire regioner før krisen. Også etter krisen stemmer dette mønsteret, med ett unntak: Det er ingen forskjell mellom rutinefunksjonærenes og tjenesteklassens oppslutning om de sosialdemokratiske partiene etter krisen i det sentrale Vest-Europa. Forskjellen mellom rutinefunksjonærene og tjenesteklassen i denne regionen er imidlertid svært begrenset også før krisen.

Hypotesene om sosialdemokratiske partier var at klassestemmegivningen ville øke som følge av en økonomisk krise, og at oppslutningen om disse partiene ville øke i arbeiderklassen og blant rutinefunksjonærer, relativt til i småborgerskapet og tjenesteklassen. Ser vi på lambda-verdiene for disse partiene ser vi at det er ganske klart at hypotese 2.1, at klassestemmegivningen øker, ikke stemmer som følge av en økonomisk krise, ikke kan bekreftes. Det er bare helt ubetydelige endringer i de 14 landene sett under ett, og i hver av de fire regionene.

Vi undersøker om endringer i lambda for enkeltland oppfyller vesentlighetskriteriene. Ser vi på de simulerte konfidensintervallene for lambda, ser vi at disse er overlappende fra perioden før krisen til krisevalgene i alle de 14 landene. Vi kan dermed ikke si med 95 % sikkerhet at klassestemmegivningen har økt for noe land. Tar vi i bruk kriteriet om variasjon i lambda på 0,10, kan vi notere endringer for noen enkeltland. I Portugal økte lambda-verdiene med 0,14 i 2009 og 0,13 i 2011. Her stemmer utviklingen i klassenes oppslutning om sosialdemokratene (jfr. logoddsrater i vedlegg) overens med

hypotesene: det blir større avstand mellom tjenesteklassen og rutinefunksjonærene, og mellom tjenesteklassen og arbeiderklassen. Det blir dessuten større avstand mellom småborgerskapet og arbeiderklassen. Også i Tyskland i 2014 øker lambda – med 0,17. Dette kan knyttes til både større avstand mellom tjenesteklassen og henholdsvis rutinefunksjonærene og arbeiderklassen, og mellom småborgerskapet og henholdsvis rutinefunksjonærene og arbeiderklassen. For Sverige i 2013, hvor lambda går ned 0,12, blir avstanden mellom disse klassene mindre. I øvrige land er det ubetydelige endringer i lambda. Ser vi på kappa, ser vi at variasjonene her er større, men følger samme mønstre som variasjonene i lambda.

I sum kan hverken hypotese 2.1 eller hypotese 2.2 bekreftes. Lambda kan ikke sies å øke i landene sett under ett. Det betyr at klassestemmegivningen ikke har økt for de sosialdemokratiske partiene. Da klassestemmegivningen for partiene ikke har økt, kan heller ikke avstanden oppslutningen i arbeiderklassen og blant rutinefunksjonærene relativt til oppslutningen i småborgerskapet og tjenesteklassen ha økt så mye at det er substansielt interessant. Det kan noteres at økningene i lambda i Portugal i 2009 og 2011, samt i Tyskland i 2014, er større enn 0,10. Også nedgangen i lambda i Sverige i 2014 er større enn 0,10.

4.3 Høyreliberale og konservative partier

Litteraturen (Knutsen & Langsæther, 2016) finner at de høyreliberale og konservative partiene har et mønster i klasseopplutning som er motsatt av de sosialdemokratiske partiene: sterkest i småborgerskapet, deretter tjenesteklassen, rutinefunksjonærene og til sist arbeiderklassen. For de sosialdemokratiske partiene var mønsteret gjennomgående det samme i vårt empiriske materiale, som hva som har blitt funnet i tidligere litteratur. For de konservative og de høyreliberale partiene er bildet litt mindre tydelig.

For de konservative partiene er det tydelig at opplutningen før krisen var større i tjenesteklassen og småborgerskapet enn i arbeiderklassen og blant rutinefunksjonærene. Dette gjelder for alle regioner for de to partitypene, unntatt på øyene for de konservative partiene. På øyene var opplutningen før krisen er marginalt

Tabell 4.5: Lambdaverdier for høyreliberale partier

	Før krisen	Valg 1	Valg 2	Rangert endring 1	Rangert endring 2		
Danmark	0,28	0,28	-	Frankrike	0,21	Tyskland	0,18
Norge	0,48	0,55	0,51	Sverige	0,14	Nederland	0,07
Sverige	0,41	0,55	0,40	Tyskland	0,09	Portugal	0,04
				Norge	0,07	Norge	0,03
Belgia	0,37	0,39	0,37	Sveits	0,04	Belgia	0,00
Nederland	0,36	0,37	0,43	Belgia	0,02	Sverige	-0,01
Sveits	0,19	0,23	-	Portugal	0,02		
Tyskland	0,20	0,29	0,38	Nederland	0,01		
				Danmark	0,00		
Storbritannia	0,26	0,24	-	Storbritannia	-0,02		
Frankrike	0,23	0,44	-				
Portugal	0,31	0,33	0,35				
Snitt				Snitt			
Norden	0,39	0,46		Sør	0,12		
Sentrale vest	0,28	0,32		Norden	0,07		
Øyene	0,26	0,24		Sentrale vest	0,04		
Sør	0,27	0,39		Øyene	-0,01		
Alle	0,31	0,37		Alle	0,06		

Tabell 4.6: Kappaverdier for høyreliberale partier

	Før krisen	Valg 1	Valg 2	Rangert endring 1	Rangert endring 2		
Danmark	0,43	0,45	-	Frankrike	0,20	Norge	0,09
Norge	0,42	0,51	0,51	Sverige	0,14	Tyskland	0,09
Sverige	0,38	0,52	0,40	Norge	0,09	Portugal	0,04
				Belgia	0,06	Nederland	0,03
Belgia	0,44	0,50	0,37	Nederland	0,05	Sverige	0,02
Nederland	0,40	0,45	0,43	Portugal	0,05	Belgia	-0,07
Sveits	0,23	0,27	-	Sveits	0,04		
Tyskland	0,29	0,33	0,38	Tyskland	0,04		
				Danmark	0,02		
Storbritannia	0,24	0,24	-	Storbritannia	0,00		
Frankrike	0,24	0,44	-				
Portugal	0,31	0,36	0,35				
Snitt				Snitt			
Norden	0,41	0,49		Sør	0,12		
Sentrale vest	0,34	0,39		Norden	0,08		
Øyene	0,24	0,00		Sentrale vest	0,05		
Sør	0,28	0,40		Øyene	0,00		
Alle	0,34	0,41		Alle	0,07		

Tabell 4.7: Lambdaverdier for konservative partier

	Før krisen	Valg 1	Valg 2	Rangert endring 1		Rangert endring 2	
Danmark	0,39	0,24	-	Portugal	0,55	Portugal	0,53
Finland	0,65	0,53	-	Hellas	0,14	Sverige	-0,15
Norge	0,46	0,27	0,13	Frankrike	0,04	Norge	-0,33*
Sverige	0,43	0,43	0,28	Irland	0,04		
				Sverige	0,00		
Irland	0,16	0,20	-	Spania	-0,02		
Storbritannia	0,26	0,19	-	Storbritannia	-0,07		
				Finland	-0,12		
Frankrike	0,30	0,34	-	Danmark	-0,15		
Hellas	0,14	0,27	-	Norge	-0,19*		
Portugal	0,23	0,78	0,75				
Spania	0,30	0,28	-				
Snitt				Snitt			
Norden	0,48	0,37		Sør	0,18		
Øyene	0,21	0,20		Øyene	-0,01		
Sør	0,24	0,42		Norden	-0,11		
Alle	0,33	0,35		Alle	0,02		

Tabell 4.8: Kappaverdier for konservative partier

	Før krisen	Valg 1	Valg 2	Rangert endring 1		Rangert endring 2	
Danmark	0,38	0,25	-	Portugal	0,45	Portugal	0,45
Finland	0,58	0,46	-	Hellas	0,14	Sverige	-0,09
Norge	0,41	0,25	0,16	Irland	0,08	Norge	-0,25*
Sverige	0,50	0,51	0,41	Frankrike	0,05		
				Sverige	0,01		
Irland	0,16	0,24	-	Storbritannia	-0,01		
Storbritannia	0,24	0,23	-	Spania	-0,02		
				Finland	-0,12		
Frankrike	0,44	0,49	-	Danmark	-0,13		
Hellas	0,13	0,27	-	Norge	-0,16*		
Portugal	0,26	0,71	0,71				
Spania	0,30	0,28	-				
Snitt				Snitt			
Norden	0,47	0,37		Sør	0,16		
Øyene	0,20	0,24		Øyene	0,04		
Sør	0,28	0,44		Norden	-0,10		
Alle	0,34	0,37		Alle	0,03		

høyere blant rutinefunksjonærene enn i tjenesteklassen. I alle regioner, og for begge disse partitypene er støtten lavere i arbeiderklassen enn blant rutinefunksjonærene. Det er uklart om støtten er høyest i tjenesteklassen eller i småborgerskapet. Etter krisens utbrudd er mønsteret i hovedsak det samme for de to partitypene. Det er fremdeles uklart om oppslutningen er sterkest i tjenesteklassen eller i småborgerskapet. På øyene kan det noteres at forskjellen mellom arbeiderklassen og småborgerskapet nå blir fraværende for det høyreliberale partiet. I sør er det større oppslutning blant rutinefunksjonærene enn arbeiderklassen. Det det er ikke grunnlag for å si at klassemønsteret i oppslutning har blitt mer eller mindre utpreget som følge av krisen.

For de høyreliberale og de konservative partiene sa hypotesene at sammenhengen mellom klasse og partivalg ville øke, og at oppslutningen i småborgerskapet og tjenesteklassen ville øke, relativt til i arbeiderklassen og blant rutinefunksjonærene.

For de høyreliberale verdiene er det ingen betydelig endring i landene sett under ett, men vi ser at landene i Sør-Europa i snitt øker med 0,12. Dette skyldes i all hovedsak en økning i lambda for Frankrike på 0,21. Denne økningen er imidlertid vanskelig å trekke slutninger fra, da logoddsratene ikke beveger seg på en teoretisk meningsfull måte. I Sverige i 2010 øker lambda med 0,14. Ser vi på logoddsratene, finner vi et økt sprik mellom både tjenesteklassen og arbeiderklassen, og småborgerskapet og arbeiderklassen. I Tyskland i 2013 har det høyreliberale partiet en økning i lambda på 0,18. At dette kan skyldes en substansiell endring, understøttes av at alle de fire aktuelle logoddsratene øker for dette valget. Kappaverdiene for de høyreliberale partiene følger i all hovedsak samme mønster som lambda. Vi kan imidlertid notere oss at kappa for Tyskland i 2013 øker *mindre* enn lambda. Dette skyldes at småborgerskapet, som i særlig grad blir vektet ned for lambda, har mindre variasjoner enn de andre klassene.

For de konservative partiene skiller Norden seg ut, med en nedgang på 0,11 i snitt for de første valgene etter krisen. I Norge er det ikke overlapp mellom konfidensintervallene for lambda før krisen og i både 2009 og 2013. Dette er et funn vi dermed kan feste særlig tyngde ved. I Finland i 2011 går lambda ned 0,12. Her er det særlig en nedgang i oppslutningen i tjenesteklassen versus arbeiderklassen. I Sverige er det en nedgang på 0,15 i 2014, hvor særlig oppslutningen i tjenesteklassen versus rutinefunksjonærene som går ned. Når kappa har en lavere nedgang i Sverige i 2014 enn lambda, skyldes

dette at resultatene for småborgerskapet varierer mindre enn resultatene for andre klasser. Også Danmark har en nedgang i lambda for det konservative partiet, men logoddsratene gir ikke et enhetlig bilde. Det konservative partiet i Portugal skiller seg også ut, men med motsatt fortegn av Norden. Her er det en særlig en økning i forskjellen i oppslutning mellom tjenesteklassen og arbeiderklassen og mellom småborgerskapet og arbeiderklassen. Når lambda for Hellas øker med 0,14 skyldes dette særlig at partiet får større oppslutning i arbeiderklassen og blant rutinefunksjonærene, relativt til tjenesteklassen. For Hellas var det altså motsatt utvikling av hva hypotesene antok, og dermed vanskelig å forklare som en effekt av krisen.

Det ser ut til å kunne være en tendens i det konservative tallmaterialet at klassestemmegivningen går ned for disse partiene i Norden, mens det i det øvrige Vest-Europa er vanskelig å danne seg et helhetlig bilde. For de høyreliberale partiene ser tendensen heller ut til å kunne være en marginal økning i nesten alle land. I snitt er imidlertid denne økningen ikke vesentlig. Uansett er det ikke grunnlag for å si annet enn at hverken hypotese 3.1 eller 3.2 har støtte. Det er ingen tydelig endring i retning av økt klassestemmegivning for disse partiene. At det ikke har vært en økning i lambda for disse partiene, utelukker dessuten en tydelig økning i oppslutningen for disse partiene i tjenesteklassen og småborgerskapet, sammenlignet med rutinefunksjonærene og arbeiderklassen.

5.4 Nye høyre-partier

Basert på litteraturen (Knutsen, 2018), er det en klar forventning at nye høyre-partiene skal gjøre det svakere i tjenesteklassen enn i de øvrige klassene. I vårt empiriske materiale, kan vi se at dette tydelig stemmer, både før og etter krisen. Eneste unntak er øyene (UKIP) før krisen, hvor nye høyre-partiet gjør det sterkere i tjenesteklassen enn både i blant rutinefunksjonærene og i småborgerskapet. Nye høyre-partiene gjør det sterkest i arbeiderklassen i samtlige regioner både før og etter krisens utbrudd.

Hypotesene for disse partiene sa at klassestemmegivningen ville øke som følge av en økonomisk krise (H4.1). Årsaken til dette (H4.2) ble tenkt å være at nye høyres oppslutning i en økonomisk krise vil øke i småborgerskapet, arbeiderklassen og blant rutinefunksjonærene, relativt til tjenesteklassen. Den konkurrerende hypotesen (H4.3)

Tabell 4.9: Lambdaverdier for nye høyre-partier

	Før krisen	Valg 1	Valg 2	Rangert endring 1		Rangert endring 2	
Danmark	0,56	0,46	-	Nederland	0,22	Nederland	0,34*
Finland	0,46	0,49	-	Hellas	0,07	Norge	-0,15
Norge	0,53	0,57	0,42	Frankrike	0,04	Tyskland	-0,62*
				Norge	0,04		
Belgia	0,42	0,38	-	Finland	0,03		
Nederland	0,33	0,55	0,67	Sveits	-0,01		
Sveits	0,44	0,43	-	Belgia	-0,04		
Tyskland	1,00	0,73	0,38	Danmark	-0,10		
				Tyskland	-0,27		
Storbritannia	0,84	0,42	-	Storbritannia	-0,42		
Frankrike	0,54	0,58	-				
Hellas	0,33	0,40	-				
Snitt				Snitt			
Norden	0,52	0,51		Sør	0,05		
Sentrale vest	0,55	0,52		Norden	-0,01		
Øyene	0,84	0,42		Sentrale vest	-0,03		
Sør	0,44	0,49		Øyene	-0,42		
Alle	0,55	0,50		Alle	-0,05		

Tabell 4.10: Kappaverdier for nye høyre-partier

	Før krisen	Valg 1	Valg 2	Rangert endring 1		Rangert endring 2	
Danmark	0,48	0,44	-	Nederland	0,24	Nederland	0,37*
Finland	0,45	0,43	-	Hellas	0,08	Norge	-0,05
Norge	0,47	0,43	0,42	Belgia	0,02	Tyskland	-0,48
				Frankrike	0,00		
Belgia	0,36	0,38	-	Finland	-0,02		
Nederland	0,30	0,54	0,67	Sveits	-0,02		
Sveits	0,45	0,43	-	Danmark	-0,04		
Tyskland	0,86	0,74	0,38	Norge	-0,04		
				Tyskland	-0,12		
Storbritannia	0,93	0,39	-	Storbritannia	-0,54		
Frankrike	0,50	0,50	-				
Hellas	0,33	0,41	-				
Snitt				Snitt			
Norden	0,47	0,43		Sør	0,04		
Sentrale vest	0,49	0,52		Sentrale vest	0,03		
Øyene	0,93	0,39		Norden	-0,04		
Sør	0,42	0,46		Øyene	-0,54		
Alle	0,51	0,47		Alle	-0,04		

antar at nye høyre er avhengig av at kulturelle spørsmål er høyt på dagsorden, relativt til økonomiske, for at arbeiderklassen og rutinefunksjonærene skal velge nye høyre over sin historiske base på venstresiden. Denne hypotesen sier at oppslutningen om nye høyre som følge av en økonomisk krise vil reduseres i arbeiderklassen og blant rutinefunksjonærer, relativt til i tjenesteklassen og småborgerskapet.

Hypotesen om at klassestemmegivningen vil øke, får ikke støtte i det empiriske materialet. Lambda-verdiene er så godt som stabil i landene sett under ett. Det er imidlertid noe økning i lambdaverdier for enkeltland. I Nederland i 2012 er det en økning på 0,34, og konfidensintervallene overlapper ikke. Dette er dermed et funn vi kan legge særlig vekt på. Også i 2010 i Nederland er det en økning i lambda høyere enn 0,10-terskelen: 0,22. I begge disse to valgene øker avstanden mellom tjenesteklassen og henholdsvis rutinefunksjonærene og arbeiderklassen, og småborgerskapet og henholdsvis rutinefunksjonærene og arbeiderklassen (jfr. logoddsrater i vedlegg). Det er flere valg hvor klassestemmegivningen går ned. I Tyskland går klassestemmegivningen ned 0,62, uten at konfidensintervallene overlapper. Fordi konfidensintervallene for Nederland i 2012 og Tyskland i 2013 ikke overlapper med perioden før krisen, er dette funn som kan legges særlig vekt på. For kappa overlapper disse konfidensintervallene – men kappa-konfidensintervallene er også beheftet med større usikkerhet, siden småborgerskapet vektes ned, og disse er dermed bredere. Også i 2009 går lambda ned i Tyskland – 0,27. I Danmark går lambda ned 0,27. Her går logoddsratene ned for forholdet mellom tjenesteklassen og arbeiderklassen og tjenesteklassen og rutinefunksjonærene. I Norge går lambda ned 0,15 i 2013. Logoddsratene går ned for forholdene arbeiderklasse/rutinefunksjonærer versus småborgerskap/tjenesteklasse. Storbritannias nedgang på 0,42 i kan knyttes til større avstand mellom tjenesteklassen og samtlige av de øvrige klassene.

I alt er det tydelig at hypotese 4.1 ikke kan anses som bekreftet. Sammenhengen mellom klasse og partivalg økte ikke for nye høyre-partiene i kriseperioden. Det skjer ingen tydelig endring på tvers av land i logoddsratene. Hverken H4.2 eller H4.3 kan bekreftes. For enkeltland kan det noteres økning i Nederland, og nedgang i Tyskland, Danmark, Norge og Storbritannia. Av disse er nedgangen i Tyskland i 2013 og økningen i Nederland i 2012 slik at konfidensintervallene ikke overlapper.

5.5 Betydningen av krisens alvorlighetsgrad

Hypotese 5.1 sa at klassestemmegivningen ville øke mer i de landene som var hardest rammet av den økonomiske krisen. Jeg vil i dette delkapittelet undersøke sammenhengen mellom krisens alvorlighetsgrad og endringen i klassestemmegivning. Endringen i klassestemmegivning er operasjonalisert som forskjellen mellom klassestemmegivning²⁰ fra de valgene ESS dekker før krisen, til valgene etter krisen. For å ta hensyn til OLS-forutsetningen om uavhengige observasjoner, er analysen begrenset til det første valget etter krisen. Krisens alvorlighetsgrad er operasjonalisert som endring i kriseindeksen (se metodekapittel) i samme periode. Når krisen blir mer alvorlig viser kriseindeksen mer *negative* verdier. Dermed vil en negativ sammenheng mellom endring i kriseindeks og endring i klassestemmegivning være en sammenheng vi etter hypotese 5.1 forventer å finne.

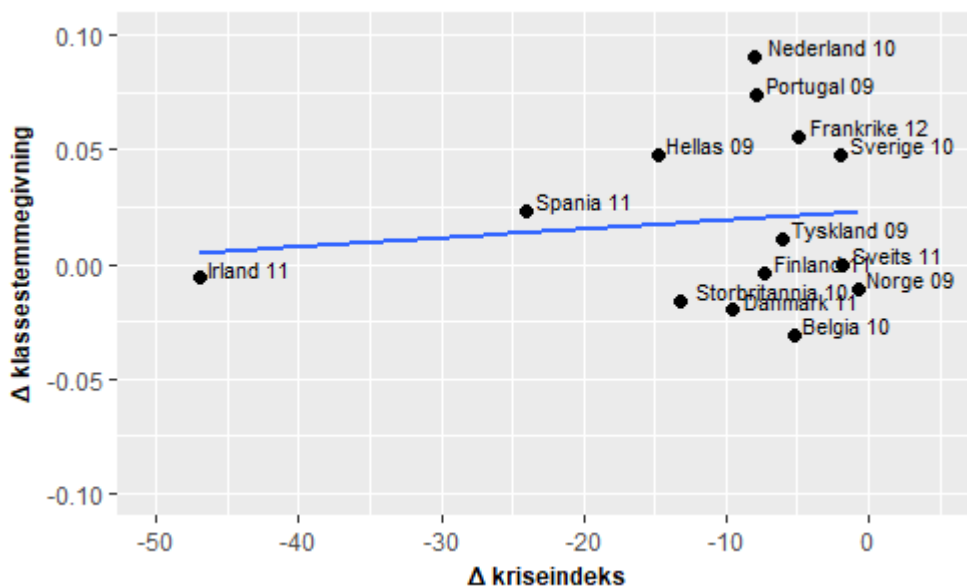
Undersøkelsen gjøres gjennom en tostegsmodell (Achen, 2005; Jusko & Shively, 2005; Lewis & Linzer, 2005) hvor den estimerte klassestemmegivningen legges inn som avhengig variabel. Bruk av scatterplott gir en mulighet til å undersøke uteliggere og om det finnes andre mønstre i eller sammenhenger utover den lineære sammenhengen som vil avdekkes med Pearsons R.

DFbeta-verdier benyttes for å identifisere særlig betydningsfulle enheter, altså enheter som i særlig stor grad vil påvirke estimatene. Særlig betydningsfulle enheter identifiseres gjennom hvorvidt de har en verdi høyere enn en gitt grenseverdi. Belsley, Kuh og Welsch (1980) anbefaler en grenseverdi for DFbetaene på $\frac{2}{\sqrt{n}}$. Denne grenseverdien er mye brukt i litteraturen, og tar høyde for utvalgsstørrelsen (som jo i vårt tilfelle er liten).

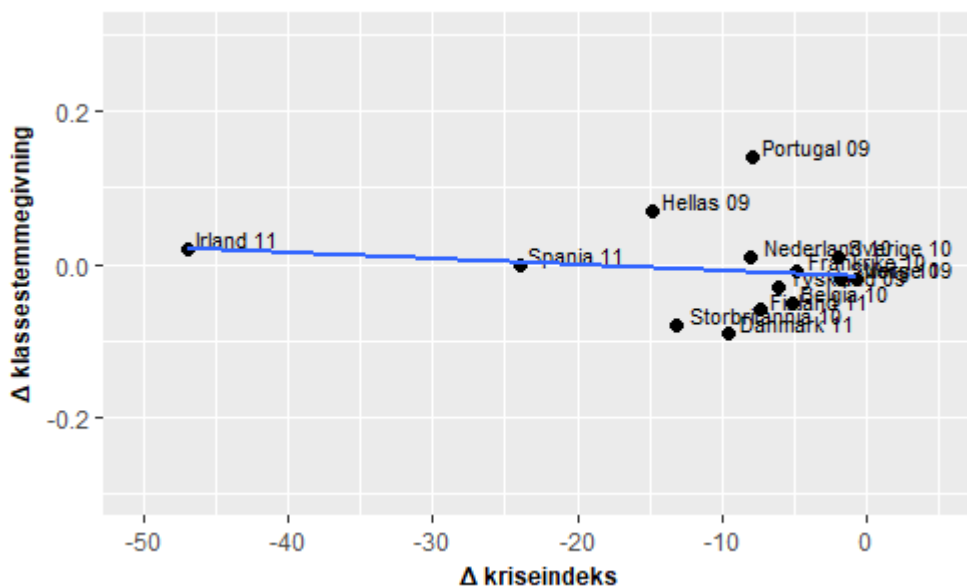
Et scatterplott for samlet klassestemmegivning – figur 4.1 – viser hvordan landene er plassert i forhold til hverandre og til regresjonslinjen. Vi ser her hvordan det ikke er noen tydelige mønstre i data, og hvordan regresjonslinjen ikke utgjør en god modell for sammenhengen. Korrelasjonen mellom endring i samlet klassestemmegivning (SRN) og

²⁰ For enkeltpartier er bare lambda-verdier benyttet her. Analysene leder imidlertid tydelig til samme substansielle konklusjoner også ved bruk av kappa.

kriseindeksen er 0,12. Dette er *motsatt* sammenheng av hva vi forventet å finne. For DFbetaene bryter Irland bryter med grenseverdien. Pearsons R uten Irland bytter

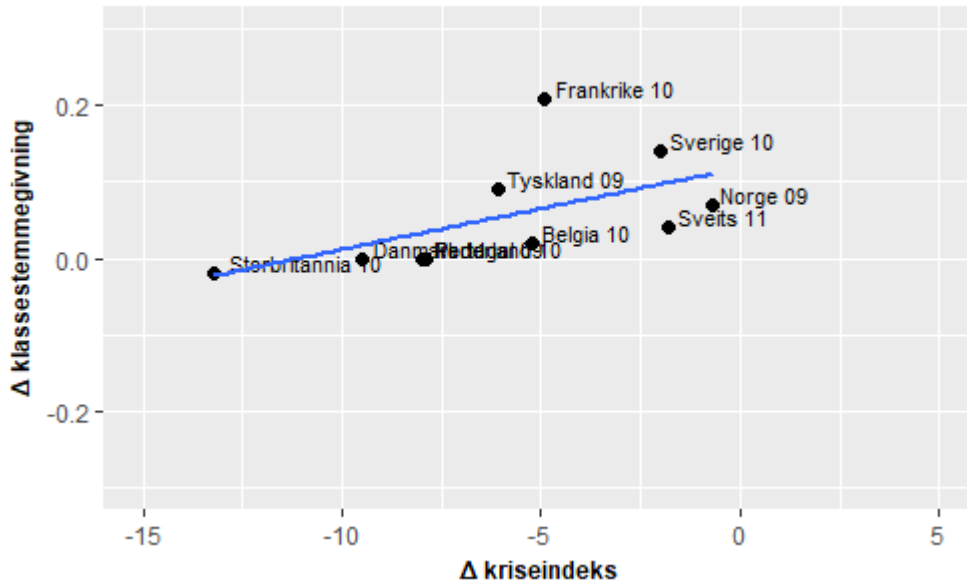
Figur 4.1: Sammenhengen mellom samlet klassestemmegivning (SRN) og kriseindeks

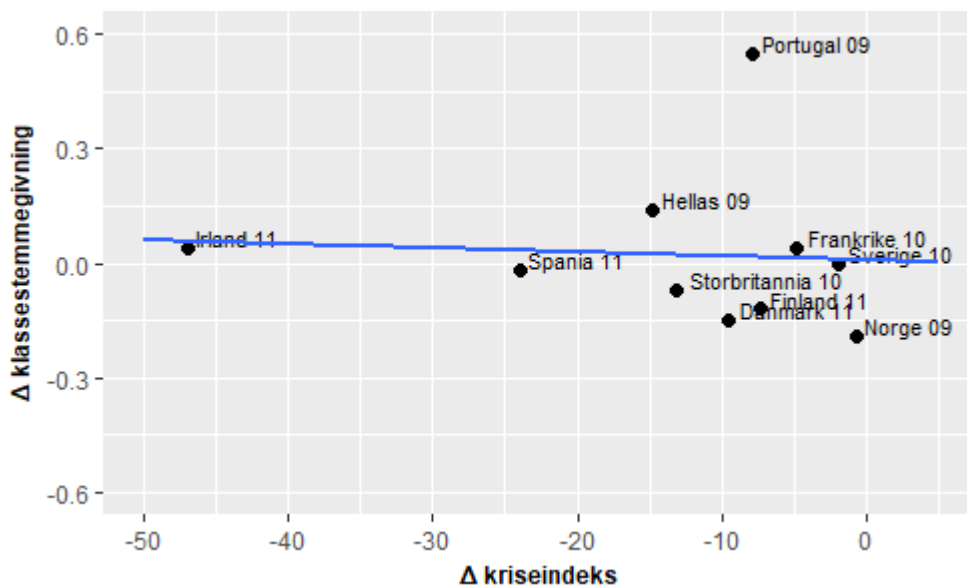
Figur 4.2: Sammenhengen mellom klassestemmegivning for sosialdemokratiske partier (lambda) og kriseindeks

fortegn, men er nå bare -0,08. Vi kan ikke trekke slutninger om en effekt fra så svake og ustabile sammenhenger som dette.

Også for sosialdemokratiske partier er det vanskelig å se en tydelig tendens i scatterplottet. Korrelasjonen mellom variablene er -0,16. Dette er en beskjeden

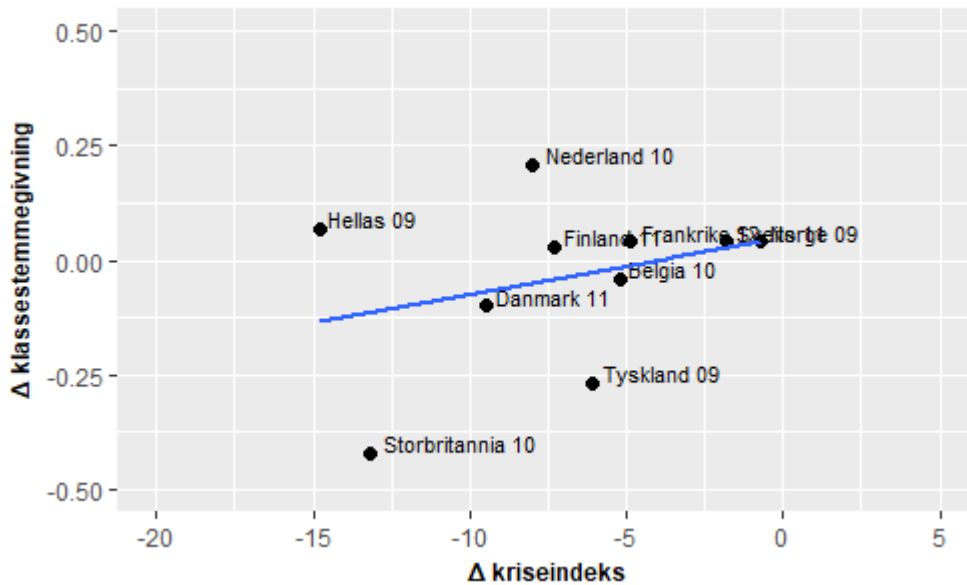

Figur 4.3: Sammenhengen mellom klassestemmegivning for høyreliberale partier (lambda) og kriseindeks

Figur 4.4: Sammenhengen mellom klassestemmegivning for konservative partier (lambda) og kriseindeks sammenheng, selv om retningen stemmer overens med hypotese 5.1. DFbeta-verdiene viser at Irland og Portugal er betydningsfulle enheter. Uten Irland er korrelasjonen -0,07. Uten Portugal er korrelasjonen -0,30. Det er i alt ikke mulig å si at krisen har ført til økt klassestemmegivning for de sosialdemokratiske partiene.

For de høyreliberale partiene – figur 4.3 – ligger landene noe tettere rundt regresjonslinjen. Her er korrelasjonen 0,56. Dette er en sterkere sammenheng enn for de

Figur 4.5: Sammenhengen mellom klassestemmegivning for nye høyre-partier (lambda) og kriseindeks sosialdemokratiske partiene, men fortegnet er motsatt av hva hypotese 5.1 antok. Frankrike har større verdi for DFbeta enn grenseverdien på $\frac{2}{\sqrt{n}}$. Uten Frankrike er korrelasjonen 0,63. Også Storbritannia er en betydningsfull enhet etter dette kriteriet. Uten Storbritannia er korrelasjonen 0,46. Der det er mer alvorlig krise virker klassestemmegivningen å bli noe *svakere* for de høyreliberale partiene.

For de konservative partiene – figur 4.4 – er sammenhengen mellom endring i klassestemmegivning og kriseindeks tilnærmet null: -0,07. Vi ser imidlertid av scatterplottet at Irland og Portugal tydelig er uteliggere. DFbeta-verdiene viser at av disse er Portugal en betydningsfulle enhet. Uten Portugal er sammenhengen -0,40. Det er ikke grunnlag for å konkludere med en sammenheng mellom variablene for de konservative partiene.

For nye høyre-partiene – figur 4.5 – er det ingen klar sammenheng. Korrelasjonen er -0,31, men uten den betydningsfulle enheten Storbritannia, er korrelasjonen 0,07. Heller ikke her er det grunnlag for å konkludere at det er en sammenheng mellom variablene.

I alt kan det konkluderes ganske tydelig med at det ikke er belegg for å hevde at økning i krisens alvorlighetsgrad medfører en økning i klassestemmegivning. Samtlige korrelasjoners styrke er avhengig av enheter som bryter terskelverdien for DFbetaene. Sammenhengene er beskjedne. Med få enheter, og med en grovmasket tostegsmetode, er

man avhengig av relativt sterke sammenhenger med teoretisk belegg. Undersøkelsen har vist oss at de teoretiske antakelsene i hypotese 5.1 ikke kan belegges med slike empiriske sammenhenger.

5 Konklusjon

I denne studien har jeg undersøkt sammenhengen mellom klasse og partivalg i 14 vest-europeiske land, med formål om å avdekke et empirisk forhold som er dårlig belyst i forskningslitteraturen: hvorvidt klassestemmegivningen i avanserte industrisamfunn påvirkes av en alvorlig økonomisk krise.

Dette siste kapittelet har to formål. For det første skal jeg oppsummere undersøkelsens hovedfunn. For det andre skal jeg diskutere hvilke videre implikasjoner studien har, og trekke opp noen veier videre for forskningen. Denne diskusjonen vil særlig fokusere på hvilken betydning partienes atferd kan ha hatt for klassestemmegivningen.

Antakelsen om at bedring av de økonomiske forholdene har gitt nedgang i klassestemmegivning etter andre verdenskrig er sentral i litteraturen på feltet. Ronald Inglehart (1987) har gitt én teoretisk forklaring på dette empiriske faktum: marginalnyttens av økonomisk politikk har gått ned i takt med bedring av økonomien. Da har klassestemmegivningen gått ned. Implisitt i dette ligger det motsatte forholdet: At når økonomien går dårligere, øker marginalnyttens av økonomiske hensyn. Både Flanagan (1987) og Knutsen (1990) har gått langt i hevde det samme. Dette har vært studiens teoretiske bakteppe, og årsaken til at hypotesene antok en økning i klassestemmegivning som følge av en økonomisk krise.

Det var betydelige endringer for enkeltpartiers oppslutning etter den økonomiske krisen traff Vest-Europa på slutten av 00-tallet, men ingen tydelig tendens på tvers av land til at enkelte partifamilier tydelig vant eller tapte på at krisen slo inn. Økonomisk sett, førte krisen både til økning i arbeidsledigheten, fall i den økonomiske veksten og innhugg i de offentlige budsjettene. Særlig ble Irland og landene i Sør-Europa hardt rammet. Den økonomiske nedgangen varte lengre i Sør-Europa enn i det øvrige Vest-Europa.

5.1 Oppsummering av funn

Undersøkelsens viktigste bidrag til litteraturen er dette: Klassestemmegivningen økte *ikke* under den økonomiske krisen i Vest-Europa på 2000-tallet. Dette er i strid med

hypoteser utledet fra teori om klassestemmegivning, og bryter med funnet som ble gjort i Weatherford (1978), som fant at resesjonen på 50-tallet i USA førte til at klassestemmegivningen økte. Weatherford (1978) er den eneste betydelige studien som har blitt gjort av dette forholdet, og min undersøkelse viser at hans funn ikke uten videre kan overføres til dagens Vest-Europa.

I tabell 5.1 er funnene oppsummert. Denne viser bare grovmaskede snittverdier. For en mer nyansert gjennomgang av funnene, henvises til kapittel 4.

Tabell 5.1: Sammenhengen mellom klasse og partivalg

	Endring (snitt)	Sammenheng med kriseindeks?	Land med økning på 95 %-nivå	Land med nedgang på 95 %-nivå
Sosialdemokrater	-0,01	Nei	Ingen	Ingen
Høyreliberale	-0,06	Nei	Ingen	Ingen
Konservative	-0,02	Nei	Ingen	Norge 09, Norge 13
Nye høyre	-0,05	Nei	Nederland 12	Tyskland 13
Alle (SRN)	-0,01	Nei		

Vi antok at klassestemmegivningen ville øke som følge av en økonomisk krise (H1.1). Vi finner ikke belegg for denne hypotesen. En økning i SRN på 0,01 betyr at sammenhengen mellom klasse og partivalg i praksis var stabil.

For sosialdemokratiske partier antok vi at det ville være en økning i klassestemmegivning (H2.1), og (H2.2) at denne kunne knyttes til større avstand mellom – på den ene siden – tjenesteklassen og småborgerskapet og – på den andre siden – rutinefunksjonærene og arbeiderklassen. Vi finner ikke belegg for H2.1: lambda går i snitt ned -0,01. Når H2.1 ikke finner belegg i empirien, kan heller ikke H2.2 bekreftes.

For høyreliberale og konservative partier var antakelsen også en økning i klassestemmegivning (H3.1), og at også dette kunne knyttes til større avstand mellom samme klasser som for sosialdemokratiske partier (H3.2). Vi finner imidlertid ikke

belegg for dette i empirien. Også for disse partiene står klassestemmegivningen i praksis stille, med økning på henholdsvis 0,02 og 0,06. H3.1 og H3.2 kan avkreftes.

For nye høyre-partier var antakelsen en økning i klassestemmegivning (H4.1). Dette var enten tenkt å kunne skyldes at oppslutningen falt blant rutinefunksjonærer, relativt til andre klasser (H4.2), eller at oppslutningen økte i arbeiderklassen og blant rutinefunksjonærer, relativt til tjenesteklassen og småborgerskapet (H4.3). Endringen i lambda er -0,05; også her var klassestemmegivningen i praksis stabil.

Vi antok at det ville være en sammenheng mellom krisens alvorlighetsgrad og graden av klassestemmegivning (H5.1). Gjennom en tostegs regresjonsmodell finner vi ingen sammenheng mellom krisens alvorlighetsgrad og klassestemmegivning, hverken for de enkelte partifamiliene eller den generelle sammenhengen målt med kvadratrotten av Nagelkerkes pseudo- R^2 .

Vi undersøkte om konfidensintervallene overlappet på 95 %-nivå for partiene som er inkludert i analysen. I tråd med den øvrige analysen fant vi ingen endringer av betydning på tvers av land. For et knippe enkeltland fant vi gjennom denne metoden at det har vært en endring: nedgang i klassestemmegivning for det konservative partiet i Norge og nye høyre-partiet i Tyskland, samt en nedgang for nye høyre-partiet i Nederland. Det er imidlertid uklart hvilken sammenheng dette har med den økonomiske krisen, om det har en sammenheng overhodet. Vi satte også en terskelverdi på 0,1 endring i lambda og 0,05 endring i SRN, men heller ikke her fant vi en tydelig tendens i retning av at det har vært endring i klassestemmegivning – selv om denne innfallsvinkelen har betydelig lavere sjans for falske negative enn den konvensjonelle 95 %-grensen.

Det er trygt å konkludere med at den økonomiske krisen ikke har gitt endringer i klassestemmegivningen av betydning.

5.2 Diskusjon: Manglende partirespons?

En sentral diskusjon i litteraturen om klassestemmegivning de siste tiår (Evans, 2017, ss. 185-187; Evans & Northmore-Ball, 2018, ss. 126-127), er om endringer i klassestemmegivning stammer fra strategisk atferd på elitenivå – *top down* – eller fra

endringer i verdier, atferd og sammensetning på velgernivå – *bottom up*. Mange av de sentrale forklaringene i litteraturen har ofte ikke inkludert betydningen av elitenivået. De siste årene har imidlertid dette perspektivet blitt omfattende undersøkt empirisk, og man har funnet at partienes «meny» av klasserelevante politiske valg *har* betydning for klassestemmegiving. Evans, Heath og Payne (1999) og Evans og Tilley (2011) har funnet at høyre-venstre-polarisering i partisystemet har betydning for graden av klassestemmegiving i Storbritannia, mens en rekke case-studier og komparative studier i Evans og de Graaf (2013b) viser at det samme gjelder på tvers av land i Vesten.

Det er liten tvil om at den økonomiske krisen på 2000-tallet fikk konsekvenser for velgernes syn på politikken. En rekke studier (Traber, Giger, & Häusermann, 2017; Singer, 2011; 2013; Giger & Traber, 2016) har vist at materielle politiske spørsmål på tvers av land ble dramatisk viktigere for velgerne da krisen inntraff. Vi vet at velgere i utstrakt grad brukte den økonomiske situasjonen under krisen som politiske briller da de stemte ned sittende regjeringer (Bartels, 2014; Kriesi, 2014; Marsh & Mikhaylov, 2012; Nezi, 2012), slik *economic voting*-litteraturen (Stewart & Clarke, 2018) foreskriver. Basert på samme European Social Survey-datasett som denne undersøkelsen, finner Clements, Nanou og Real-Dato (2018) dessuten at velgerne i snitt har blitt noe mer venstreorienterte som følge av den økonomiske krisen. Slike endringer på velgernivå burde i seg selv kunne være tilstrekkelig til å gjøre velgeratferden mer klassebasert. Vi har imidlertid sett at dette ikke skjedde.

Top down-litteraturen kan muligens bidra med en forklaring. Her er det ikke tilstrekkelig med endringer på velgernivå. Partiene må gi velgerne svar på nye økonomiske prioriteringer. Over tid er det evidens for at partiene gjør dette: svarer på saker som vokser i betydning blant velgerne gjennom å legge vekt på nettopp disse (Hobolt & Klemmensen, 2008; Spoon, Hobolt, & de Vries, 2013). I en studie av 22 avanserte demokratier fra 1957 til 2006 finner Williams, Seki og Whitten (2015), at partier systematisk svarer på en forverret økonomisk situasjon gjennom å legge større vekt på økonomiske spørsmål.

Studier av partienes policyrespons på finanskrisen i Vest-Europa på 2000-tallet, viser imidlertid et blandet bilde. For mens betydningen av økonomien ble 20 % viktigere blant velgerne, økte viktigheten av økonomien hos partiene bare med 3 % i snitt

(Traber, Giger, & Häusermann, 2017). I en studie av Europaparlamentsprogrammer konkluderer Dalton (2016) med at partienes programmer i all hovedsak har vært konstante gjennom krisen, også på områder som arbeidslivs- og velferdsrettigheter. Clemens, Nanou og Real-Dato (2018) finner at mens velgerne har gått til venstre, har partiene beveget seg til høyre. English et al (2016) viser at de britiske partienes policy ikke har blitt påvirket av krisen. En studie av vest-europeiske nye høyre-partier (Otjes, Ivaldi, Jupskås, & Mazzoleni, 2018) finner at disse har blitt mer konsekvent velferdssjåvinistiske og proteksjonistiske som følge av krisen. En studie av de sosialdemokratiske partiene i Vest-Europa (Bremer, 2018), viser at disse partiene har akseptert sparepolitikk som ramme for den økonomiske politikken, men samtidig gått til venstre i velferdsspørsmål og i synet på markedet.

Når jeg, stikk i strid med forventningene, finner at klassestemmegivningen *ikke* økte under krisen, er dette en rimelig forklaring: For at klassestemmegivningen skal øke som følge av en økonomisk krise, er klasserelevante signaler fra partiene en nødvendig ingrediens. Forskingen som per nå har blitt gjort på partienes policy-respons på krisen, tyder ikke på klare klasserelevante signaler fra partiene.

5.3 Implikasjoner og spørsmål for videre forskning

Denne undersøkelsen gir to viktige implikasjoner for teori om klassestemmegivning. For det første viser klassestemmegivningens stabilitet at prosessene som har ført til nedgang i klassestemmegivning er robuste i møte med eksterne økonomiske sjokk. Både Knutsen (2006) og Nieuwbeerta og Ultee (1999) finner at makroøkonomisk oppgang korrelerer godt med graden av klassestemmegivning i et land. Ser man på forskningen (Traber, Giger, & Häusermann, 2017; Singer, 2011; 2013; Giger & Traber, 2016) som er gjort på velgernes prioriteringer under krisen, virker Ingleharts (1987) argument om marginalnyttens av økonomisk politikk lovende: Økonomi *har* blitt en viktigere prioritering for velgerne. Men min undersøkelse viser at klassestemmegivningen *ikke* har økt. Videre forskning bør undersøke dette paradokset videre.

Det er to naturlige innfallsvinkler til videre forskning på spørsmålet: Enten å se på tregere effekter på velgeratferd enn de jeg har klart å fange opp i et datasett fra 2009 til 2014 – eller å fokusere på effekten av partiatferd.

Abramson og Inglehart (1992) peker på at det kan være en viss treghet i de verdiendringer som er nødvendig for at politisk endring skal finne sted, fordi utskifting av generasjoner er en avgjørende faktor. Dette i tråd med den klassiske antakelsen (Mannheim, 1928) om at sosialisering i formative år er avgjørende for politisk atferd. I en slik forståelse vil den økonomiske krisen få sin politiske betydning gjennom at større andeler av elektoratet etter hvert vil ha hatt den økonomiske krisen som en viktig formativ opplevelse. Det er på bakgrunn av et slikt resonnement tenkelig at krisen kan påvirke stemmegivningen i Vest-Europa over tid, selv om det ikke gav umiddelbare effekter. Dette vil bli mulig å undersøke.

En annen innfallsvinkel til videre forskning, vil være å undersøke betydningen av top-down-signaler. Hvis det fantes klasserelevante signaler fra partiene, har jeg gjennom min undersøkelse vist at disse ikke i noe land var sterke nok til å gi vesentlige endringer i klassestemmegivningen. Det er imidlertid ett åpenbart signal fra partier til velgere denne studien ikke har dekket: de nye, betydelige partiene som oppstod i kjølvannet av den økonomiske krisen. Dessverre for denne studien, dekket ikke datamaterialet valgene hvor disse partiene, Ciudadanos og Podemos i Spania, Syriza i Hellas og M4S i Italia, entret scenen. Med andre data, vil det kunne være mulig å studere dette nærmere. Disse partiene kan tenkes å ha en distinkt klasseprofil. Foreløpige undersøkelser (Vidal, 2018) av Ciudadanos og Podemos i Spania tyder for eksempel på at disse to partiene har en høy andel velgere med høy utdanning.

Ingen studier har tidligere tatt for seg betydningen av sosial klasse for partivalg under den økonomiske krisen på 2000-tallet. Krisen rammet landenes økonomier hardt, og i flere land var det betydelig endring i oppslutningen om enkeltpartier. Jeg har vist at på tross av dette, var betydningen av klasse stabil i årene 2009-2014, på tvers av 14 land i Vest-Europa. Dette bør være et fundament å bygge videre på for videre forskning, enten man velger å se nærmere på betydningen av krisen i formative år eller nye partier, slik jeg har foreslått – eller om man velger en annen innfallsvinkel. Klasse er for viktig for partivalg, og den økonomiske krisen for viktig for vår tid, til at forskningen bør la det ligge.

Litteraturliste

- Abelson, R. (1995). *Statistics as Principled Argument*. New York: Lawrence Erlbaum.
- Abramson, P., & Inglehart, R. (1992). Generational Replacement and Value Change in West European Societies. *British Journal of Political Science*, 22(2), 183-228.
- Achen, C. (2005). Two-Step Hierarchical Estimation: Beyond Regression Analysis. *Political Analysis*, 13(4), 447-456.
- Adcock, R., & Collier, D. (2001). Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research. *American Political Science Review*, 95(3), 529-546.
- Alford, R. (1962). A Suggested Index of the Association of Social Class and Voting. *The Public Opinion Quarterly*, 3(26), 417-425.
- Andersen, J. G., & Bjørklund, T. (1990). Structural Changes and New Cleavages: The Progress Parties in Denmark and Norway. *Acta Sociologica*, 33(3), 195-217.
- Andersen, J. G., & Bjørklund, T. (2000). Radical Right-wing Populism in Scandinavia. I P. Hainsworth (Red.), *The Politics of the Extreme Right* (ss. 193-223). London: Pinter.
- Anderson, D., & Davidson, P. (1943). *Ballots and the Democratic Class Struggle*. Stanford: Stanford University Press.
- Arter, D. (2012). Big Bang Elections and Party System Change in Scandinavia. *Parliamentary Affairs*, 65(4), 822-844.
- Arzheimer, K., Evans, J., & Lewis-Beck, M. (2017). Introduction. I K. Arzheimer, J. Evans, & M. Lewis-Beck (Red.), *The SAGE Handbook on Electoral Behaviour* (ss. 1-6). London: SAGE.
- Bartels, L. (2014). Ideology and Retrospection in Electoral Responses to the Great Recession. I N. Bermeo, & L. Bartels (Red.), *Mass Politics in Tough Times* (ss. 185-223). Oxford: Oxford University Press.
- Bartolini, S. (2000). *The Political Mobilization of the European Left, 1860-1980*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beasley, R., & Joslyn, M. (2001). Cognitive Dissonance and Post-Decision Attitude Change in Six Presidential Election. *Political Psychology*, 22(3), 521-540.
- Belsley, D., Kuh, E., & Welsh, R. (1980). *Regression Diagnostics: Identifying Influential Data and Sources of Collinearity*. New York: John Wiley & Sons.

- Berg, L., & Oscarsson, H. (2015). The Swedish general election 2014. *Electoral Studies*, 38, 91-93.
- Bergman, M., & Joye, D. (2005). Comparison Social Stratification Schemata: Casmis, CSP-CH, Goldthorpe, ISCO-88, Treiman, and Wright. University of Cambridge, Cambridge Studies in Social Research, No10. Hentet fra <http://www.sociology.cam.ac.uk/research/srg/cs10>
- Betz, H.-G., & Immerfall, S. (Red.). (1998). *The New Politics of the Right: Neo-populist Parties and Movements in Established Democracies*. London: Macmillan.
- Bremer, B. (2018). The missing left? Economic crisis and the programmatic response of social democratic parties in Europe. *Party Politics*, 24(1), 23-38.
- Bryan, M., & Jenkins, S. (2016). Multilevel Modelling of Country Effects: A Cautionary Tale. *European Sociological Review*, 32(1), 3-22.
- Butler, D., & Stokes, D. (1969). *Political Change in Britain*. New York: St Martin's Press.
- Cameron, D. (2012). European Fiscal Responses to the Great Recession. I N. Bermeo, & J. Pontusson (Red.), *Coping with Crisis: Government Reactions to the Great Recession* (ss. 91-129). New York: Russell Sage Foundation.
- Campbell, A., Converse, P., Miller, W., & Stokes, D. (1960). *The American Voter*. New York: Wiley.
- Chan, T. W., & Goldthorpe, J. (2007). Class and Status: The Conceptual Distinction and its Empirical Relevance. *American Sociological Review*, 72(4), 512-532.
- Christensen, L., Johnson, R. B., & Turner, L. (2011). *Research Methods, Design, and Analysis*. Boston: Pearson.
- Clements, B., Nanou, K., & Real-Dato, J. (2018). Economic crisis and party responsiveness on the left-right dimension in the European Union. *Party Politics*, 24(1), 52-64.
- Coffey, E. (2013). Pain Tolerance: Economic Voting in the Czech Republic. *Electoral Studies*, 32(3), 393-395.
- Courtney, M., & Gallagher, M. (2012). The Parliamentary election in Ireland, February 2011. *Electoral Studies*, 31(1), 231-234.
- Curtice, J., Bryson, C., Schwartz, S., Thomassen, J., van Kersbergen, K., & van Waarden, F. (2003). *People's Underlying Value Orientations*. Hentet fra https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_political_issues.pdf
- Dalton, R. (2016). Stability and change in party issue positions. *Electoral Studies*, 44, 525-534.

- de Lange, S. (2007). A New Winning Formula? The Programmatic Appeal of the Radical Right. *Party Politics*, 13(4), 411-435.
- do Espírito Santo, P. (2010). The 2009 Portuguese parliamentary elections. *Electoral Studies*, 29(2), 279-281.
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- English, P., Grasso, M., Buraczynska, B., Karampampas, S., & Temple, L. (2016). Convergence on Crisis? Comparing Labour and Conservative Party Framing of the Economic Crisis in Britain, 2008-14. *Politics & Policy*, 44(3), 577-603.
- Erikson, R., & Goldthorpe, J. (1992). *The Constant Flux*. Oxford: Oxford University Press.
- Erikson, R., Goldthorpe, J., & Portocarero, L. (1979). Intergenerational Class Mobility in Three Western European Societies. *British Journal of Sociology*, 30(4), 415-441.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G. (1999). Politics without Class: Postindustrial Cleavages in Europe and America. I H. Kitschelt, P. Lange, G. Marks, & J. Stephens (Red.), *Continuity and Change in Contemporary Capitalism* (ss. 293-316). Cambridge: Cambridge University Press.
- European Social Survey. (2014). *Weighting European Social Survey Data*. Hentet fra http://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/ESS_weighting_data_1.pdf
- European Social Survey. (2017a). *Sampling*. Hentet fra http://www.europeansocialsurvey.org/methodology/ess_methodology/sampling.html
- European Social Survey. (2017b). *Data Collection*. Hentet fra http://www.europeansocialsurvey.org/methodology/ess_methodology/data_collection.html
- Evans, G. (1992). Testing the validity of the Goldthorpe class schema. *European Sociological Review*, 8(3), 211-232.
- Evans, G. (1996). Putting men and women into classes: An assessment of the cross-sex validity of the Goldthorpe class schema, *Sociology*, 30(2), 209-234.
- Evans, G. (2017). Social Class and Voting. I K. Arzheimer, J. Evans, & M. Lewis-Beck (Red.), *The SAGE Handbook of Electoral Behaviour* (ss. 177-198). London: SAGE.
- Evans, G., & de Graaf, N. D. (2013a). Explaining Cleavage Strength. I G. Evans, & N. D. de Graaf (Red.), *Political Choice Matters: Explaining the Strength of Class and*

- Religious Cleavages in Cross-National Perspective* (ss. 4-27). Oxford: Oxford University Press.
- Evans, G., & de Graaf, N. D. (Red.). (2013b). *Political Choice Matters: Explaining the Strength of Class and Religious Cleavages in Cross-National Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Evans, G., & Mills, C. (1998). Identifying Class Structure: A latent class analysis of the criterion-related and construct validity of the Goldthorpe class schema. *European Sociological Review*, 14(1), 87-106.
- Evans, G., & Mills, C. (2000). In search of the wage-labour/service contract: New evidence on the validity of the Goldthorpe class schema. *British Journal of Sociology*, 51(4), 641-661.
- Evans, G., & Northmore-Ball, K. (2018). Long-term factors: Class and religious cleavages. I J. Fisher, E. Fieldhouse, M. Franklin, R. Gibson, M. Cantijoch, & C. Wlezien (Red.), *The Routledge Handbook of Elections, Voting Behavior and Public Opinion* (ss. 123-135). New York: Routledge.
- Evans, G., & Tilley, J. (2011). How Parties Shape Class Politics: Explaining the Decline of the Class Basis for Party Support. *British Journal of Political Science*, 42(1), 137-161.
- Evans, G., & Tilley, J. (2017). *The New Politics of Class*. Oxford: Oxford University Press.
- Evans, G., Heath, A., & Payne, C. (1999). Class: Labour as a Catch-All Party. I G. Evans, & P. Norris (Red.), *Critical Elections* (ss. 87-101). London: Sage.
- Fairbrother, M. (2013). Two Multilevel Modeling Techniques for Analyzing Comparative Longitudinal Survey Datasets. *Political Science Research and Methods*, 2(1), 119-140.
- Fairbrother, M., & Martin, I. (2013). Does Inequality Erode Social Trust? Results from Multilevel Models of US States and Counties. *Social Science Research*, 42(2), 347-360.
- Fernandes, J. M. (2011). The 2011 Portuguese Election: Looking for a Way Out. *West European Politics*, 34(6), 1296-1303.
- Field, A. (2013). *Discovering Statistics Using SPSS*. London: SAGE.
- Filetti, A., & Janmaat, J. (2017). Income Inequality and Economic Downturn in Europe. *Acta Politica*, 1-21. doi:<https://doi.org/10.1057/s41269-017-0053-1>
- Flanagan, S. (1987). Value Change in Industrial Societies. *American Political Science Review*, 81(4), 1303-1319.

- Fleiss, J. (1981). *Statistical Methods for Rates and Proportions*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Gallagher, M., Laver, M., & Mair, P. (2011). *Representative Government in Modern Europe*. New York: McGraw-Hill.
- Ganzeboom, H., & Treiman, D. (2008). *International Stratification and Mobility File: Conversion Tools*. Hentet fra <http://www.harryganzeboom.nl/ismf/index.htm>
- Giger, N., & Traber, D. (2016). Die Salienz von Sachtemen im internationalen Vergleich: Zurück zu "It's the economy, stupid" während der Krise? I H. Schoen, & B. Wessels (Red.), *Wahlen und Wähler: Analysen aus Anlass der Bundestagswahl 2013* (ss. 401-419). Wiesbaden: Springer VS.
- Gijsberts, M., & Nieuwbeerta, P. (2000). Class Cleavages in Party Preferences in the New Democracies in Eastern Europe: A Comparison with Western Democracies. *European Societies*, 2(4), 397-430.
- Goldberg, A., & Sciarini, P. (2014). Electoral Competition and the New Class Cleavage. *Swiss Political Science Review*, 20(4).
- Goldthorpe, J. (2000). *On Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Goldthorpe, J., & McKnight, A. (2006). The Economic Basis of Social Class. I S. Morgan, D. Grusky, & G. Fields (Red.), *Mobility and Inequality: Frontiers of Research in Sociology and Economics* (s. 109-136). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Grendstad, G., & Selle, P. (2013). Cultural Theory and Postmaterialism Compared. I G. Grendstad, P. Selle, & M. Thompson (Red.), *Cultural Theory as Political Science* (ss. 43-58). Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Hayes, B. (1995). The Impact of Class on Political Attitudes. *European Journal of Political Research*, 27(1), 69-91.
- Heath, A., Jowell, R., & Curtice, J. (1985). *How Britain Votes*. Oxford: Pergamon Press.
- Hellevik, O. (2002). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Helms, L. (2010). The German federal election, September 2009. *Electoral Studies*, 29(2), 289-292.
- Hernández, E., & Kriesi, H. (2016). The Electoral Consequences of the Financial and Economic Crisis in Europe. *European Journal of Political Research*, 55(2), 203-224.
- Himmelweit, H., Biberian, M. J., & Stockdale, J. (1978). Memory for Past Vote: Implications of a Study of Bias in Recall. *British Journal of Political Science*, 8(3), 365-375.

- Hobolt, S., & Klemmensen, R. (2008). Government Responsiveness and Political Competition in Comparative Perspective. *Comparative Political Studies*, 41(3), 309-377.
- Hout, M., Brooks, C., & Manza, J. (1995). The Democratic Class Struggle in the United States, 1948-1992. *American Sociological Review*, 60(6), 805-828.
- Houtman, D., Achterberg, P., & Derks, A. (2008). *Farewell to the Leftist Working Class*. Piscataway, NJ: Transaction Publishers.
- Hox, J. (2010). *Multilevel Analysis*. New York: Routledge.
- Häusermann, S., & Kriesi, H. (2015). What do Voters Want? Dimensions and Configurations in Individual-level Preferences and Party Choice. I P. Beramendi, S. Häusermann, H. Kitschelt, & H. Kriesi (Red.), *The Politics of Advanced Capitalism* (ss. 202-230). Cambridge: Cambridge University Press.
- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1987). Value Change in Industrial Societies. *American Political Science Review*, 81(4), 1290-1303.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization*. Princeton: Princeton University Press.
- International Labour Office. (2012). *International Standard Classification of Occupations: Structure, group definitions and correspondence tables*. Hentet fra http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_172572.pdf
- Ivarsflaten, E. (2005). The Vulnerable Populist Right Parties: No Economic Realignment Fuelling Their Electoral Success. *European Journal of Political Research*, 44(3), 465-492.
- Jansen, G. (2011). *Social Cleavages and Political Choices: Large-scale Comparisons of Social Class, Religion and Voting Behaviour in Western Democracies*. Nijmegen: Ipskamp Drukkers BV.
- Jansen, G., Evans, G., & de Graaf, N. D. (2013). Class Voting and Left-Right Party Positions. I G. Evans, & N. D. de Graaf, *Political Choice Matters: Explaining the Strength of Class and Religious Cleavages in Cross-National Perspective* (ss. 47-74). Oxford: Oxford University Press.
- Jaspers, E., Lubbers, M., & de Graaf, N. D. (2008). Measuring Once Twice: An Evaluation of Recalling Attitudes in Survey Research. *European Sociological Review*, 25(3), 287-301.

- Jusko, K. L., & Shively, W. P. (2005). Applying Two-Step Strategy to the Analysis of Cross-National Public Opinion Data. *Political Analysis*, 13(4), 327-344.
- Kalmijn, M., & Kraaykamp, G. (2007). Social Stratification and Attitudes: A Comparative Analysis of the Effects of Class and Education in Europe. *The British Journal of Sociology*, 58(4), 547-576.
- King, G., Tomz, M., & Wittenberg, J. (2000). Making the Most of Statistical Inference. *American Journal of Political Science*, 44(2), 347-361.
- Kitschelt, H. (1994). *The Transformation of European Social Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kitschelt, H., & McGann, A. (1995). *The Radical Right in Western Europe*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Knutsen, O. (1990). Materialist and Postmaterialist Values and Social Structure in the Nordic Countries: A Comparative Study. *Comparative Politics*, 23(1), 85-104.
- Knutsen, O. (2003). Overall and Traditional Left-right Class Voting in Eight West European countries: A Comparative Logitudinal Study 1975-97. *Joint Sessions of the European Consortium of Political Research*. Edinburgh.
- Knutsen, O. (2004). *Social Structure and Party Choice in Western Europe - A Comparative Longitudinal Study*. Houndsmills, Basingstoke: Macmillan.
- Knutsen, O. (2006). *Class Voting in Western Europe: A Comparative Longitudinal Study*. Lanham, MD: Lexington.
- Knutsen, O. (2007). The Decline of Social Class? I R. J. Dalton, & H.-D. Klingemann (Red.), *The Oxford Handbook of Political Behaviour* (ss. 457-480). Oxford: Oxford University Press.
- Knutsen, O. (2013). Social Structure, Social Coalitions and Party Choice in Hungary. *Communist and Post-Communist Studies*, 46(1), 25-38.
- Knutsen, O. (2014). Methodological and Substantive Issues in Analyses of a Dependent Nominal-Level Variable in Comparative Research: The Case of Party Choice. *23th World Congress of Political Science July 19-24: Panel on Determinants of Party Choice in a Comparative Perspective within Research Committee 6 Political Sociology*. Montreal.
- Knutsen, O. (2018). *Social Structure, Value Orientations and Party Choice in Western Europe*. Cham: Palgrave Macmillan.

- Knutsen, O., & Langsæther, P. (2016). Class Voting in Western Europe: Do Various Class Schemas Make a Difference? *24th IPSA World Congress of Political Science*. Poznań.
- Knutsen, O., & Langsæther, P. (2018). Party Choice and Social Class. I O. Knutsen, *Social Structure, Value Orientations and Party Choice in Western Europe* (ss. 59-110). London: Palgrave Macmillan.
- Knutsen, O., & Scarbrough, E. (1995). Cleavage Politics. I J. van Deth, & E. Scarbrough (Red.), *The Impact of Values* (ss. 492-523). Oxford: Oxford University Press.
- Kohn, M. (1977). *Class and Conformity: A Study in Values. With Reassessment, 1977*. Chicago: University of Chicago.
- Kovras, I. (2010). The parliamentary election in Greece, October 2009. *Electoral Studies*, 29(2), 293-296.
- Kriesi, H. (2014). The Political Consequences of the Economic Crisis in Europe. I N. Bermeo, & L. Bartels, *Mass Politics in Tough Times* (ss. 297-333). New York: Oxford University Press.
- Kriesi, H., & Pappas, T. (2015). Populism in Europe During Crisis: An Introduction. I H. Kriesi, & T. Pappas, *European Populism in the Shadow of the Great Recession* (ss. 1-22). Colchester: ECPR Press.
- Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschier, S., & Frey, T. (2006). Globalization and the Transformation of the National Political Space: Six European Countries Compared. *European Journal of Political Research*, 45(6), 921-956.
- Lachat, R. (2006). Measuring Cleavage Strength. *Annual Meeting of the American Political Science Association*. Philadelphia.
- Lachat, R. (2007). *A Heterogeneous Electorate: Political Sophistication, Predisposition Strength, and the Voting Decision Process*. Baden-Baden: Nomos.
- Langsæther, P. (2015). Class Voting and Value Orientations: In Search of Mechanisms. *European Consortium for political Research (ECPR) General Conference*. Montreal.
- Langsæther, P. (2018). Class Voting and the Differential Role of Political Values: Evidence from Twelve West-European Countries. *Journal of Elections, Public Opinion & Parties*. doi:<https://doi.org/10.1080/17457289.2018.1464015>
- Lancee, B., & Sarrasin, O. (2015). Educated Preferences or Selection Effects? A Longitudinal Analysis of the Impact of Educational Attainment on Attitudes Towards Immigrants. *European Sociological Review*, 31(4), 490-501.

- Lanz, S. (2014). Issue Ownership Voting in Polarized Party Systems. *ECPR General Conference, University of Glasgow, 3-6 September 2014*. Glasgow.
- Lazarsfeld, P., Berelson, B., & Gaudet, H. (1944). *The People's Choice*. New York: Columbia University Press.
- Lewis, J., & Linzer, D. (2005). Estimating Regression Models in Which the Dependent Variable is Based on Estimates. *Political Analysis*, 13(4), 345-364.
- Lewis-Beck, M., & Stegmaier, M. (2007). Economic Models of Voting. I R. Dalton, & H.-D. Klingemann (Eds.), *The Oxford Handbook of Political Behaviour* (ss. 519-536). Oxford: Oxford University Press.
- Linos, K., & West, M. (2003). Self-interest, Social Beliefs, and Attitudes to Redistribution. *European Sociological Review*, 19(4), 393-409.
- Lipset, S. M., & Rokkan, S. (Red.). (1967). *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press.
- Lubbers, M. (2001). Exclusionistic Electorates: Extreme Right-Wing Voting in Western Europe.
- Maas, C., & Hox, J. (2004). Robustness Issues in Multilevel Regression Analysis. *Statistica Neerlandica*, 58(2), 127-137.
- Mader, M. (2014). The German federal election, September 2013. *Electoral Studies*, 34, 353-356.
- Mair, P., & Mudde, C. (1998). The Party Family and its Study. *Annual Review of Political Science*, 1, 211-229.
- Mannheim, K. (1928). Das Problem der Generationen. *Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie*, 7(2), 157-185.
- Manow, P. (2015). Workers, Farmers and Catholicism: A History of Political Class Coalitions and the South-European Welfare State Regime. *Journal of European Social Policy*, 25(1), 78-105.
- Marsh, M., & Mikhaylov, S. (2012). Economic Voting in a Crisis: The Irish Election of 2011. *Electoral Studies*, 31(3), 478-484.
- Marx, P. (2015). *The Political Behaviour of Temporary Workers*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Marx, P., & Picot, G. (2013). The Party Preferences of Atypical Workers in Germany. *Journal of European Social Policy*, 23(2), 164-178.

- McGann, A., & Kitschelt, H. (2002). Right-wing Politics in the Alps. *Council of European Studies 2002 Conference of Europeanists*. Chicago.
- Meager, N., & Bates, P. (2001). The Self-Employed and Lifetime Incomes. *International Journal of Sociology*, 31(1), 27-58.
- Miller, W., & Shanks, J. M. (1996). *The New American Voter*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mueller, S., & Dardanelli, P. (2013). The parliamentary and executive elections in Switzerland, 2011. *Electoral Studies*, 32(1), 197-201.
- Müller, W. (2002). Evil or the 'Engine of Democracy'? Populism and Party Competition in Austria. I Y. Mény, & Y. Surel (Red.), *Democracies and the Populist Challenge* (pp. 155-175). London: Palgrave.
- Nagelkerke, N. (1991). A Note on the General Definition of the Coefficient of Determination. *Biometrika*, 78(3), 691-692.
- Napier, J., & Jost, J. (2008). The "Antidemocratic Personality" Revisited: A Cross-national Investigation of Working Class Authoritarianism. *Journal of Social Issues*, 64(3), 595-617.
- Nezi, R. (2012). Economic Voting under the Economic Crisis: Evidence from Greece. *Electoral Studies*, 31(3), 498-505.
- Niemi, R., Katz, R., & Newman, D. (1980). Reconstructing Past Partisanship: The Failure of the Party Identification Recall Questions. *American Journal of Political Science*, 24(4), 633-651.
- Nieuwbeerta, P. (1995). *The Democratic Class Struggle in Twenty Countries 1945-1990*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Nieuwbeerta, P., & Ultee, W. (1999). Class Voting in Western Industrialized Countries, 1945-1990: Systematizing and Testing Explanations. *European Journal of Political Research*, 35(1), 123-160.
- Nurmi, H., & Nurmi, L. (2012). The parliamentary election in Finland, April 2011. *Electoral Studies*, 31(1), 234-238.
- Oesch, D. (2006a). *Redrawing the Class Map. Stratification and Institutions in Britain, Germany and Switzerland*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Oesch, D. (2006b). Coming to Grips with a Changing Class Structure: An Analysis of Employment Stratification in Britain, Sweden and Switzerland. *International Sociology*, 21(2), 263-288.
- Oesch, D. (2008a). Explaining Workers' Support for Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway, and Switzerland. *International Political Science Review*, 29(3), 349-373.
- Oesch, D. (2008b). The Changing Shape of Class Voting. *European Societies*, 10(3), 329-355.
- Oorschot, W. (2000). Who Should Get What, and Why? On Deservingness Criteria and the Conditionality of Solidarity among the Public. *Policy & Politics*, 28(1), 33-48.
- Oorschot, W. (2006). Making the Difference in Social Europe: Deservingness Perceptions among Citizens of European Welfare States. *Journal of European Social Policy*, 16(1), 23-42.
- Otjes, S., Ivaldi, G., Jupskås, A. R., & Mazzoleni, O. (2018). It's not Economic Interventionism, Stupid! Reassessing the Political Economy of Radical Right-wing Populist Parties. *Swiss Political Science Review*, 1-21.
doi:<https://doi.org/10.1111/spsr.12302>
- Rokkan, S. (1999). *State Formation, Nation-Building, and Mass Politics in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Rydgren, J. (Red.). (2013a). *Class Politics and the Radical Right*. London: Routledge.
- Rydgren, J. (2013b). Introduction: Class Politics and the Radical Right. In J. Rydgren (Red.), *Class Politics and the Radical Right* (ss. 1-9). Abingdon, London: Routledge.
- Shambaugh, J. (2012). The Euro's Three Crises. *Brookings Papers on Economic Activity*, 43(1), 157-231.
- Singer, M. (2011). When Do Voters Actually Think 'It's the Economy'? *Electoral Studies*, 30(4), 621-632.
- Singer, M. (2013). The global economic crisis and domestic policy agendas. *Electoral Studies*, 32(3), 404-410.
- Skog, O.-J. (2004). *Å forklare sosiale fenomener: En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Smith, G. (1989). *Politics in Western Europe: A Comparative analysis* (5th ed.). Dartmouth: Aldershot.
- Spoon, J.-J., Hobolt, S., & de Vries, C. (2013). Going Green: Explaining Issue Competition on the Environment. *European Journal of Political Research*, 53(2), 363-380.

- Stewart, M., & Clarke, H. (2018). Economic Voting. In J. Fisher, E. Fieldhouse, M. Franklin, R. Gibson, M. Cantijoch, & C. Wlezien (Red.), *The Routledge Handbook of Elections, Voting Behavior and Public Opinion* (ss. 192-204). New York: Routledge.
- Stubager, R. (2006). *The Education Cleavage: New Politics in Denmark*. Aarhus: Forlaget Politica.
- Svallfors, S. (2006). *The Moral Economy of Class: Class and Attitudes in Comparative Perspective*. Stanford: Stanford University Press.
- Thomassen, J., & Rosema, M. (2009). Party Identification Revisited. I J. Bartle, & P. Bellucci (Red.), *Political Parties and Partisanship: Social Identity and Individual Attitudes* (ss. 42-59). New York: Routledge.
- Thomsen, S. R. (1987). *Danish Elections 1920-1979: A Logit Approach to Ecological Analysis and Inference*. Aarhus: Politica.
- Tingsten, H. (1937). *Political Behaviour*. London: PS King.
- Traber, D., Giger, N., & Häusermann, S. (2017). How economic crises affect political representation: declining party-voter congruence in times of constrained government. *West European Politics*. doi:10.1080/01402382.2027.1378984
- Trochim, W. (2006). *True Score Theory*. Hentet fra <http://www.socialresearchmethods.net/kb/truescor.php>
- van der Waal, J., Achterberg, P., & Houtman, D. (2007). Class Is Not Dead - It Has Been Buried Alive: Class Voting and Cultural Voting in Postwar Western Societies (1956-1990). *Politics & Society*, 35(3), 403-426.
- van der Waal, J., Achterberg, P., Houtman, D., de Koster, W., & Manevska, K. (2010). 'Some Are More Equal Than Others': Economic Egalitarianism and Welfare Chauvinism in the Netherlands. *Journal of European Social Policy*, 20(4), 350-363.
- van Deth, J., & Scarbrough, E. (1995). The Concept of Values. I J. van Deth, & E. Scarbrough (Eds.), *The Impact of Values* (ss. 21-47). Oxford: Oxford University Press.
- Vestin, E., & Oskarson, M. (2017). Den svenska klassröstningen på reträtt - Gör ett nytt klassschema någon skillnad? *Politica*, 49(2), 179-198.
- Vidal, G. (2018). Challenging business as usual? The rise of new parties in Spain in times of crisis. *West European Politics*, 41(2), 261-286.
- von Beyme, K. (1985). *Political Parties in Western Democracies*. Aldershot: Gower Publishing.

- Waldahl, R., & Aardal, B. (2000). The Accuracy of Recalled Previous Voting: Evidence from Norwegian Election Study Panels. *Scandinavian Political Studies*, 23(4), 373-389.
- Weakliem, D. (2002). The Effects of Education on Political Opinions: An International Study. *International Journal of Public Opinion Research*, 14(2), 141-157.
- Weakliem, D., & Heath, A. (1994). Rational Choice and Class Voting. *Rationality and Society*, 6(2), 243-270.
- Weatherford, M. S. (1978). Economic Conditions and Electoral Outcomes: Class Differences in the Political Response to Recession. *American Journal of Political Science*, 22(4), 917-938.
- Weir, B. (1975). The Distortion of Voter Recall. *American Journal of Political Science*, 19(1), 53-62.
- Widfeldt, A. (2011). The Swedish parliamentary election of 2010. *Electoral Studies*, 30(3), 571-691.
- Williams, L., Seki, K., & Whitten, G. (2015). You've got some explaining to do: The Influence of Economic Conditions and Spatial Competition on Party Strategy. *Political Science Research and Methods*, 4(1), 47-63.

Vedlegg

Vedlegg 1: Kategorisering av partier

Sosialdemokratiske partier

Belgia:	Parti Socialiste (PS), Socialistische Partij (SP), Socialistische Partij Anders (SP.a), Socialistische Partij Anders-Spirit (SP.a-Spirit)
Danmark:	Sosialdemokratiet
Finland:	Finlands Sosialdemokratiska parti
Frankrike:	Parti Socialiste (PS)
Hellas:	Panellinio Sosialistiko Kinima (PASOK)
Irland:	Labour
Nederland:	Partij van de Arbeid (PVDA)
Norge:	Arbeiderpartiet (AP)
Portugal:	Partido Socialista (PS)
Spania:	Partido Socialista Obrero Español (PSOE)
Storbritannia:	Labour
Sveits:	Sozialdemokratische Partei (SP)
Sverige:	Sosialdemokraterna
Tyskland:	Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD)

Høyreliberale partier

Belgia:	Mouvement Réformateur (MR), Open Vlaamse Liberalen en Democraten (Open VLD), Open Vlaamse Liberalen en Democraten-Vivant (Open VLD-Vivant), Vlaamse Liberalen en Democraten (VLD), Parti réformateur liberal-Front démocratique des francophones (PRL-FDF)
Danmark:	Liberal Alliance, Ny Alliance, Venstre
Finland:	-
Frankrike:	Démocratie Libérale (DL), Nouveau Centre (NC), Mouvement démocrate (MoDem), Union pour la Démocratie Française (UDF), Union pour la Démocratie Française-Mouvement démocrate (UDF-MoDem)
Hellas:	-

Irland:	Progressive Democrats
Nederland:	Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD)
Norge:	Venstre
Portugal:	Partido Popular Democrata-Partido Social Democrata (PPD-PSD), Partido Social Democrata (PSD)
Spania:	-
Storbritannia:	Liberal Democrat
Sveits:	FDP.Die Liberalen, Freisinnig-Demokratische Partei (FDP), Liberale Partei (LP)
Sverige:	Folkpartiet liberalerna
Tyskland:	Freie Demokratische Partei (FDP)

Konservative partier

Belgia:	-
Danmark:	Det Konservative Folkeparti
Finland:	Samlingspartiet
Frankrike:	Union de la Majorité Présidentielle (UMP)
Hellas:	Nea Dimokratia (ND)
Irland:	Fianna Fáil
Nederland:	-
Norge:	Høyre
Portugal:	Centro Democrático Social-Partido Popular (CDS/PP)
Spania:	Partido Popular (PP), Partido Popular-Union del Pueblo Navarro (PP-UPN)
Storbritannia:	Conservative
Sveits:	Bürgerlich-demokratische Partei (BDP)
Sverige:	Moderata samlingspartiet
Tyskland:	-

Nye høyre-partier

Belgia:	Front National, Vlaams Belang, Vlaams Blok
Danmark:	Dansk Folkeparti, Fremskridtspartiet

Finland:	Sannfinländarna
Frankrike:	Front National, Mouvement National Républicain (MNR)
Hellas:	Laikós Orthódoxos Synagermós (LAOS)
Irland:	-
Nederland:	Lijst Pim Fortuin, Partij voor de Vrijheid (PVV)
Norge:	Fremskrittspartiet (Frp)
Portugal:	-
Spania:	-
Storbritannia:	United Kingdom Independence Party (UKIP)
Sveits:	Schweizerische Volkspartei (SVP)
Sverige:	Sverigedemokraterna
Tyskland:	Alternative für Deutschland (AfD), Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD), Nationaldemokratische Partei Deutschlands-Deutsche Volksunion (NPD-DVU), Die Republikaner

Øvrige partier

Belgia:	Agalev, Christelijke Volkspartij (CVP), Centre démocrate humaniste (cdH), Christen-Democratisch en Vlaams (CD&V), Christen-Democratisch en Vlaams-Nieuw-Vlaams e Alliantie (CD&V-N-VA), Ecolo, Groen!, Lijst Dedeker, Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA), Parti Social Chretien (PSC), Parti du Travail de Belgique, Parti du Travail de Belgique-Unité antifasciste (PTB-UA), Parti populaire, Partij van de Arbeid van België (PVDA+), Partij van de Arbeid van België-Antifascistische Enheid (PVDA-AE), Vivant, VU&ID
Danmark:	Det Radikale Venstre, Enhedslisten, Centrum-Democraterne, Kristeligt Folkeparti, Socialistisk Folkeparti
Finland:	Finlands Arbetarparti, Finlands Folkets Blåvita, Finlands kommunistiska parti, Finlands seniorparti, För de fattigas väl, Förbundet för det Fria Finland, Frihetspartiet, Förändring 2011, Gröna förbundet, Kommunistiska Arbetarpartiet, Kristdemokraterna i Finland, Liberalerna, Piratpartiet, Självständighetspartiet, Svenska Folkpartiet i Finland, Vänsterförbundet
Frankrike:	Chasse, Pêche, Nature et Traditions (CPNT), Europe Écologie Les Verts (EELV), Front de Gauche (FDG), Les Verts, Ligue communiste révolutionnaire (LCR), Lutte ouvrière (LO), Mouvement des citoyens (MDC), Mouvement pour la France (MPF), Nouveau Parti Anti-Capitaliste (NPA), Parti communiste (PC), Parti radical de gauche (PRG), Parti Radical Valoisien (PR), Rassemblement du Peuple Français (RPF)
Hellas:	Dimokratiko Koinoniko Kinima (DIKKI), Kommounistikó Kómma Elládas (KKE), Oikologoi Prasinoi (OP), Synaspismós tis Aristerás ton Kinimáton kai tis Oikologias (SYN), Syriza

Irland:	Fine Gael, Green Party, People before Profit, Sinn Fein, Socialist Party, United Left Alliance
Nederland:	50PLUS, Christen-Democratisch Appèl (CDA), D66, ChristenUnie, GroenLinks, Leefbaar Nederland, Partij Voor de Dieren, Socialistische Partij (SP), Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP), Trots Op Nederland (TON)
Norge:	Kristelig Folkeparti (Krf), Kystpartiet, Miljøpartiet de grønne (MDG), Rød Valgallianse-Arbeidernes kommunistparti (RV-AKP), Rødt, Senterpartiet (Sp), Sosialistisk Venstreparti (SV)
Portugal:	Bloco de Esquerda (BE), Movimento Partido da Terra (MPT), Nova Democracia (PND), Partido Comunista dos Trabalhadores Portugueses-Movimento Reorganizativo do Proletariado Português (PCTP-MRPP), Partido Comunista Português-Partido Ecologista os Verdes (PCP-PEV), Partido Democrático do Atlântico (PDA), Partido Humanista (PH), Partido Popular Monárquico (PPM)
Spania:	Amaiur, Bloque Nacionalista Galego (BNG), Chaunta Aragonesista (CHA), Coalició Compromis-Equo, Coalición Canaria (CC), Coalición Canaria-Nueva Canarias (CC-NC), Coalición Canaria-Partido Nacionalista Canario (CC-PNC), Convergència i Unió (CiU), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), Eusko Alkartasuna (EA), Euzko Alderdi Jeltzalea (EAJ), Foro de Ciudadanos, Geroa Bai, Iniciativa prt Catalunya Verds (ICV), Izquierda Unida (IU), Nafarroa Bai (NA-BAI), Partido Andalucista (PA), Unión Progreso y Democracia (UPyD)
Storbritannia:	Green Party, Plaid Cymru, Scottish National Party (SNP)
Sveits:	Christlich-demokratische Volkspartei (CVP), Christlich-soziale Partei (CSP), Eidgenössische Demokratische Union (EDU), Evangelische Volkspartei der Schweiz (EVP), Freie Grüne, Freie Liste, Frauen ins Parlament, Frauen machen Politik (FraP), Frauenliste, Freiheits-partei der Schweiz (FPS), Grünes Bündnis, Grüne Partei, Grünliberale Partei (GLP), Lega dei Ticinesi, Mouvement des Citoyens Romands, Parti der Arbeit (PdA), Schweizer Demokraten (SD), Sozialistisch-Grüne Alternative
Sverige:	Centern, Feministiskt Initiativ, Junilistan, Kristdemokraterna, Miljöpartiet de gröna, Piratpartiet, Vänsterpartiet
Tyskland:	Bündnis 90/Die Grünen, Christlich Demokratische Union-Christlich-Soziale Union (CDU-CSU), Die Linke, Die Linke-PDS, Partei des Demokratischen Sozialismus (PDS), Piratenpartei

Vedlegg 2: Respondenter fordelt etter klasse og parti²¹

Tabell V.2.1 Respondenter fordelt per klasse (*recalled vote*)

	Tjeneste- klasse	Små- borgerskap	Rutine- funksjonærer	Arbeiderklasse	Σ
(DK)	2381	421	1325	1932	6059
DK 11	1095	140	507	720	2462
(FI)	2383	654	1148	2048	6233
FI 11	1104	268	574	869	2815
(NO)	2059	472	1178	1530	5239
NO 09	1020	141	542	590	2293
NO 13	547	70	219	226	1062
(SE)	2249	380	1550	1623	5802
SE 10	1075	200	666	687	2628
SE 14	628	94	316	375	1413
(BE)	1805	409	801	1576	4591
BE 10	965	227	386	754	2332
BE 14	537	106	207	369	1219
(NL)	2880	418	1158	1412	5868
NL 10	682	110	276	300	1368
NL 12	1258	217	498	690	2663
(CH)	1851	401	816	901	3969
CH 11	695	119	202	291	1307
(TY)	2638	468	1516	2264	6886
TY 09	1565	254	678	1085	3582
TY 13	971	131	371	572	2045
(IR)	1642	621	1056	1628	4947
IR 11	1440	538	974	1434	4386
(GB)	1989	414	1074	1711	5188
GB 10	1684	401	904	1182	4171
(FR)	1857	381	1233	1386	4857
FR 12	880	178	425	647	2130
(GR)	608	1119	567	1032	3326
GR 09	200	315	161	292	968
(PT)	686	456	609	1654	3405
PT 09	138	135	142	456	871
PT 11	301	172	231	624	1328
(ES)	1018	717	992	1992	4719
ES 11	623	238	319	773	1953
					114085

²¹ Fordelingen per hhv. klasse og parti som er oppgitt i tabellene V.2.1 og V.2.2 er grunnlaget for de sentrale analysene, og tar utgangspunkt i recalled vote-spørsmålet i ESS. Fordelingen som er oppgitt i tabellene V.2.3 og V.2.4 er basert på partiidentifikasjonsspørsmålet, og danner bare grunnlag for robusthetstesten for analysen av samlet klassestemmegivning.

Der land er oppgitt i parentes (eg. (DK)), menes det valgene før krisens utbrudd (for partiidentifikasjonstabellen menes survey-runder før krisens utbrudd). Der landene er oppgitt med et tall (eg. DK 11), menes valg dette spesifikke året (for partiidentifikasjonstabellen menes denne spesifikke survey-runden).

Tabell V.2.2 Respondenter fordelt per parti (*recalled vote*)

	S.dem.	V.sos.	Kom	Grønn	V.lib	H.lib	Kr.dem.	Agrar	Etn/reg	Kon.	Nye h.	Andre	Σ
(DK)	1677	661	128		396	1979	89			507	550	72	6059
DK 11	613	244	158		293	733	21			124	253	23	2467
(FI)	1559	378	23	585			223	1455	300	1473	147	90	6233
FI 11	523	187	8	302			75	463	136	688	387	46	2815
(NO)	1531	646	57			220	475	318		1062	844	86	5239
NO 09	837	165	26			111	133	145		536	312	28	2293
NO 13	334	47	11	25		65	51	57		322	133	17	1062
(SE)	2173	417		302		631	365	378		1365		171	5802
SE 10	760	131		244		216	110	155		871	105	36	2628
SE 14	419	83		134		111	65	94		373	71	63	1413
(BE)	1197			430		1191	1154		88		431	100	4591
BE 10	582			247		429	436		448		112	78	2332
BE 14	259			120		225	232		267		32	84	1219
(NL)	1354	526		378	303	978	1577				418	334	5868
NL 10	252	132		107	125	280	185				175	112	1368
NL 12	546	282		108	298	670	290				195	274	2663
(CH)	1023		23	388		657	533				951	394	3969
CH 11	235		3	127		226	231			64	254	167	1307
(TY)	2423	596		887		594	2241				74	71	6886
TY 09	993	350		532		366	1230				31	80	3582
TY 13	544	213		261		98	754				111	64	2045
(IR)	515	262		168		106	1228			2343		325	4947
IR 11	580	483		70			1823			877		553	4386
(GB)	2377			86		904			96	1586	15	123	5188
GB 10	1417			76		787			102	1524	102	162	4171
(FR)	1685	19	186	407	41	361				1330	286	542	4857
FR 12	763	98		150	34	125				624	238	98	2130
(GR)	1369	159	233	35						1328	59	143	3326
GR 09	469	57	93	35						261	45	8	968
(PT)	1740	117	251			1151				109		37	3405
PT 09	398	43	53			324				40		13	871
PT 11	531	94	119			482				45		57	1328
(ES)	2312	261							500	1551		95	4719
ES 11	598	169		17					289	812		68	1953
													114085

Tabell V.2.3 Respondenter fordelt per klasse (*partiidentifikasjon*)

	Tjeneste- klasse	Små- borgerskap	Rutine- funksjonærer	Arbeider- klasse	Σ
(DK)	1126	195	602	973	2896
DK 10	373	68	235	339	1015
DK 12	440	58	228	352	1078
DK 14	429	63	211	269	972
(FI)	1033	294	549	1081	2957
FI 10	333	107	158	285	883
FI 12	411	97	269	372	1149
FI 14	414	108	199	308	1029
(NO)	1181	316	739	1006	3242
NO 10	822	114	479	506	1921
NO 12	475	51	222	250	998
NO 14	454	57	176	210	897
(SE)	1314	216	947	1029	3506
SE 10	379	91	274	251	995
SE 12	487	80	268	320	1155
SE 14	558	86	267	348	1259
(BE)	925	211	412	746	2294
BE 10	724	162	261	489	1636
BE 12	387	101	143	261	892
BE 14	409	75	121	217	822
(NL)	1616	228	626	865	3335
NL 10	1002	182	398	527	2109
NL 12	465	93	183	286	1027
NL 14	478	79	173	266	996
(CH)	1263	311	611	695	2880
CH 10	332	59	156	207	754
CH 12	397	57	138	179	771
CH 14	373	70	114	197	754
(TY)	1352	262	737	1033	3384
TY 10	589	91	243	369	1292
TY 12	634	109	234	424	1401
TY 14	784	118	289	438	1629
(IR)	791	320	562	798	2371
IR 10	203	86	113	230	632
IR 12	184	93	103	164	544
IR 14	170	71	98	162	501
(GB)	1022	223	530	942	2717
GB 10	414	103	236	322	1075
GB 12	359	99	188	286	932
GB 14	435	106	225	296	1062
(GR)	896	437	926	486	2745
GR 10	113	198	79	178	568
(FR)	900	158	685	662	2405
FR 10	294	85	164	216	759
FR 12	333	76	181	299	889
FR 14	311	61	127	306	805
(PT)	394	315	407	1151	2267
PT 10	82	106	118	363	669
PT 12	103	80	98	292	573
PT 14	121	91	78	289	579
(ES)	323	193	287	560	1363
ES 10	181	82	129	255	647
ES 12	191	77	70	231	569
ES 14	262	98	152	359	871
					76456

Tabell V.2.4 Respondenter fordelt per parti (*partiidentifikasjon*)

	S.dem.	V.sos.	Kom	Grønn	V.lib	H.lib	Kr.dem.	Agrar	Etn/reg	Kon	Nye h.	Andre	Σ
(DK)	899	318	78		222	883	52			215	204	25	2896
DK 10	263	193	28		60	272	7			64	126	2	1015
DK 12	244	87	99		116	368	10			42	111	1	1078
DK 14	182	89	83		83	308	10			51	163	3	972
(FI)	802	185	8	365			131	693	148	583	18	24	2957
FI 10	152	45	4	113			33	163	33	207	119	14	883
FI 12	201	94	6	150			30	166	69	274	149	10	1149
FI 14	144	70	2	143			40	223	46	226	124	11	1029
(NO)	942	465	44			108	250	188		571	643	31	3242
NO 10	663	145	27			82	122	109		514	241	18	1921
NO 12	339	72	10			41	64	60		300	101	11	998
NO 14	353	43	8	23		46	45	61		219	88	11	897
(SE)	1405	306		209		380	218	218		770			3506
SE 10	270	52		100		92	39	55		342	26	19	995
SE 12	388	69		143		64	33	44		335	52	27	1155
SE 14	389	96		144		90	39	87		289	66	59	1259
(BE)	656			308		504	548		38		185	55	2294
BE 10	455			203		325	295		265		49	44	1636
BE 12	264			104		165	160		138		24	37	892
BE 14	180			105		158	160		145		22	52	822
(NL)	787	356		243	124	562	847				150	266	3335
NL 10	368	231		153	181	485	239				214	238	2109
NL 12	210	120		54	94	247	104				77	121	1027
NL 14	102	118		54	139	205	119				132	127	996
(CH)	926		28	246		548	319				690	123	2880
CH 10	184		2	58		148	97			17	205	43	754
CH 12	190		2	63		111	95			29	186	95	771
CH 14	204		4	56		107	82			19	204	78	754
(TY)	1214	189		496		153	1244				48	40	3384
TY 10	377	108		267		56	477				13	24	1292
TY 12	422	85		262		33	533				11	55	1401
TY 14	440	148		258		51	628				50	54	1629
(IR)	268	142		148		62	558			1171		22	2371
IR 10	93	42		23			216			253		5	632
IR 12	18	90		12			224			199		1	544
IR 14	17	58		13			183			225		5	501
(GB)	1241			98		414			65	816	15	68	2717
GB 10	429			32		137			17	425		35	1075
GB 12	432			26		89			30	298		57	932
GB 14	378			49		59			42	352	166	17	1062
(FR)	988	12	108	216	9	207				559	122	184	2405
FR 10	258		24	102	15	53				223	40	44	759
FR 12	305	40	33	64	23	36				246	93	49	889
FR 14	245	31	15	57	6	34				206	155	56	805
(GR)	1157	138	238	17						1126	40	29	2745
GR 09	245	26	75	7						177	28	10	568
(PT)	1043	102	183			833				78		28	2267
PT 10	293	23	58			258				31		6	669
PT 12	251	45	54			195				22		6	573
PT 14	230	56	57			195				20		21	579
(ES)	642	107							157	433		24	1363
ES 10	278	40							77	220		32	647
ES 12	201	71		1					101	181		14	569
ES 14	230	216		8		68			90	236		23	871
													76456

Vedlegg 3: Logoddsrater

Tabell V.3.1 Logoddsrater for sosialdemokratiske partier

	Før krisen		Valg 1 (2009-2014)		Valg 2 (2009-2014)			
		<i>Logodds</i>	<i>Konf.int.</i>		<i>Logodds</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Logodds</i>	<i>Konf.int.</i>
Danmark	1)	-0,63	[-0,76 ; -0,49]	1)	-0,54	[-0,75 ; -0,32]		
	2)	-0,26	[-0,42 ; -0,11]	2)	-0,32	[-0,56 ; -0,08]		
	3)	-1,58	[-1,91 ; -1,26]	3)	-1,20	[-1,73 ; -0,68]		
	4)	-1,22	[-1,56 ; -0,89]	4)	-0,99	[-1,52 ; -0,45]		
Finland	1)	-0,89	[-1,02 ; -0,75]	1)	-0,64	[-0,86 ; -0,41]		
	2)	-0,57	[-0,74 ; -0,41]	2)	-0,52	[-0,77 ; -0,26]		
	3)	-1,62	[-1,89 ; -1,35]	3)	-1,57	[-2,08 ; -1,07]		
	4)	-1,31	[-1,60 ; -1,02]	4)	-1,45	[-1,98 ; -0,93]		
Norge	1)	-0,32	[-0,46 ; -0,18]	1)	-0,22	[-0,42 ; -0,01]	1)	0,08 [-0,26 ; 0,41]
	2)	-0,17	[-0,32 ; -0,01]	2)	-0,25	[-0,47 ; -0,04]	2)	-0,11 [-0,44 ; 0,22]
	3)	-0,87	[-1,13 ; -0,61]	3)	-0,85	[-1,28 ; -0,41]	3)	-0,66 [-1,31 ; 0,00]
	4)	-0,72	[-0,98 ; -0,45]	4)	-0,88	[-1,32 ; -0,45]	4)	-0,85 [-1,50 ; -0,19]
Sverige	1)	-1,06	[-1,20 ; -0,94]	1)	-1,17	[-1,38 ; -0,95]	1)	-0,83 [-1,11 ; -0,55]
	2)	-0,64	[-0,78 ; -0,51]	2)	-0,73	[-0,95 ; -0,51]	2)	-0,58 [-0,88 ; -0,28]
	3)	-1,73	[-2,02 ; -1,44]	3)	-1,52	[-1,94 ; -1,10]	3)	-1,19 [-1,76 ; -0,62]
	4)	-1,30	[-1,59 ; -1,01]	4)	-1,08	[-1,50 ; -0,66]	4)	-0,94 [-1,52 ; -0,36]
Belgia	1)	-0,66	[-0,81 ; -0,51]	1)	-0,57	[-0,78 ; 0,35]	1)	-0,75 [-1,06 ; -0,43]
	2)	-0,46	[-0,65 ; -0,27]	2)	-0,28	[-0,55 ; -0,01]	2)	-0,27 [-0,67 ; 0,13]
	3)	-1,28	[-1,59 ; -0,97]	3)	-1,15	[-1,56 ; -0,73]	3)	-1,33 [-1,98 ; -0,68]
	4)	-1,08	[-1,41 ; -0,75]	4)	-0,86	[-1,30 ; -0,42]	4)	-0,85 [-1,54 ; -0,15]
Nederland	1)	-0,51	[-0,66 ; -0,37]	1)	-0,05	[-0,38 ; 0,28]	1)	-0,08 [-0,30 ; 0,15]
	2)	-0,07	[-0,24 ; 0,10]	2)	0,10	[-0,27 ; 0,47]	2)	0,37 [0,09 ; 0,65]
	3)	-1,02	[-1,32 ; -0,71]	3)	-0,96	[-1,65 ; -0,27]	3)	-1,13 [-1,63 ; -0,64]
	4)	-0,57	[-0,88 ; -0,26]	4)	-0,81	[-1,52 ; -0,10]	4)	-0,69 [-1,21 ; -0,16]
Sveits	1)	0,33	[0,15 ; 0,52]	1)	0,08	[-0,27 ; 0,43]		
	2)	0,16	[-0,03 ; 0,35]	2)	0,31	[-0,11 ; 0,74]		
	3)	-0,57	[-0,89 ; -0,26]	3)	-0,71	[-1,36 ; -0,05]		
	4)	-0,75	[-1,06 ; -0,43]	4)	-0,48	[-1,18 ; 0,22]		
Tyskland	1)	-0,26	[-0,38 ; -0,15]	1)	-0,17	[-0,34 ; 0,01]	1)	-0,34 [-0,57 ; -0,12]
	2)	-0,06	[-0,19 ; 0,07]	2)	-0,13	[-0,33 ; 0,07]	2)	-0,36 [-0,61 ; -0,10]
	3)	-0,74	[-0,97 ; -0,51]	3)	-0,56	[-0,89 ; -0,24]	3)	-1,38 [-1,95 ; -0,81]
	4)	-0,54	[-0,77 ; -0,30]	4)	-0,53	[-0,87 ; -0,19]	4)	-1,39 [-1,98 ; -0,81]
Irland	1)	-0,12	[-0,34 ; 0,10]	1)	0,16	[-0,05 ; 0,37]		
	2)	0,06	[-0,19 ; 0,31]	2)	0,05	[-0,18 ; 0,27]		
	3)	-0,90	[-1,28 ; -0,52]	3)	-0,82	[-1,21 ; -0,44]		
	4)	-0,71	[-1,12 ; -0,32]	4)	-0,93	[-1,33 ; -0,54]		
Storbritannia	1)	-0,71	[-0,84 ; -0,58]	1)	-0,52	[-0,68 ; -0,37]		
	2)	-0,24	[-0,39 ; -0,08]	2)	-0,21	[-0,38 ; -0,03]		
	3)	-0,73	[-0,94 ; -0,51]	3)	-0,63	[-0,88 ; -0,38]		
	4)	-0,25	[-0,48 ; -0,02]	4)	-0,31	[-0,57 ; -0,05]		

Frankrike	1)	0,11	[-0,04 ; 0,25]	1)	0,19	[-0,02 ; 0,41]		
	2)	0,07	[-0,08 ; 0,22]	2)	0,32	[0,07 ; 0,57]		
	3)	-0,92	[-1,20 ; -0,63]	3)	-0,71	[-1,10 ; -0,31]		
	4)	-0,95	[-1,24 ; -0,66]	4)	-0,59	[-1,00 ; -0,17]		
Hellas	1)	-0,23	[-0,44 ; -0,02]	1)	-0,18	[-0,54 ; 0,19]		
	2)	-0,15	[-0,38 ; 0,09]	2)	0,20	[-0,11 ; 0,66]		
	3)	-0,11	[-0,28 ; 0,06]	3)	-0,10	[-0,42 ; 0,22]		
	4)	-0,03	[-0,24 ; 0,18]	4)	0,28	[-0,11 ; 0,66]		
Portugal	1)	-0,47	[-0,66 ; -0,28]	1)	-1,00	[-1,43 ; -0,56]	1)	-0,86 [-1,15 ; -0,56]
	2)	-0,17	[-0,40 ; 0,07]	2)	-0,68	[-1,20 ; -0,16]	2)	-0,31 [-0,69 ; 0,07]
	3)	-0,63	[-0,84 ; -0,42]	3)	-0,65	[-1,05 ; -0,25]	3)	-0,71 [-1,06 ; -0,36]
	4)	-0,33	[-0,57 ; -0,08]	4)	-0,33	[-0,82 ; 0,16]	4)	-0,16 [-0,58 ; 0,25]
Spania	1)	-0,69	[-0,84 ; -0,54]	1)	-0,70	[-0,94 ; -0,47]		
	2)	-0,33	[-0,50 ; -0,15]	2)	-0,19	[-0,50 ; 0,11]		
	3)	-0,81	[-0,99 ; -0,63]	3)	-0,71	[-1,03 ; -0,38]		
	4)	-0,45	[-0,64 ; -0,25]	4)	-0,19	[-0,58 ; 0,19]		

1) Tjenesteklassen [ref. arbeiderklassen], 2) Tjenesteklassen [ref. rutinefunksjonærer], 3) Småborgerskapet [ref. arbeiderklassen], 4) småborgerskapet [ref. rutinefunksjonærer]. KI: Konfidensintervall [.05]

Tabell V.3.2 Logoddsrater for høyreliberale partier

		Før krisen		Valg 1 (2009-2014)		Valg 2 (2009-2014)		
		Logodds	Konf.int.	Logodds	Konf.int.	Logodds	Konf.int.	
Danmark	1)	0,29	[0,16 ; 0,42]	1)	0,36	[0,14 ; 0,57]		
	2)	0,14	[0,00 ; 0,29]	2)	0,09	[-0,14 ; 0,32]		
	3)	1,11	[0,90 ; 1,33]	3)	1,18	[0,81 ; 1,55]		
	4)	0,97	[0,74 ; 1,19]	4)	0,92	[0,53 ; 1,30]		
Norge	1)	1,06	[0,44 ; 0,21]	1)	1,31	[0,80 ; 0,69]	1)	0,49 [-0,19 ; 1,16]
	2)	0,85	[0,47 ; 1,23]	2)	0,61	[0,13 ; 1,10]	2)	0,45 [-0,22 ; 1,12]
	3)	0,44	[-0,14 ; 1,02]	3)	0,80	[-0,17 ; 1,76]	3)	-1,26 [-2,98 ; 0,46]
	4)	0,23	[-0,36 ; 0,82]	4)	0,10	[-0,79 ; 1,00]	4)	-1,30 [-3,02 ; 0,43]
Sverige	1)	0,99	[0,76 ; 1,22]	1)	1,33	[0,86 ; 1,79]	1)	0,89 [0,35 ; 1,43]
	2)	0,45	[0,25 ; 0,66]	2)	0,23	[-0,10 ; 0,56]	2)	0,43 [-0,07 ; 0,93]
	3)	0,29	[-0,13 ; 0,71]	3)	0,90	[0,23 ; 1,56]	3)	0,53 [-0,36 ; 1,41]
	4)	-0,25	[-0,65 ; 0,16]	4)	-0,20	[-0,78 ; 0,38]	4)	0,07 [-0,79 ; 0,93]
Belgia	1)	0,63	[0,47 ; 0,80]	1)	0,54	[0,28 ; 0,81]	1)	0,68 [0,30 ; 1,05]
	2)	0,35	[0,15 ; 0,54]	2)	0,19	[-0,12 ; 0,50]	2)	0,24 [-0,18 ; 0,65]
	3)	1,19	[0,95 ; 1,42]	3)	1,34	[0,99 ; 1,69]	3)	1,16 [0,64 ; 1,68]
	4)	0,90	[0,64 ; 1,15]	4)	0,99	[0,61 ; 1,37]	4)	0,72 [0,18 ; 1,27]
Nederland	1)	0,82	[0,62 ; 1,02]	1)	0,77	[0,39 ; 1,15]	1)	0,69 [0,45 ; 0,93]
	2)	0,37	[0,18 ; 0,56]	2)	0,18	[-0,17 ; 0,54]	2)	-0,04 [-0,27 ; 0,19]
	3)	1,05	[0,77 ; 1,33]	3)	1,16	[0,64 ; 1,68]	3)	1,56 [1,22 ; 1,89]
	4)	0,60	[0,32 ; 0,88]	4)	0,58	[0,08 ; 1,08]	4)	0,83 [0,50 ; 1,16]
Sveits	1)	0,39	[0,16 ; 0,62]	1)	0,48	[0,08 ; 0,88]		
	2)	0,05	[-0,17 ; 0,28]	2)	0,05	[-0,36 ; 0,46]		
	3)	0,60	[0,29 ; 0,91]	3)	0,63	[0,08 ; 1,19]		
	4)	0,27	[-0,03 ; 0,57]	4)	0,20	[-0,36 ; 0,77]		

Tyskland	1)	0,25	[0,05 ; 0,46]	1)	0,37	[0,11 ; 0,63]	1)	0,47	[-0,03 ; 0,97]
	2)	0,08	[-0,14 ; 0,30]	2)	0,71	[0,37 ; 1,04]	2)	0,70	[0,08 ; 1,32]
	3)	0,76	[0,47 ; 1,06]	3)	0,44	[0,02 ; 0,85]	3)	0,99	[0,29 ; 1,69]
	4)	0,59	[0,29 ; 0,90]	4)	0,77	[0,31 ; 1,24]	4)	1,22	[0,43 ; 2,02]
Storbritannia	1)	0,59	[0,41 ; 0,78]	1)	0,51	[0,31 ; 0,71]			
	2)	0,17	[-0,03 ; 0,36]	2)	0,17	[-0,03 ; 0,37]			
	3)	0,50	[0,22 ; 0,78]	3)	0,00	[-0,32 ; 0,32]			
	4)	0,07	[-0,22 ; 0,36]	4)	-0,34	[-0,66 ; -0,02]			
Frankrike	1)	0,51	[0,22 ; 0,80]	1)	0,89	[0,40 ; 1,37]			
	2)	0,30	[0,02 ; 0,58]	2)	0,03	[-0,42 ; 0,47]			
	3)	0,53	[0,10 ; 0,96]	3)	0,32	[-0,49 ; 1,12]			
	4)	0,32	[-0,10 ; 0,74]	4)	-0,54	[-1,32 ; 0,24]			
Portugal	1)	0,56	[0,37 ; 0,76]	1)	0,46	[0,05 ; 0,88]	1)	0,43	[0,14 ; 0,72]
	2)	0,25	[0,01 ; 0,48]	2)	0,48	[-0,03 ; 0,99]	2)	0,01	[-0,35 ; 0,37]
	3)	0,83	[0,62 ; 1,04]	3)	0,77	[0,37 ; 1,16]	3)	0,98	[0,64 ; 1,32]
	4)	0,52	[0,27 ; 0,77]	4)	0,79	[0,30 ; 1,28]	4)	0,57	[0,17 ; 0,96]

1) Tjenesteklassen [ref. arbeiderklassen], 2) Tjenesteklassen [ref. rutinefunksjonærer], 3) Småborgerskapet [ref. arbeiderklassen], 4) småborgerskapet [ref. rutinefunksjonærer]. KI: Konfidensintervall [.05]

Tabell V.3.3 Logoddsrater for konservative partier

	Før krisen		Valg 1 (2009-2014)		Valg 2 (2009-2014)				
	Logodds	Konf.int.	Logodds	Konf.int.	Logodds	Konf.int.			
Danmark	1)	0,85	[0,60 ; 1,10]	1)	0,39	[-0,05 ; 0,83]			
	2)	0,19	[-0,04 ; 0,42]	2)	0,35	[-0,14 ; 0,84]			
	3)	0,97	[0,61 ; 1,33]	3)	0,03	[-0,84 ; 0,90]			
	4)	0,31	[-0,04 ; 0,66]	4)	-0,01	[-0,91 ; 0,88]			
Finland	1)	1,50	[1,33 ; 1,66]	1)	1,27	[1,03 ; 1,50]			
	2)	0,80	[0,63 ; 0,97]	2)	0,49	[0,27 ; 0,72]			
	3)	1,23	[1,02 ; 1,45]	3)	0,72	[0,38 ; 1,07]			
	4)	0,54	[0,32 ; 0,76]	4)	-0,05	[-0,39 ; 0,29]			
Norge	1)	1,09	[0,91 ; 1,28]	1)	0,61	[0,36 ; 0,86]	1)	0,07	[-0,26 ; 0,41]
	2)	0,56	[0,39 ; 0,74]	2)	0,34	[0,09 ; 0,58]	2)	0,16	[-0,19 ; 0,50]
	3)	0,79	[0,52 ; 1,05]	3)	0,14	[-0,32 ; 0,61]	3)	-0,14	[-0,74 ; 0,45]
	4)	0,25	[-0,01 ; 0,52]	4)	-0,13	[-0,59 ; 0,34]	4)	-0,06	[-0,66 ; 0,54]
Sverige	1)	0,94	[0,78 ; 1,11]	1)	0,85	[0,63 ; 1,06]	1)	0,43	[0,13 ; 0,74]
	2)	0,48	[0,33 ; 0,63]	2)	0,59	[0,38 ; 0,80]	2)	0,28	[-0,03 ; 0,59]
	3)	1,31	[1,06 ; 1,56]	3)	1,30	[0,97 ; 1,63]	3)	1,04	[0,56 ; 1,51]
	4)	0,85	[0,60 ; 1,09]	4)	1,05	[0,72 ; 1,37]	4)	0,89	[0,40 ; 1,37]
Irland	1)	-0,29	[-0,43 ; -0,15]	1)	-0,20	[-0,39 ; -0,01]			
	2)	-0,26	[-0,42 ; -0,11]	2)	0,13	[-0,09 ; 0,35]			
	3)	0,11	[-0,08 ; 0,30]	3)	0,28	[0,04 ; 0,51]			
	4)	0,14	[-0,06 ; 0,34]	4)	0,61	[0,35 ; 0,87]			

Storbritannia	1)	0,56	[0,41 ; 0,71]	1)	0,33	[0,17 ; 0,49]			
	2)	0,11	[-0,05 ; 0,28]	2)	0,13	[-0,04 ; 0,30]			
	3)	0,64	[0,41 ; 0,87]	3)	0,62	[0,38 ; 0,85]			
	4)	0,20	[-0,04 ; 0,44]	4)	0,42	[0,18 ; 0,66]			
Frankrike	1)	0,39	[0,22 ; 0,55]	1)	0,17	[-0,07 ; 0,41]			
	2)	0,16	[-0,01 ; 0,32]	2)	-0,15	[-0,42 ; 0,12]			
	3)	1,16	[0,92 ; 1,40]	3)	1,26	[0,91 ; 1,61]			
	4)	0,93	[0,69 ; 1,17]	4)	0,94	[0,57 ; 1,31]			
Hellas	1)	0,01	[-0,20 ; 0,22]	1)	-0,03	[-0,47 ; 0,41]			
	2)	0,10	[-0,14 ; 0,34]	2)	-0,45	[-0,93 ; 0,03]			
	3)	0,23	[0,06 ; 0,40]	3)	0,52	[0,16 ; 0,88]			
	4)	0,32	[0,11 ; 0,53]	4)	0,10	[-0,31 ; 0,51]			
Portugal	1)	-0,01	[-0,55 ; 0,54]	1)	1,68	[0,75 ; 2,61]	1)	1,28	[0,45 ; 2,11]
	2)	-0,17	[-0,81 ; 0,47]	2)	0,19	[-0,71 ; 1,08]	2)	-0,42	[-1,15 ; 0,31]
	3)	0,45	[-0,06 ; 0,95]	3)	1,44	[0,50 ; 2,39]	3)	0,87	[-0,14 ; 1,88]
	4)	0,28	[-0,33 ; 0,89]	4)	-0,05	[-0,96 ; 0,86]	4)	-0,82	[-1,75 ; 0,11]
Spania	1)	0,38	[0,22 ; 0,54]	1)	0,22	[0,01 ; 0,44]			
	2)	0,09	[-0,10 ; 0,27]	2)	-0,12	[-0,39 ; 0,16]			
	3)	0,86	[0,68 ; 1,03]	3)	0,87	[0,58 ; 1,17]			
	4)	0,56	[0,37 ; 0,76]	4)	0,53	[0,19 ; 0,87]			

1) Tjenesteklassen [ref. arbeiderklassen], 2) Tjenesteklassen [ref. rutinefunksjonærer], 3) Småborgerskapet [ref. arbeiderklassen], 4) småborgerskapet [ref. rutinefunksjonærer]. Kl: Konfidensintervall [.05]

Tabell V.3.4 Logoddsrater for nye høyre-partier

	Før krisen		Valg 1 (2009-2014)		Valg 2 (2009-2014)				
	Logodds	Konf.int.	Logodds	Konf.int.	Logodds	Konf.int.			
Danmark	1)	-1,28	[-1,51 ; -1,05]	1)	-0,95	[-1,27 ; -0,63]			
	2)	-0,82	[-1,09 ; -0,56]	2)	-0,70	[-1,07 ; -0,34]			
	3)	-0,35	[-0,69 ; -0,02]	3)	0,15	[-0,34 ; 0,64]			
	4)	0,11	[-0,26 ; 0,47]	4)	0,40	[-0,12 ; 0,92]			
	5)	-0,93	[-1,30 ; -0,56]	5)	-1,10	[-1,61 ; -0,60]			
Finland	1)	-0,98	[-1,39 ; -0,57]	1)	-1,15	[-1,42 ; -0,88]			
	2)	-0,55	[-1,05 ; -0,05]	2)	-0,43	[-0,76 ; -0,10]			
	3)	-1,02	[-1,70 ; -0,34]	3)	-0,40	[-0,76 ; -0,03]			
	4)	-0,58	[-1,32 ; 0,16]	4)	0,32	[-0,09 ; 0,74]			
	5)	0,04	[-0,69 ; 0,76]	5)	-0,75	[-1,14 ; -0,36]			
Norge	1)	-1,26	[-1,45 ; -1,07]	1)	-1,37	[-1,67 ; -1,06]	1)	-0,94	[-1,39 ; -0,49]
	2)	-0,59	[-0,82 ; -0,37]	2)	-0,61	[-0,95 ; -0,26]	2)	-0,66	[-1,13 ; -0,18]
	3)	-0,31	[-0,56 ; -0,06]	3)	-0,31	[-0,78 ; 0,16]	3)	-0,23	[-0,94 ; 0,48]
	4)	0,36	[0,09 ; 0,64]	4)	0,45	[-0,05 ; 0,95]	4)	0,05	[-0,68 ; 0,78]
	5)	-0,96	[-1,23 ; -0,69]	5)	-1,06	[-1,55 ; -0,57]	5)	-0,71	[-1,41 ; -0,01]
Belgia	1)	-0,99	[-1,23 ; -0,74]	1)	-0,74	[-1,17 ; -0,31]	1)	-0,99	[-1,23 ; -0,74]
	2)	-0,44	[-0,76 ; -0,13]	2)	0,00	[-0,62 ; 0,62]	2)	-1,27	[-2,30 ; -0,24]
	3)	-0,43	[-0,79 ; -0,07]	3)	-0,77	[-1,51 ; -0,03]	3)	-	
	4)	0,11	[-0,30 ; 0,52]	4)	-0,03	[-0,89 ; 0,83]	4)	-	
	5)	-0,56	[-0,94 ; -0,17]	5)	0,03	[-0,73 ; 0,79]	5)	-	

Nederland	1)	-0,77	[1,01 ; -0,54]	1)	-1,31	[-1,68 ; -0,93]	1)	-1,57	[-1,95 ; -1,20]
	2)	-0,48	[-1,14 ; -0,29]	2)	-0,71	[-1,14 ; -0,29]	2)	-0,88	[-1,33 ; -0,43]
	3)	-0,48	[-0,89 ; -0,08]	3)	-1,14	[-1,80 ; -0,48]	3)	-1,05	[-1,66 ; -0,44]
	4)	-0,19	[-0,61 ; 0,24]	4)	-0,55	[-1,24 ; 0,15]	4)	-0,36	[-1,01 ; 0,30]
	5)	-0,29	[-0,70 ; 0,11]	5)	-0,17	[-0,84 ; 0,50]	5)	-0,53	[-1,18 ; 0,12]
Sveits	1)	-0,93	[-1,11 ; -0,74]	1)	-0,84	[-1,18 ; -0,50]			
	2)	-0,39	[-0,60 ; -0,19]	2)	-0,51	[-0,91 ; -0,10]			
	3)	0,20	[-0,04 ; 0,44]	3)	0,29	[-0,17 ; 0,75]			
	4)	0,73	[0,47 ; 0,99]	4)	0,62	[0,11 ; 1,13]			
	5)	-1,12	[-1,36 ; -0,89]	5)	-1,13	[-1,56 ; -0,69]			
Tyskland	1)	-2,35	[-3,24 ; -1,46]	1)	-1,53	[-2,50 ; -0,55]	1)	-0,77	[-1,22 ; -0,33]
	2)	-1,42	[-2,43 ; -0,42]	2)	-0,35	[-1,70 ; 0,99]	2)	-0,04	[-0,64 ; 0,57]
	3)	-0,84	[-1,82 ; 0,13]	3)	0,06	[-1,00 ; 1,11]	3)	-0,77	[-1,67 ; 0,14]
	4)	0,09	[-1,00 ; 1,17]	4)	1,23	[-0,18 ; 2,63]	4)	-0,03	[-1,02 ; 0,96]
	5)	-1,51	[-2,76 ; -0,26]	5)	-1,58	[-2,83 ; -0,33]	5)	-0,01	[-0,92 ; 0,91]
Storbritannia	1)	-0,18	[-1,37 ; 1,00]	1)	-0,92	[-1,40 ; -0,45]			
	2)	0,99	[-0,82 ; 2,80]	2)	-0,27	[-0,85 ; 0,32]			
	3)	-0,28	[-2,08 ; 1,53]	3)	-0,62	[-1,33 ; 0,09]			
	4)	0,90	[-1,37 ; 3,16]	4)	0,04	[-0,75 ; 0,82]			
	5)	0,09	[-1,71 ; 1,90]	5)	-0,30	[-1,05 ; 0,44]			
Frankrike	1)	-1,26	[-1,57 ; -0,94]	1)	-1,34	[-1,68 ; -1,00]			
	2)	-0,78	[-1,13 ; -0,44]	2)	-0,75	[-1,16 ; -0,33]			
	3)	-0,87	[-1,39 ; -0,36]	3)	-0,52	[-1,00 ; -0,04]			
	4)	-0,40	[-0,93 ; 0,13]	4)	0,07	[-0,46 ; 0,61]			
	5)	-0,38	[-0,93 ; 0,16]	5)	-0,82	[-1,35 ; -0,29]			
Hellas	1)	-0,61	[-1,44 ; 0,21]	1)	-0,78	[-1,68 ; 0,13]			
	2)	-0,17	[-1,16 ; 0,82]	2)	-0,20	[-1,31 ; 0,91]			
	3)	-0,45	[-1,08 ; 0,19]	3)	-0,43	[-1,13 ; 0,27]			
	4)	-0,01	[-0,84 ; 0,83]	4)	0,14	[-0,81 ; 1,08]			
	5)	-0,17	[-1,04 ; 0,70]	5)	-0,34	[-1,28 ; 0,60]			

1) Tjenesteklassen [ref. arbeiderklassen], 2) Tjenesteklassen [ref. rutinefunksjonærer], 3) Småborgerskapet [ref. arbeiderklassen], 4) småborgerskapet [ref. rutinefunksjonærer], 5) Tjenesteklassen [ref. småborgerskapet]. KI: Konfidensintervall [.05]

Vedlegg 4: Lambdaverdier med konfidensintervaller

Tabell V.4.1 Lambdaverdier for sosialdemokratiske partier

	Før krisen		Valg 1 (2009-2014)		Valg 2 (2009-2014)	
	<i>Lambda</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Lambda</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Lambda</i>	<i>Konf.int.</i>
Danmark	0,412	[0,342 ; 0,484]	0,319	[0,221 ; 0,421]		
Finland	0,525	[0,458 ; 0,592]	0,473	[0,348 ; 0,605]		
Norge	0,241	[0,175 ; 0,308]	0,222	[0,129 ; 0,313]	0,218	[0,089 ; 0,362]
Sverige	0,527	[0,470 ; 0,584]	0,539	[0,454 ; 0,627]	0,410	[0,295 ; 0,524]
Belgia	0,400	[0,328 ; 0,474]	0,353	[0,252 ; 0,456]	0,417	[0,278 ; 0,560]
Nederland	0,274	[0,204 ; 0,345]	0,278	[0,115 ; 0,447]	0,329	[0,203 ; 0,456]
Sveits	0,276	[0,191 ; 0,360]	0,258	[0,096 ; 0,426]		
Tyskland	0,190	[0,134 ; 0,246]	0,155	[0,075 ; 0,235]	0,357	[0,227 ; 0,491]
Irland	0,290	[0,162 ; 0,415]	0,311	[0,194 ; 0,430]		
Storbritannia	0,317	[0,257 ; 0,375]	0,240	[0,172 ; 0,307]		
Frankrike	0,267	[0,185 ; 0,348]	0,261	[0,152 ; 0,373]		
Hellas	0,098	[0,033 ; 0,167]	0,169	[0,053 ; 0,286]		
Portugal	0,250	[0,172 ; 0,328]	0,391	[0,237 ; 0,550]	0,383	[0,255 ; 0,510]
Spania	0,332	[0,272 ; 0,392]	0,334	[0,239 ; 0,428]		

Tabell V.4.2 Lambdaverdier for høyreliberale partier

	Før krisen		Valg 1 (2009-2014)		Valg 2 (2009-2014)	
	<i>Lambda</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Lambda</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Lambda</i>	<i>Konf.int.</i>
Danmark	0,275	[0,222 ; 0,327]	0,275	[0,189 ; 0,359]		
Norge	0,479	[0,343 ; 0,615]	0,551	[0,327 ; 0,781]	0,510	[0,185 ; 0,945]
Sverige	0,411	[0,327 ; 0,496]	0,553	[0,372 ; 0,733]	0,396	[0,199 ; 0,601]
Belgia	0,368	[0,303 ; 0,433]	0,390	[0,285 ; 0,493]	0,372	[0,225 ; 0,518]
Nederland	0,362	[0,278 ; 0,447]	0,367	[0,214 ; 0,522]	0,425	[0,317 ; 0,528]
Sveits	0,193	[0,105 ; 0,284]	0,234	[0,097 ; 0,381]		
Tyskland	0,199	[0,118 ; 0,276]	0,289	[0,173 ; 0,411]	0,381	[0,171 ; 0,597]
Storbritannia	0,264	[0,183 ; 0,345]	0,240	[0,161 ; 0,320]		
Frankrike	0,234	[0,129 ; 0,346]	0,435	[0,226 ; 0,643]		
Portugal	0,314	[0,232 ; 0,397]	0,325	[0,180 ; 0,467]	0,345	[0,215 ; 0,477]

Tabell V.4.3 Lambdaverdier for konservative partier

	Før krisen		Valg 1 (2009-2014)		Valg 2 (2009-2014)	
	<i>Lambda</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Lambda</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Lambda</i>	<i>Konf.int.</i>
Danmark	0,387	[0,286 ; 0,491]	0,236	[0,082 ; 0,397]		
Finland	0,647	[0,581 ; 0,714]	0,530	[0,437 ; 0,624]		
Norge	0,455	[0,382 ; 0,527]	0,269	[0,178 ; 0,361]	0,128	[0,035 ; 0,241]
Sverige	0,430	[0,366 ; 0,495]	0,427	[0,345 ; 0,508]	0,283	[0,170 ; 0,394]
Irland	0,156	[0,097 ; 0,213]	0,200	[0,128 ; 0,273]		
Storbritannia	0,259	[0,194 ; 0,324]	0,191	[0,122 ; 0,259]		
Frankrike	0,301	[0,233 ; 0,367]	0,336	[0,232 ; 0,440]		
Hellas	0,135	[0,066 ; 0,208]	0,274	[0,111 ; 0,431]		
Portugal	0,230	[0,071 ; 0,428]	0,783	[0,392 ; 1,187]	0,754	[0,403 ; 1,114]
Spania	0,296	[0,230 ; 0,360]	0,280	[0,185 ; 0,376]		

Tabell V.4.4 Lambdaverdier for nye høyre-partier

	Før krisen		Valg 1 (2009-2014)		Valg 2 (2009-2014)	
	<i>Lambda</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Lambda</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Lambda</i>	<i>Konf.int.</i>
Danmark	0,555	[0,456 ; 0,651]	0,455	[0,322 ; 0,585]		
Finland	0,463	[0,302 ; 0,629]	0,491	[0,387 ; 0,595]		
Norge	0,533	[0,457 ; 0,608]	0,573	[0,456 ; 0,690]	0,424	[0,247 ; 0,594]
Belgia	0,423	[0,331 ; 0,527]	0,383	[0,217 ; 0,550]		
Nederland	0,332	[0,228 ; 0,433]	0,546	[0,388 ; 0,712]	0,665	[0,507 ; 0,821]
Sveits	0,441	[0,368 ; 0,513]	0,430	[0,304 ; 0,554]		
Tyskland	1,003	[0,638 ; 1,364]	0,730	[0,370 ; 1,100]	0,377	[0,205 ; 0,551]
Storbritannia	0,841	[0,244 ; 1,622]	0,417	[0,222 ; 0,621]		
Frankrike	0,539	[0,399 ; 0,680]	0,581	[0,405 ; 0,753]		
Hellas	0,327	[0,124 ; 0,560]	0,401	[0,149 ; 0,691]		

Vedlegg 5: Kappaverdier med konfidensintervaller

Tabell V.5.1 Kappaverdier for sosialdemokratiske partier

	Før krisen		Valg 1 (2009-2014)		Valg 2 (2009-2014)	
	<i>Kappa</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Kappa</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Kappa</i>	<i>Konf.int.</i>
Danmark	0,589	[0,459 ; 0,724]	0,461	[0,265 ; 0,676]		
Finland	0,619	[0,518 ; 0,723]	0,625	[0,426 ; 0,837]		
Norge	0,329	[0,228 ; 0,435]	0,357	[0,190 ; 0,537]	0,347	[0,119 ; 0,617]
Sverige	0,656	[0,555 ; 0,763]	0,602	[0,475 ; 0,744]	0,481	[0,305 ; 0,685]
Belgia	0,494	[0,379 ; 0,614]	0,429	[0,281 ; 0,592]	0,495	[0,279 ; 0,743]
Nederland	0,365	[0,245 ; 0,494]	0,415	[0,144 ; 0,705]	0,463	[0,265 ; 0,663]
Sveits	0,346	[0,222 ; 0,476]	0,334	[0,112 ; 0,587]		
Tyskland	0,275	[0,180 ; 0,374]	0,232	[0,100 ; 0,377]	0,588	[0,342 ; 0,848]
Irland	0,364	[0,201 ; 0,533]	0,401	[0,241 ; 0,563]		
Storbritannia	0,299	[0,236 ; 0,368]	0,248	[0,170 ; 0,335]		
Frankrike	0,418	[0,283 ; 0,555]	0,352	[0,195 ; 0,525]		
Hellas	0,102	[0,035 ; 0,178]	0,179	[0,057 ; 0,321]		
Portugal	0,242	[0,161 ; 0,325]	0,390	[0,227 ; 0,558]	0,345	[0,234 ; 0,460]
Spania	0,317	[0,272 ; 0,392]	0,334	[0,239 ; 0,428]		

Tabell V.5..2 Kappaverdier for høyreliberale partier

	Før krisen		Valg 1 (2009-2014)		Valg 2 (2009-2014)	
	<i>Kappa</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Kappa</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Kappa</i>	<i>Konf.int.</i>
Danmark	0,433	[0,345 ; 0,524]	0,445	[0,295 ; 0,597]		
Norge	0,423	[0,301 ; 0,544]	0,514	[0,301 ; 0,761]	0,731	[0,208 ; 1,558]
Sverige	0,375	[0,298 ; 0,457]	0,522	[0,350 ; 0,701]	0,379	[0,189 ; 0,598]
Belgia	0,444	[0,358 ; 0,532]	0,498	[0,365 ; 0,631]	0,434	[0,249 ; 0,623]
Nederland	0,401	[0,298 ; 0,508]	0,448	[0,248 ; 0,654]	0,559	[0,419 ; 0,697]
Sveits	0,227	[0,114 ; 0,342]	0,267	[0,109 ; 0,450]		
Tyskland	0,291	[0,169 ; 0,416]	0,327	[0,178 ; 0,478]	0,500	[0,225 ; 0,788]
Storbritannia	0,239	[0,163 ; 0,321]	0,237	[0,154 ; 0,329]		
Frankrike	0,239	[0,126 ; 0,374]	0,439	[0,226 ; 0,691]		
Portugal	0,314	[0,225 ; 0,404]	0,361	[0,194 ; 0,540]	0,367	[0,218 ; 0,518]

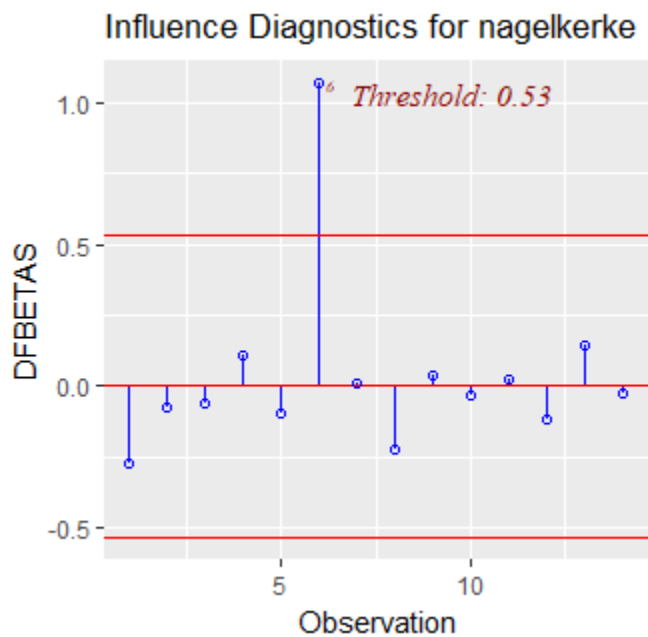
Tabell V.5..3 Kappverdier for konservative partier

	Før krisen		Valg 1 (2009-2014)		Valg 2 (2009-2014)	
	<i>Kappa</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Kappa</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Kappa</i>	<i>Konf.int.</i>
Danmark	0,382	[0,274 ; 0,493]	0,254	[0,092 ; 0,478]		
Finland	0,575	[0,512 ; 0,639]	0,459	[0,375 ; 0,541]		
Norge	0,405	[0,379 ; 0,531]	0,249	[0,153 ; 0,359]	0,156	[0,041 ; 0,318]
Sverige	0,495	[0,417 ; 0,577]	0,512	[0,404 ; 0,625]	0,407	[0,238 ; 0,579]
Irland	0,156	[0,097 ; 0,219]	0,238	[0,143 ; 0,336]		
Storbritannia	0,238	[0,161 ; 0,319]	0,231	[0,148 ; 0,320]		
Frankrike	0,438	[0,343 ; 0,543]	0,493	[0,347 ; 0,647]		
Hellas	0,132	[0,066 ; 0,208]	0,270	[0,113 ; 0,420]		
Portugal	0,259	[0,077 ; 0,495]	0,706	[0,353 ; 1,048]	0,708	[0,363 ; 1,065]
Spania	0,296	[0,230 ; 0,360]	0,280	[0,185 ; 0,376]		

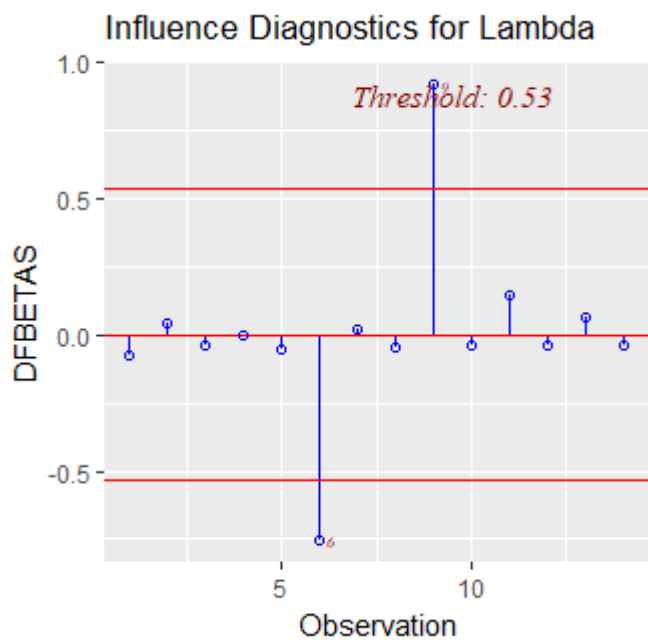
Tabell V.5..4 Kappverdier for nye høyre-partier

	Før krisen		Valg 1 (2009-2014)		Valg 2 (2009-2014)	
	<i>Kappa</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Kappa</i>	<i>Konf.int.</i>	<i>Kappa</i>	<i>Konf.int.</i>
Danmark	0,477	[0,381 ; 0,576]	0,438	[0,284 ; 0,597]		
Finland	0,450	[0,284 ; 0,655]	0,432	[0,331 ; 0,535]		
Norge	0,474	[0,398 ; 0,553]	0,426	[0,405 ; 0,660]	0,390	[0,224 ; 0,567]
Belgia	0,363	[0,274 ; 0,453]	0,378	[0,208 ; 0,576]	-	
Nederland	0,296	[0,203 ; 0,387]	0,540	[0,371 ; 0,745]	0,594	[0,448 ; 0,741]
Sveits	0,449	[0,364 ; 0,534]	0,433	[0,296 ; 0,585]		
Tyskland	0,864	[0,562 ; 1,186]	0,737	[0,346 ; 1,172]	0,386	[0,198 ; 0,601]
Storbritannia	0,928	[0,271 ; 1,680]	0,392	[0,206 ; 0,584]		
Frankrike	0,495	[0,366 ; 0,647]	0,501	[0,348 ; 0,669]		
Hellas	0,330	[0,124 ; 0,560]	0,406	[0,128 ; 0,720]		

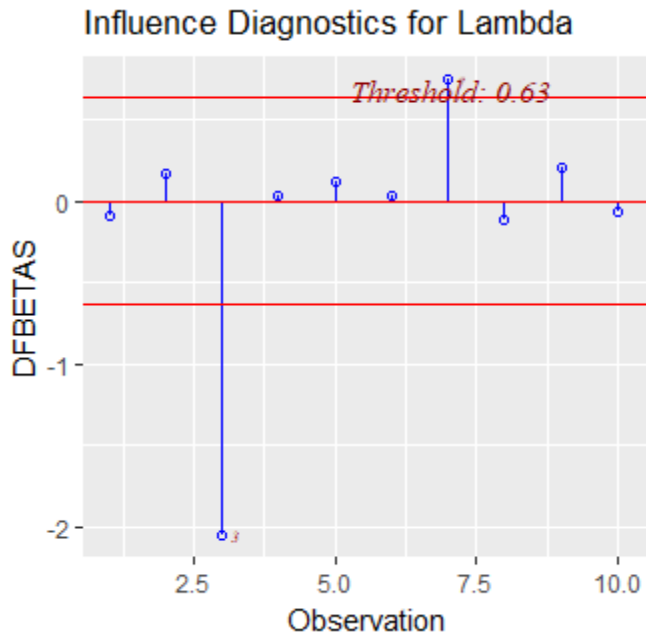
Vedlegg 6: DFbeta-plott

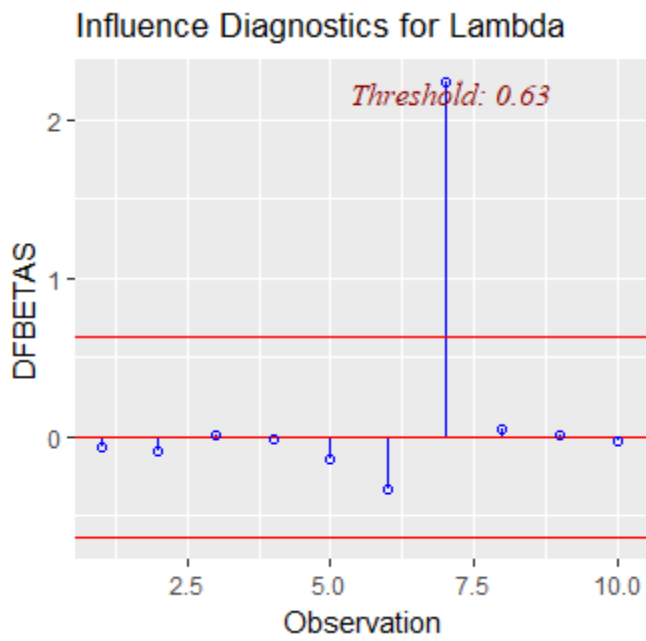
Figur V.6.1 DFbeta for samlet klassestemegivning

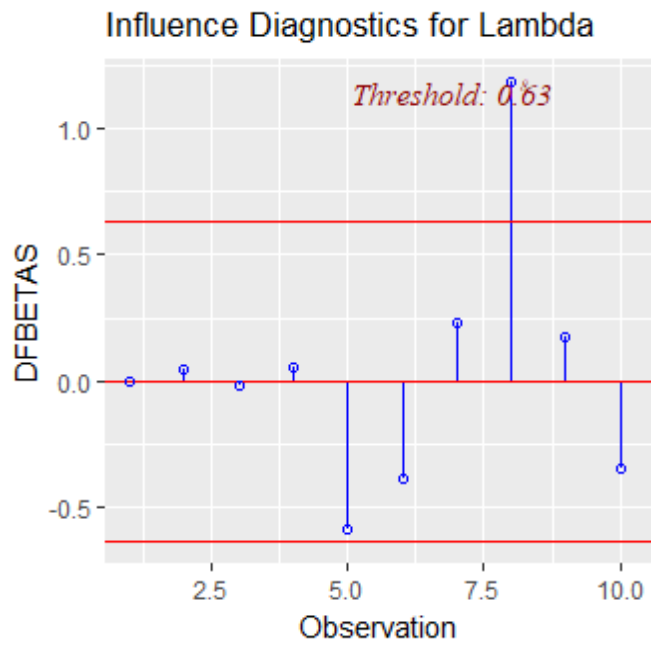
Figur V.6.2 DFbeta for sosialdemokratiske partier

Figur V.6.3 DFBeta for høyreliberale partier

Figur V.6.4 DFBeta for konservative partier

Figur V.6.5 DFBeta for nye høyre-partier